

Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies

**June / Haziran 2023
Volume / Cilt XXIV Issue / Sayı 1**

Eastern Mediterranean University / Doğu Akdeniz
Üniversitesi

© 2023 Eastern Mediterranean University Press
© 2023 Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi
Printed in North Cyprus by the Eastern Mediterranean University
Printing House

ISSN 1302-9916

EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
Center for Women's Studies
Kadın/Woman 2000, Journal for Women's
Studies

Publisher

Eastern Mediterranean University Press
Turkish Republic of Northern Cyprus

Editorial Board

Prof. Hanife Aliefendioğlu, Eastern Mediterranean University–North Cyprus (Co-editor)

Assist. Prof. Dr. Bezar Eylem Ekinci Eastern Mediterranean University–North Cyprus (Co-editor)

Prof. Sevda Alankuş, Yaşar University-Turkey

Prof. Fatma Gven Lisaniler, Eastern Mediterranean University–North Cyprus

Assoc. Prof. Sheyla ışık Erbilen, Eastern Mediterranean University-North Cyprus

Assoc. Prof. Anne Ciecko, University of Massachusetts-Amherst USA

Assoc. Prof. Marıa Alicia Garza, Boise State University-USA

Assoc. Prof. Cynthia Forson, Lancaster University-Ghana

Assoc. Prof. zlem aykent, İstanbul 29 Mayıs University-Turkey

Assist. Prof. Dr. Ikechukwu D. Nwaka, University of Alberta-Canada (English Editor)

Journal Secretary: Can Bekcan, Fatma Tr

Language: Turkish / English

Cover Design: Roya Alagheband

Correspondence Address

Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies

Eastern Mediterranean University-Center for Women's Studies

Socrates Str. Faculty of Education Sciences, EF110. 99628 Famagusta/North Cyprus (via Mersin 10-Turkey)

E-mail: jws.cws@emu.edu.tr

<https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000>

ISSN 1302-9916

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi
Kadın/Woman 2000, Journal for
Women's Studies

Yayımcı

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Editör Kurulu

Prof. Dr. Hanife Aliefendioğlu, Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs (Eş-editör)

Yrd. Do. Dr. Bezar Eylem Ekinci, Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs (Eş-editör)

Prof. Dr. Sevda Alankuş, Yaşar Üniversitesi-Türkiye

Prof. Dr. Fatma Güven Lisaniler, Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs

Do. Dr. Süheyla ışık Erbilen, Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs

Do. Dr. Anne Ciecko, Massachusetts Üniversitesi-Amherst ABD

Do. Dr. Marıa Alicia Garza, Boise Eyalet Üniversitesi-ABD

Do. Dr. Cynthia Forson, Lanchester Üniversitesi-Gana

Do. Dr. Özlem aykent, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-Türkiye

Yrd. Do. Dr. Ikechukwu D. Nwaka, Alberta Üniversitesi-Kanada (İngilizce Editörü)

Dergi Sekreteri: Can Bekcan, Fatma Tr

Derginin Dili: Trke / İngilizce

Kapak Tasarım: Roya Alagheband

Yazışma Adresi

Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies

Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi,

Socrates Sok. Eğitim Bilimleri Fakültesi, EF110. 99628 Gazimağusa-Kuzey Kıbrıs

E-posta: jws.cws@emu.edu.tr

<https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000>

EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
Center for Women's Studies
Kadın/Woman 2000, Journal for Women's
Studies

Academic Advisory Board

Prof. Aksu Bora (Emekli) (Hacettepe University-Turkey)
Prof. Aysel Aziz (Yeni Yüzyıl University-Turkey)
Prof. Ayşe Işık Gürşimşek (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof. Berit Hagekull (Uppsala University-Sweden)
Prof. Beth Baron (City University of New York-USA)
Prof. Biran Mertan (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof. Deniz Kandiyoti (School of Oriental and African Studies-UK)
Prof. Hülya Şimğa (Maltepe University-Turkey)
Prof. Jacqueline Nadel (Riken BSI-France)
Prof. Lucette Valensi (The School of Advanced Study in the Social Sciences-France)
Prof. Louis Oppenheimer (University of Amsterdam-Netherlands)
Prof. Mustafa Fatih Özbilgin (University of East Anglia-UK)
Prof. Mutlu Binark (Hacettepe University-Turkey)
Prof. Sevda Alankuş (Kadir Has University-Turkey)
Prof. Şeyma Güngör (University of İstanbul-Turkey)
Prof. Yıldız Ecevit (Middle East Technical University-Turkey)
Prof. Yonca Al (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof. Türkan Uluşu Uraz (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Assoc. Prof. Blaise Pierrehumbert (Lausanne University-Switzerland)
Assoc. Prof. Burçak Keskin Kozat (Stanford University-USA)
Assoc. Prof. Mashoed Bailie (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Assoc. Prof. Nefice Yıldız (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Assist. Prof. Nazime Beysan (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Assist. Prof. Pembe Behçetoğulları (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Assist. Prof. Rana Tekcan (İstanbul Bilgi University-Turkey)
Assist. Prof. Seda Orbay (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)

ISSN 1302-9916

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi
Kadın/Woman 2000, Journal for Women's
Studies

Akademik Danışma Kurulu

Prof. Dr. Aksu Bora (Retired) (Hacettepe Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Aysel Aziz (Yeni Yüzyıl Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Ayşe Işık Gürşimşek (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof. Dr. Berit Hagekull (Uppsala Üniversitesi-İsveç)
Prof. Dr. Beth Baron (New York City Üniversitesi-ABD)
Prof. Dr. Biran Mertan (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof. Dr. Deniz Kandiyoti (School of Oriental and African Studies-İngiltere)
Prof. Dr. Hülya Şimğa (Maltepe Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Jacqueline Nadel (Riken BSI-Fransa)
Prof. Dr. Lucette Valensi (The School of Advanced Study in the Social Sciences-Fransa)
Prof. Dr. Louis Oppenheimer (Amsterdam Üniversitesi-Hollanda)
Prof. Dr. Mustafa Fatih Özbilgin (East Anglia Üniversitesi-İngiltere)
Prof. Dr. Mutlu Binark (Hacettepe Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Sevda Alankuş (Kadir Has Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Şeyma Güngör (İstanbul Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Yıldız Ecevit (Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Yonca Al (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof. Dr. Türkan Uluşu Uraz (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Doç. Dr. Blaise Pierrehumbert (Lausanne Üniversitesi-İsviçre)
Doç. Dr. Burçak Keskin Kozat (Stanford Üniversitesi-ABD)
Doç. Dr. Mashoed Bailie (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Doç. Dr. Nefice Yıldız (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Yrd. Doç. Dr. Nazime Beysan (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Yrd. Doç. Dr. Pembe Behçetoğulları (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Yrd. Doç. Dr. Rana Tekcan (İstanbul Bilgi Üniversitesi-Türkiye)
Yrd. Doç. Dr. Seda Orbay (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)

About the Journal

Kadın/Woman 2000 -Journal for Women's Studies is a publication of Eastern Mediterranean University - Centre for Women's Studies. It is published biannually on June and December and is a multi-disciplinary, peer and blind reviewed, bilingual journal (both Turkish and English) dedicated to the scholarly study of all aspects of women and gender studies. The articles published are primarily on topics concerning women's rights, the socio-cultural aspects and position of women in society as well as particular legal issues. Articles are accepted from all disciplines such as literature, sociology, psychology, anthropology, law, political science, economics, medicine, cultural history as well as book reviews on recent publications and news and reports on important scientific events.

Indexing

Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies is indexed in GenderWatch, Contemporary Women's Issues, General Academic ASAP International, Gale Academic OneFile, Gale General OneFile, IT One File, General Reference Center, General Reference Center Gold, IT Custom, MLA International Bibliography, Turkologischer Anzeiger, Index Islamicus, EBSCO, Women's Studies International Database, Asos Index, and TUBİTAK ULAKBİM Social Sciences and Humanities Database, Index Copernicus Journals Master List.

Dergi Hakkında

Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies, Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi'nin bir yayın organı olup, Merkez'in amaçları doğrultusunda kadın konusu ile ilgili değişik disiplinlerde yapılan çalışmalara yer veren bilimsel düzeyde çift-kör hakem değerlendirmesi olan bir dergidir. Her yıl Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda 2 sayı olarak Türkçe ve İngilizce yayımlanan dergi, toplumsal cinsiyet ve kadının konumu ve hakları konularında sosyoloji, psikoloji, sağlık, antropoloji, hukuk, siyaset bilimi, ekonomi, sanat tarihi, arkeoloji, edebiyat ve iletişim alanlarında disiplinler arası nitelikli bilimsel makaleler yayımlar. Ayrıca kadın ve toplumsal cinsiyet konusunda yapılan çalışmalar ve yayımlarla ilgili bilimsel tanıtım yazılarına yer verir.

Veritabanları

Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies aşağıdaki veri tabanlarında yer almaktadır: GenderWatch, Contemporary Women's Issues, General Academic ASAP International, IT One File, General Reference Center, General Reference Center Gold, Gale Academic One File, Gale General One File, IT Custom, MLA International Bibliography, Turkologischer Anzeiger, Index Islamicus, EBSCO, Women's Studies International Database, Asos İndeks ve TUBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı, Index Copernicus Journals Master List.

Volume/Cilt XXIV
Contents/İçindekiler

Issue/Sayı 1

June/Haziran2023

Articles/Makaleler

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Göç ve Genç Mülteci Kadınların Kendi Kaderini Tayin Hakkı

(Migration From the Gender Perspectives and The Right of Self-Determination of Young Refugee Women)

Original research article

Hülya Karakartal & Derya Şaşman-Kaylı 1-26

Değerler ile Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Geleneksel Tutum Arasındaki İlişkide Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının Aracı Etkisi

(The Mediating Effect of Gender Stereotypes on the Relationship between Values and Traditional Attitudes to Gender Roles)

Original research article

Ezgi Kaşdarma 27-54

Kadınların Doğum Deneyimlerinin Feminist Perspektiften Çözümlemesi

(Analyzing Women's Birth Experiences from a Feminist Perspective)

Original research article

Merve Yılmazbilek..... 55-75

The Seeds of Vandana Shiva (2021): A Credible Actor of Change

(Vandana Shiva'nın Tohumları: Değerli bir Değişim Aktörü)

Original research article

Timija Futo & Elnaz Nasehi 77-96

The Reception of *Frozen* among Young Women in Turkey: A Feminist Film or Not?

(*Frozen*'ın Türkiyeli Genç Kadınlar Tarafından Alınlanması: Feminist Bir Film mi?)

Original research article

Fatma Fulya Tepe & Per Bauhn 97-114

Book Review/Eser Tanıtımı

Sonya O. Rose, Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir?

(*What is Gender History?*) (çev. Ferit Burak Aydar)

Safiye Tüvür..... 115-119

Authors in This Issue/Bu Sayıya Katkıda Bulunan Yazarlar..... 120

Notes for Contributors/Yazarlara Notlar..... 121-126

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Göç ve Genç Mülteci Kadınların Kendi Kaderini Tayin Hakkı

Migration From the Gender Perspectives and The Right of Self-Determination of Young Refugee Women

Hülya Karakartal*
Derya Şaşman-Kayli**

Öz

Bu araştırma, toplumsal cinsiyet bakış açısıyla, evli genç mülteci kadınların evlilik içindeki cinsiyet rollerine ilişkin deneyimlerine dayalı olarak "haklarına" dair farkındalıklarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma, "nitel" araştırma yaklaşımlarında kullanılan "fenomenoloji" deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın öznesi olan Suriye uyruklu 26 genç mülteci kadın ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, sosyo-demografik özellikler ve erkek egemen toplumlarda kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet pratikleri sonucu meydana gelen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerinden "Genç Mülteci Kadınların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" ana temasında ele alınarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları kapsamında yapılan değerlendirme sonucunda genç mülteci kadınların ataerkil toplumdaki görünmezliği ile mücadele etmek ve maruz kaldıkları "hak" ihlallerini önlemek adına "güçlenme" ihtiyaçlarının olduğu ve buna yönelik çalışmaların yapılması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Genç mülteci, kadın, toplumsal cinsiyet, söz hakkı, kendi kaderini tayin hakkı.

Abstract

This research was carried out to examine the awareness of married young refugee women about their "rights" based on their experiences of gender roles in marriage from a gender perspective. The research has schemed in the "phenomenology" pattern used in "qualitative" research approaches. The findings obtained as a result of in-depth interviews with 26 young refugee women of Syrian nationality, who are the subjects of the research, are discussed in the main theme of "Young Refugee Women's Right to Self-Determination" through socio-demographic characteristics and gender inequalities that occur as a result of gender practices attributed to women in patriarchal societies. As a result of the evaluation made within the scope of the research findings, it has been determined that there is a need for "empowerment" and studies that should be carried out in order to combat the invisibility of young refugee women in the patriarchal society and to prevent the violations of "rights" they are exposed to.

Keywords: Young refugee, women, gender, right to expression, right to self-determination.

* Öğr. Gör., İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık Bölümü, E-mail: karakartalhulya@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-5627-8402.

** Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-mail: dsasmankayli@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-7949-2332.

Özgün araştırma makalesi

Makale gönderim tarihi: 4 Nisan 2022

Makale kabul tarihi : 20 Haziran 2023

Original research article

Article submission date : 4 April 2022

Article acceptance date: 20 June 2023

Giriş

İnsanlar bireysel ya da kitlesel olarak geçmişten günümüze kadar çeşitli nedenlerle, bazen ikamet ettikleri yerleşim yerini terk ederek başka bir oturma yerine, bazen de doğdukları toprakları geride bırakarak başka bir ülkeye göç etmiştir. Gerçekleştirilen bu göçler bazen gönüllü olarak bazen de zorunlu olarak yapılmıştır. Bireyler; yoksulluk, siyasi baskılar, sağlık sorunları, daha iyi bir eğitim alma isteği, dini sebepler, iklim değişiklikleri ve doğal afetler, soykırımlar ya da savaşlar gibi farklılaşan sebepler neticesinde, gönüllü ya da zorunlu olarak, daha iyi bir yaşama sahip olma umuduyla göç sürecini gerçekleştirmektedir. İnsanların en temelde, hayatta kalma ve daha iyi koşullarda insanca yaşama isteği ile göç yolculuğuna çıktığı andan itibaren; kimliklerini, kültürlerini, geçmişlerini, duygularını, anılarını, düşünce ve davranışlarını yanında taşımaları, göç etmenin sadece fiziksel bir hareketlilik/yer değiştirme olmadığını aynı zamanda kültürel, duygusal ve zihinsel -yani insani- bir süreç olduğunu da göstermektedir.

Göç süreçlerinde kadınların var olmasına rağmen, göç etme kararını veren ve son söz sahibi olan erkeklerin "karar verici" (Engelbrektsson, 1983: 229) olarak ön planda tutulması, göç eden kadınların ise erkeklere "bağımlı" olarak kabul edilmesi, uzun bir süre göç çalışmalarında kadınların görünmez olmasına neden olmuş ve göç süreçlerinin kadınlar açısından değerlendirilmesinin ihmal edilmesine neden olmuştur (Anderson, 1985). Göç eden kadınlar geçmişten bu yana yapılan birçok göç araştırmasında bu sürecin hiçbir noktasında irade göster(e)meyen; eşleri ya da ailelerinin kararı ile göç zorunluluğu yaşayan figüranlar olarak yer almışlardır.

"Göçün feminizasyonu" kavramı olarak dile getirilmeye başlanmasıyla (Fleury, 2016, s. vi) birlikte göç sürecine ilişkin yapılan toplumsal cinsiyet analizleri, göç sürecinde kadınların deneyimlerinin görünür kılınması için feminist perspektiften yapılacak nitel araştırmalardan ayrı düşünülemez hâle gelmesini sağlamıştır. Göçün feminizasyonu ve toplumsal cinsiyet perspektifinden, feminist kuram ile yapılacak araştırma süreçleri adeta birbirini doğuran süreçler hâline gelmiştir (Buz, 2007: 42).

Ataerkil toplumlarda yaşayan çoğu kadın gibi, Suriyeli genç mülteci kadınlar da, hem kendi ülkelerinde hem de ataerkil yapıdaki toplumlarda bu yapıya hizmet etmek ve boyun eğmek durumunda kalmaktadır. Bu duruma bir de göç süreçlerine katılarak, diğer mülteci kadınların yaşadığı gibi kendilerine yabancı olan bir ülkede "öteki" (Ak-Akyol, 2008: 224) olarak farklı sorunlar ile karşı karşıya kalarak, olumsuz algı ve davranışlara maruz kalabilmektedir (Küçükşen, 2017: 2400). Göçün "görünmez aktörleri" ya da "bağımlı aktörleri" olarak ifade edilen kadın mültecilerin, toplumsal cinsiyet ya da cinsiyet

temelli ayrımcılıklar nedeniyle yaşadıkları deneyimler, erkeklerin deneyimlerinden farklılaşmaktadır (Buz, 2007: 38-43).

Kadınların, hangi kıtada, hangi ülkede, hangi şehirde olursa olsun içinde yaşadıkları toplumda uğradıkları eşitsizlikler üzerine düşünmeleri, uğradıkları haksızlıkları dile getirmeleri ve sorunlarına çözüm üretmek için eyleme geçmeleri yeni bir oluşum değildir. Geçmişten günümüze değin, kadınların toplum içindeki konumları ve hakları -yıllar içerisinde verilen mücadeleler ile her ne kadar ulusal ve uluslararası alanlarda güvence altına alındığı ifade edilse de- sürekli bir değişim hâlinindedir. Kadınlar, her normda kendini üstün gören eril zihniyet tarafından, kamusal alanda erkeklere "bağımlı" olan ve "ikincil" olarak görülerek özel alana hapsedilmeye çalışılmaktadır. Mülteci kadınlar açısından toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri düşünüldüğünde; düşük eğitim seviyesine sahip olma ve işgücü piyasasında yer bulamamaya birlikte, kamusal ve özel alanda etkisini gösteren ve beraberinde kadınların kendilerine dair "söz haklarına" yönelik birçok dezavantaj yarattığı görülmektedir.

Metodoloji ve Yöntemler

Araştırma, nitel araştırma esasına dayalı olarak "fenomenolojik" desende tasarlanmıştır. Nitel araştırma desenlerinden; "fenomenolojik" (olgu bilimsel) yaklaşım ile çalışılmasının tercih edilme sebebi ise; insan "deneyimini" anlamaktır (Van Manen, 2007: 12). Fenomenolojik araştırmalarda "bireyin" davranışlarını anlayabilmek için, kişinin "kendine özgü" algılayışını ve yaşantısının bilinmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Fenomenolojik desen; birey ekseninde yürütülen ve bir olgu veya olayın "derinliğine incelenmesine" imkân vermesi ve olguların "temelinde yatan nedenleri" tanımlamak amacıyla araştırmalarda tercih edilen bir yöntemdir (Gürbüz ve Şahin, 2016: 400). Bu nedenle, evli genç kadın mültecilerin yaşadıklarını "kendi ifadeleri" ile paylaşmaları, kadınların sadece "sayılardan ibaret olmadığı", bu "sayıların ardında yatan insani durumların" gün yüzüne çıkmasının önemli görülmesi ve kadınların deneyimlerine tanıklık etmek için bu yöntem kullanılmıştır. Araştırma bulgularının yorumlanmasında ise feminist perspektif esas alınmıştır. Feminist teori yaklaşımının benimsenmesi ise; göröl(n)meyenin "görünür" kılınması, kenarda ya da geri planda bırakılanın "merkeze" alınması, kadını patriarkal düzenin yarattığı ataerkil düşünce, eylem, söylemlerden uzak durarak kendi olma "var olma" hâlleri ve hakları ile her insanın biricik olma düşüncesi bağlamında anlamak gerekliliğindedir. Bir başka ifadeyle, dünyaya "kadının penceresinden" bakmak için kullanılan bir araştırma yöntemi olarak görülmüştür (Reinharz, 1992).

Araştırmanın öznesi olan, genç mülteci kadınlara "amaçlı" örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Nitel araştırmalarda sıkça kullanılan bir teknik olan "amaçlı örnekleme", sınırlı bilgi kaynaklarını etkin

kullanabilmek adına zengin bilgi sağlayabilecek kişilerin seçilmesini ifade eder (Palinkas vd., 2015). Katılımcılar belirlenirken; araştırmanın amacına yönelik olarak araştırılan "deneyimi" yaşamış kişilerden seçilmiş olması gerekmektedir. Araştırma evreni olarak İzmir'de Suriye uyruklu mültecilerin yoğun olarak yaşadığı Basmane/Kapılar bölgesi belirlenmiştir. Araştırmanın örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiş; "İzmir ilinde ikamet eden", "Suriye uyruklu", "18-30 yaş aralığındaki evli genç mülteci kadın" olmak üzere 26 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıları tanımlayıcı sosyo-demografik özellikleri Tablo.1'de verilmiştir.

Araştırmanın Veri Toplama Süreci

Yürütülen nitel araştırmada; araştırma verileri, konuyla ilgili literatür doğrultusunda hazırlanmış "yarı yapılandırılmış" bir görüşme formuyla, derinlemesine görüşme tekniği ile 2020 yılının Ekim-Aralık tarihleri arasında; dönemin pandemi koşullara uygun tedbirler alınarak, yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan Suriyeli genç mülteci kadınların ana dilinin Arapça olması ve Türkçe dil bilgilerinin temel düzeyde olması; araştırmacının da Arapça dil yetkinliğine sahip olmaması; görüşmelerin tercüman desteği ile yapılması zorunluluğunu doğurmuştur. Görüşmenin bir tercüman eşliğinde gerçekleşmesi durumu ön görüldüğünden, görüşmelere başlamadan önce, görüşmelere eşlik edecek tercüman ile katılımcıların hassasiyetlerini ve gizliliğini gözeterek şekilde görüşme ilke ve tekniklerine ilişkin bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama, görüşmeler sırasında tercümandan kaynaklanabilecek görüşmenin amacı dışına taşan ekstra sorular sorulması vb. sorunlarla karşılaşılmasını önlemiştir.

Araştırma süreci ilk olarak derinlemesine görüşmelerin, "görüşme soruları, tercüman ile iş birliği, görüşme süresi, mekân hazırlıkları" gibi değişkenler düşünülerek; görüşme sürecinin kalitesini test etmek ve katılımcılardan geri bildirim almak için pilot mülakatlar ile başlatılmıştır. Pilot görüşmeler de giderilen eksiklikler sonrasında, araştırmanın en başından ve süreç içerisinde üzerinde titizlikle durulan "etik ilkeler" gereği; katılımcıların araştırmaya gönüllü olarak dahil oldukları beyanlarını alabilmek adına, "rıza onamları" sözlü olarak, ses kaydında yer alacak şekilde alınmıştır. Katılımcıların yanıtlarına ve duygu durumlarına bağlı olarak, görüşmelerin uzunluğu değişiklik göstermiştir. Görüşme öncesi sohbetler, araştırmaya dair detaylı aktarım, rıza onamlarını alma süreleri hariç; ortalama olarak her görüşme 40 dakika sürmüştür.

Nitel araştırmalarda veri analizi; "verilerin analize hazırlanmasını", "verilerin kodlanmasını", "kodların birleştirilmesini ve konulara indirgenmesini" ve son olarak "verilerin şekil, tablo veya tartışma"

şeklinde sunulmasını içermektedir (Aslan, 2018: 429-432). Suriye uyruklu 26 genç mülteci kadın ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler, "MAXQDA Analytics Pro 2020" nitel analiz programında hiyerarşik kod-alt kod modeli ile tematik analiz edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıları Tanımlayıcı Sosyo-Demografik Bilgiler

Katılımcı Genç Mülteci Kadın	Türkiye'de Bulunma Süresi	Yaş Durumu	Eğitim Durumu	Gelir Getirici Bir İşte Çalışma Durumu	Eşinin Eğitimi Durumu	Eşinin Gelir Getirici Bir İşte Çalışma Durumu	Evlilik Akademinin Gerekleştirdiği Ülke	Evlilik Türü	Evlilik Süresi	Evlilik Yaşı	İlk Gebelik Yaşı	Mevcut Çocuk Sayısı
K1	7 yıl	25	Ortaokul	Çalışmıyor	Lise	Çalışmıyor	Türkiye	Resmi	3 yıl	22	23	2 Çocuk
K2	5 yıl	29	Ortaokul	Çalışmıyor	Okur-yazar değil	Çalışmıyor	Suriye	Dini	10 yıl	19	19	3 Çocuk
K3	7 yıl	20	İlkokul	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	6 yıl	14	15	2 Çocuk
K4	5 yıl	18	İlkokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	3 yıl	15	16	2 Çocuk
K5	6 yıl	21	Ortaokul	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Suriye	Dini	6 yıl	15	17	2 Çocuk
K6	8 yıl	24	İlkokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	4 yıl	20	20	2 Çocuk
K7	5 yıl	18	Lise	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	1 yıl	17	17	Hamile (3 Aylık)
K8	8 yıl	25	Ortaokul	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	4 yıl	21	22	2 Çocuk
K9	8 yıl	22	Ortaokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Suriye	Dini	6 yıl	16	17	3 Çocuk
K10	6 yıl	25	Okur-yazar değil	Çalışmıyor	Okur-yazar değil	Çalışmıyor	Suriye	Dini	9 yıl	16	16	3 Çocuk
K11	5 yıl	23	İlkokul	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Suriye	Dini	8 yıl	15	16	4 Çocuk
K12	4 yıl	27	Okur-yazar değil	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Suriye	Dini	7 yıl	20	20	3 Çocuk
K13	5 yıl	21	Ortaokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	4 yıl	17	21	Hamile (7 Aylık)
K14	4 yıl	22	Ortaokul	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Suriye	Dini	6 yıl	16	18	3 Çocuk
K15	6 yıl	24	İlkokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Suriye	Resmi	7 yıl	17	17	4 Çocuk
K16	3 yıl	24	Ortaokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Suriye	Dini	6 yıl	18	18	2 Çocuk
K17	8 yıl	28	İlkokul	Çalışmıyor	Okur-yazar değil	Çalışmıyor	Suriye	Dini	9 yıl	19	20	3 Çocuk
K18	7 yıl	18	İlkokul	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	3 yıl	15	16	2 Çocuk
K19	4 yıl	22	Ortaokul	Çalışmıyor	Lise	Çalışmıyor	Suriye	Dini	6 yıl	16	17	3 Çocuk
K20	5 yıl	30	İlkokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Suriye	Resmi	11 yıl	19	19	4 Çocuk
K21	2 yıl	20	İlkokul	Çalışmıyor	Okur-yazar değil	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	2 yıl	18	19	1 Çocuk
K22	8 yıl	29	İlkokul	Çalışmıyor	Ortaokul	Çalışmıyor	Suriye	Resmi	15 yıl	14	15	2 Çocuk
K23	2 yıl	20	İlkokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Suriye	Resmi	1 yıl	19	18	1 Çocuk
K24	8 yıl	23	Ortaokul	Çalışmıyor	Okur-yazar değil	Çalışmıyor	Türkiye	Dini	4 yıl	19	20	2 Çocuk
K25	5 yıl	23	Ortaokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Suriye	Dini	6 yıl	17	18	3 Çocuk
K26	4 yıl	27	Ortaokul	Çalışmıyor	İlkokul	Çalışmıyor	Suriye	Resmi	8 yıl	19	21	4 Çocuk

Bulgular

Araştırmanın öznesi olan, Suriye uyruklu 26 genç mülteci kadın ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin tematik analizi sonucunda; evli genç mülteci kadınların evlilik içindeki toplumsal cinsiyet rollerini nasıl algıladığı ve hayatlarını nasıl etkilediği konusundaki görüşleri ve deneyimleri "Genç Mülteci Kadınların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" adlı ana teması ile; "Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Haklarına Yönelik Karar Verme", "Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Algı", "Aile İçindeki Karar Verme Süreçlerinde Söz Hakkı" ve "Göç Süreçlerine Yönelik Kararlar" olmak üzere dört alt tema ile ilişkilendirilmiştir (Tablo.2).

Tablo 2: Genç Mülteci Kadınların "Kendi Kaderini Tayin Hakkı"na Yönelik Tema Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeline İlişkin Bulgular

ANA TEMA: GENÇ MÜLTECİ KADINLARIN KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI	
Alt Temalar	Kategoriler
Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Haklarına Yönelik Karar Verme	Aile Planlaması "Kararına Katılım Cinsel Birliktelikte "Kişisel Özgürlük ve Güvenlik Hakkı" Hangi Gebeliği Önleyici Yöntemin Kullanılacağına "Karar Verme"
Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik Algı	Aile İçi "Kadınlık" Rollerini Aile İçi "Erkeklik" Rollerini
Aile İçindeki Karar Verme Süreçlerinde Söz Hakkı	Evlilik Kararı Evlenme Şekli Çalışma Kararı
Göç Süreçlerine Yönelik Kararlar	Göç Etme Sebebi Göç Kararını Alan

Birinci Alt Tema: Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Haklarına Yönelik "Karar Verme"

Genç mülteci kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına yönelik "karar verme" durumlarına ilişkin görüşleri analiz edildiğinde, konu üç temel görüş etrafında yoğunlaşmıştır. Yirmi beş kadın "aile planlaması" kararlarına katılıma dair görüş bildirirken; on dokuz kişi cinsel birliktelikte "kişisel özgürlük ve güvenlik hakkı" konusunu öne çıkarmış ve dokuz kişi de "hangi gebeliği önleyici yöntemin kullanılacağına karar verme"ye ilişkin görüş bildirmiştir.

Aile Planlaması “Kararına Katılım”

Araştırmaya katılan genç mülteci kadınların, “aile planlaması kararlarına ilişkin katılımları” incelendiğinde; hemen hemen hepsinin “çocuk sahibi olma” ile ilgili kararlardan söz ettikleri görülmüştür. “Aile planlaması” ile doğrudan ilişkili olan “gebelik aralıkları” ve “sahip olunacak çocuk sayısına” yönelik kararlara ilgili olarak az sayıda katılımcı görüş paylaşmıştır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ortalama üç ya da dört çocuk sahibi olmak istediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, hamile kalma aralıklarını “kadın sağlığı” açısından ziyade, daha çok, çocuklar arasında belirli bir yaş farkı olması üzerinden farklı nedenlerle dile getirmişlerdir. Gebelik aralıklarına ilişkin karar süreçlerinde; çocuklara bir arada bakmanın zorlukları nedeniyle ara verdiklerini ifade eden katılımcıların yanında; çocukların bir arada büyümesini istedikleri için gebelik aralıklarını daha kısa süreli tutan katılımcılar olduğu da görülmüştür.

Katılımcılardan biri de, dünyaya bir “kız çocuk” daha getirirse gebe kalmaya ara vereceğini söylemiştir.

“Bana göre mesela ben 4 çocuk daha fazla istemiyorum ve her çocuk ve çocuklar arasında 3 yıl süreyle olmasını isterim” (K13, 21 yaş).

“...eşimle konuştuğumuzda 4 çocuk olmasını istedik. 2 kız 2 erkek şeklinde. Bir de aralarında çok uzun süre olmamasını da düşündük. Hani birlikte hepsi büyüsün diye...”(K25, 23 yaş).

“Bir kız daha gelirse 4-5 yıl bir ara vereceğiz” (K4, 18 yaş).

“İşte ben sezaryen doğum yaptığım için her 4 senede bir ara koyarım yani ara vererek bir çocuk yapabiliriz” (K2, 29 yaş).

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu “sahip olunacak çocuk sayısı”na ilişkin, üç ya da dört çocuk sahibi olmak istediğini ve çocuk sahibi olma konusunda eşleriyle ortak bir karar aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Yani artık 3 çocuğumuz var şimdi artık gebeliği önleyelim diye daha fazla olmasın” (K19, 22 yaş).

“Eşimle konuştuğumuzda 4 çocuk olmasını istedik. 2 kız 2 erkek şeklinde” (K25, 23 yaş).

Katılımcılardan biri, “yalnız kalma” ihtimalini gündeme getirerek, çok çocuk sahibi olmanın terk edilme, ayrılık, evliliğin bitmesi durumlarında çok zor olduğunu belirterek eşler arasındaki anlayışın önemine vurgu yapmıştır.

“...bu konuda en önemli şey anlayışlı olmak. Yani eşler arasında çocuk sahibi olmak açısından karar verilmesi. 2-3 çocuk mesela getiriliyor. Sonra sorunlar yaşanıyor ve ayrı

kalmaya mecbur kalıyorlar. O zaman da çok zor oluyor” (K15, 24 yaş).

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu 18 yaş ve altında evlenmiş olup; evlendikten kısa bir süre sonra beklenmedik bir şekilde hamile kaldıklarını ifade etmiştir. Katılımcılardan bazıları “çocuk sahibi” olmakla ilgili olarak bir “karar alma süreci” yaşamamış olmalarını, erken yaşta evlilik ve “gebeliği önleyici yöntem” bilgisinin olmaması üzerinden ifade ederken bazı katılımcılar da, kullanılan yöntemlerle ilgili başarısız uygulamalar sonucu hamile kaldıklarını vurgulamıştır.

“İlk evlendiğimde zaten gebeliği önlemek için bir şey düşünemiyordum. 2 aydan sonra zaten hamile kaldım” (K19, 22 yaş).

“Evlendikten 3 ay sonra hamile kaldım. Ben küçüktüm yani zaten gebe önleyici yöntem bilmiyordum...” (K16, 24 yaş).

“... Bu şeyleri aslında çok bilmiyordum yani küçüktüm. Karar vermedim aslında ben ilk evlendiğimde 14 yaşında olduğum için bilmiyordum. O sıralarda doktora götürmüşlerdi beni. Doktor demişti ki: ‘Şimdi bu yaşta daha hamile kalamaz. Öncelikle 14 yaşını tamamlaması gerekiyor. Daha bedeni ona hazırlıklı değil’...” (K22, 29 yaş).

“... hap kullanmayı düşündüm ilk çocuğumda. Ama ben hap kullandığım zaman karıştırıyordum. Mesela 9. gün içmem gerektiğini unutuyorum. 11. gün içiyorum. O sırada zaten hamile kaldım. Yani iyi kullanamadım” (K12, 27 yaş).

“Ben hap denedim. Spiral denedim yine olmadı. Zaten şimdi ben hamile kaldım, isteğimden değil, öyle yanlışlıkla oldu, önleyemedim gebeliği” (K15, 24 yaş).

Katılımcıların aile planlaması içerisinde en çok vurguladıkları “çocuk sahibi olma” durumlarına ilişkin söylemleri incelendiğinde; aslında konuya dair herhangi bir karar alınmadığı; çocuk sahibi olmanın “evliliğin doğal bir sonucu” olduğu düşüncesinin hâkim olduğu görülmüştür. Katılımcılardan ikisi, çocuk sahibi olma konusunda kararı, tamamen kendilerinden bağımsız olarak “dini” değerler üzerinden “Tanrı'nın emri” olarak ifade etmiştir. Diğer iki katılımcı ise, çocuk sahibi olma kararlarını hem “toplum baskısı” hem de eşin “erkek çocuk” sahibi olma talebi üzerinden dile getirmiştir. Hamile kalma ve çocuk sahibi olma durumlarına ilişkin, katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere; kadınlar tarafından alınan herhangi bir kararın söz konusu olmadığı görülmektedir.

“... ben evlendim zaten eşim illaki çocuk istiyor” (K4, 18 yaş).

“Ben evlendiğimde hamile kaldım. Yaklaşık olarak 25 gün sonra falan. Karar yok” (K10, 25 yaş).

"Biz karar vermedik, Allah öyle nasip etti" (K8, 25 yaş).

"Karar yok, Allah'ın emri bu!" (K1, 25 yaş).

"Evlendikten sonra bizde şöyle bir şey var. Bizde derken aşirette yani, kadın evlendikten sonra hemen hamile olması lazım. 3-4 ay sonra yani hamile kalması lazım. 1 seneden fazla hamile kalmazsa o zaman sıkıntı var yani kadın da doktora gider. Bir şeylerle koruyamayız kendimizi. Yani işte örnek vereyim hamile kalmamak için yöntemler var ya hani onları kullanmıyoruz hamile kalalım diye" (K2, 29 yaş).

Cinsel Birliktelikte "Kişisel Özgürlük ve Güvenlik Hakkı"

Katılımcıların cinsel birliktelikte "kişisel özgürlük ve güvenlik hakkı" konusunda paylaşım yapma konusunda çok açık ve rahat olmadıkları söylenebilir. Bu konudaki sorulara cevap vermiş olan 14 katılımcı cinsel birliktelik için kendi rızası olduğunu ifade etmiş; 6'sı birlikteliğin eşinin isteğiyle gerçekleştiğini söylemiş ve 6 katılımcı bu konuda hiç görüş bildirmemiştir.

Araştırma kapsamında görüşleri alınan genç mülteci kadınlardan sadece 14'ü kendi rızasıyla cinsel birliktelik yaşadığını ifade ederken; birliktelik kararını eşleri ile ortak aldıklarını söylemişlerdir. Cinsel birliktelikte, "kendini" rızalarının olduğunu söyleyen katılımcılar, bu durumu eşlerinin "anlayışlı" olduğunu vurgulayarak ifade etmişlerdir.

"Bu cinsel ilişki ya da genel olarak evlilik sevgi üzerine olması gereken bir şey. Cinsel ilişkide aynı şekilde sevgi, güzel sözle ve rızası var mı yok mu... İki tarafın sorgulanması gerekiyor" (K11, 23 yaş).

"... eşim çok şükür anlayışlı bir şekilde karşılar. Beni hiç zorlamaz" (K16, 24 yaş).

"Bu ilişkiyi yaşamak ikimizin kararı oluyor zaten yani ikimizin kararı olmazsa olmaz. Ben istemezsem, unutturmaya çalışıyorum, başka şeyler söylemeye çalışıyorum. Oyalamaya çalışıyorum" (K7, 18 yaş).

Katılımcılardan birisi tarafından; "ikimizin kararı olmazsa olmaz" deyip hemen ardından "ben istemezsem unutturmaya çalışıyorum, başka şeyler söyleyip oyalamaya çalışıyorum" ifadeleri, aslında bu "ortak karar"ın içinde kadının kendini ne kadar özgür ve eşit hissettiği konusunda soru işaretleri olduğunu göstermektedir. Katılımcılardan bir diğeri ise; "eşinin isteği" ile bu birlikteliğin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Söz konusu birlikteliğin yaşanmasına yönelik "eşlerin istekleri" ile gerçekleştiğini ifade eden diğer katılımcılar arasında; bu isteğe karşı koyamadıkları, hayır diyemedikleri için yorgun olduklarını söylemek ya da çocuklarla meşgul olmak gibi stratejilerle cinsel birliktelikten kaçınmaya çalıştıklarını ifade edenler olmuştur.

"Bazen yorgun olduğumu söylüyorum. Aslında yani pek karşılaşmadığım bir durum. Yani bazen anlayışla karşılıyor, bazen de yani isteği çok oluyor ve hayır dememi anlamıyor. Oluyor" (K26, 27 yaş).

"Eşim şimdi daha çok istiyor. Ben aslında çok sevmiyorum ama bana haram diyorlar. Kadının hayır demesi. Bu ilişkiye girmemesi eşine hayır demesi kabul etmemesi, haram" (K8, 25 yaş).

"Mesela, ben çocuklarımla ilgilenmeye çalışıyorum. Mesela gidip uyutmaya çalışıyorum. Eşimin uyumasını bekliyorum. Öyle şeyler yapmaya çalışıyorum ama aslında çoğunlukla istediklerini, istediğinde şey yapmıyorum, hayır demiyorum... Ama sonuçta bu normal bir hak, doğal bir hak. Hem de eşimin kocamın doğal bir hakkı" (K19, 22 yaş).

Hangi Gebeliği Önleyici Yöntemin Kullanılacağına "Karar Verme"

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu görüşmeler sırasında, Suriyeli mülteci topluluğu içinde, evlilik sonrası hamilelik beklentisine dair hamileliğin evlilikten kısa bir süre sonra gerçekleşmesi arzusu içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Evlilik ve dolayısıyla yeni evliler üzerinde çocuk sahibi olmak ile ilgili çok fazla "sosyal/toplumsal baskı" olduğu söylenebilir.

"... eşim [gebeliği önleyici yöntemleri] bilmiyor. Bu doğal yöntemi de ben söyledim zaten eşime" (K16, 24 yaş).

"Benim eşim aslında pek bilmiyor, ben söylüyorum. Hani ben söylüyorum ona gebe önleyici yöntem kullanmak istediğimi mesela hap kullanmak istediğimi" (K26, 27 yaş).

"... bu konularda onun çok bilgisi yok mecburen kadın olarak bizim kendimizin bilmesi gerekiyor ve ben de onunla paylaşıyorum, anlatıyorum. Gebe kalmak istemiyorsam, hangi yöntemi seçeceğimizi [hamile] kalmamak için konuşuyoruz" (K6, 24 yaş).

Katılımcıların ifadelerinden gebeliği önleme konusunda sorumluluğun kadınlarda olduğu algısı ortaya çıkmaktadır. Gebeliği önleme durumu eşlerin onayı ile yine eşlerin bilgilendirilmesi ile gerçekleştirilmektedir.

İkinci Alt Tema: Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yönelik "Algısı"

"Toplumsal Cinsiyet" terimi, sosyal olarak oluşturulmuş "erkeklik" ve "kadınlık" tanımlarını ifade eder. Özellikle ataerkil toplumlarda, cinsiyetler üzerinden bireylere birtakım roller, görevler biçilmiştir. Ataerkil toplumlarda "geleneksel" aileler içerisinde kadınlardan beklenen roller çok net bir şekilde tanımlanmıştır.

Ataerkil toplumlarda cinsiyetler üzerinden; “kadın rolleri” ve “erkek rolleri” olarak belirlenen sorumluluklar, belirli işlerin kadınlar tarafından belirli işlerin ise erkekler tarafından yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kadınlık ve erkeklik “rolleri” çerçevesinde yarattığı etkiler, zamana ve yere bağlı olarak yoğunluk bakımından farklılık gösterse de, tüm kültürlerde meydana gelmektedir.

Genç mülteci kadınlar aile içinde kadının görevlerini, ağırlıklı olarak ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde “ev işleri, çocuk bakımı ve aileyi bir arada tutmak” olarak ifade etmiş ve katılımcıların üçte biri “eşlerinin isteklerini yerine getirmeyi” kadının aile içi görevlerinden biri olarak saymıştır. 26 genç mülteci kadın katılımcıdan “sadece ikisi” gelir getirici bir işte çalışmayı kadının görevleri arasında ifade etmiştir. Görüşülen genç mülteci kadınların tamamı ataerkil düzenin toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde erkeklerin görevlerini “gelir getirici bir işte çalışmak” olarak tanımlamıştır. İki katılımcı eşlerin ev içindeki rolleri arasında; ev işlerine yardımcı olmak, çocuk bakımına destek vermek ifadelerini kullanarak “eşitlikçi” bir yaklaşımı benimsediği göstermiştir. Bunların yanı sıra, altı katılımcı da, ailesi ile ilgilenmeyi (çocuklarıyla, eşyle ve evi ile ilgilenmesi) erkeklerin bir diğer görevi olarak tanımlamıştır.

Aile İçi “Kadınlık” Roller

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların, “kadınlık” rollerine ilişkin ifadelerinde en çok “ev işleri” ve “çocuk bakımı” üzerinde durdukları bununla birlikte 8 katılımcı, kadının evlilik içindeki rolünü “eşlerinin isteklerini yerine getirmek” olarak dile getirmiştir. Katılımcılar arasında sadece ikisi tarafından “gelir getirici bir işte çalışmak” kadının evlilik içindeki rolleri arasında ifade edilmiştir. Ayrıca iki katılımcı, aileyi bir arada tutmanın kadının görevi olduğunu söylemiştir.

Görüşülen katılımcıların “kadınlık ve erkeklik rolleri” hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Bence erkekler dışarıda çalışması kadın ise evle ilgilenmesini çocuklarla ilgilenmesi ve ev işleri yapması Yani bence erkek çalışması lazım. Yani nasıl diyeyim. Karısı ve çocukları eksik olmamalı, ekonomik anlamda. Kadın da çocuk bakması lazım. Eve bakması lazım. Eşinin taleplerini vermesi lazım. Ne istiyorsa vermesi lazım. Genel olarak yani, mesela bir şey söylediğinde ona karşı çıkmaması lazım yani. Çocuklarına bakması lazım. İyice eve bakması lazım” (K2, 29 yaş).

“Ee benim düşüncem eğer kadın evde evle ilgilenmesi, işleri yapması, tabii eşlerin çalışması gerekir, evin dışında çalışması. Zaten biliyorsunuz, erkek ilk doğduğu andan

sanki dışarda çalışacakmış gibi, onun için doğrudur" (K11, 23 yaş).

Geleneksel ataerkil toplumun dayattığı toplumsal cinsiyet rollerinden ziyade, "eşitlikçi" yaklaşımı benimseyen katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

"Aslında ve yanlış bir bilgi var. Genelde kadın sadece evde ne bakması, çocuklar yetiştirilmesi ve bunlar evle ilgilenmesi iyi bahsediliyor ama benim düşüncem farklı. Kadın da dışarı çıkabilir, başka şeylerle ilgilenebilir. Eğer anlayışlı bir eş ise yani eşine yardım etmesi aslında çok güzel bir şey. Ev işlerine ve çocuklara bakması aslında çok iyi bir şey olur yani" (K7, 18 yaş).

"Aslında hep eşitlik üzerinden konuşuluyor ama maalesef gerçek hayatta bunu bulamıyoruz. Belki gerçek olacaksa bile ama çok uzun dönem gerektiriyor. Ama şimdi mesela eşin dışarıda çalışması bir şeyler eve temin edilmesi. Aynı zaman da evde bir şekilde çalışması gereken bir şey olursa yine evde de çalışabilir. Kadın ise yine eşinin ve evinin ihtiyaçlarını temin etmesi, eşinin değerini bilmesi ve en önemli şey eşler arasında saygı duyulması" (K24, 23 yaş).

"Ortadoğu'da aslında, orada işte erkek çalışır, kadın evle ilgilenir. Benim düşünceme göre öyle değil. Hem erkek hem de kadın çalışabilir. Yani ikisi anlayış içinde olması gerekir ve birbirine yardımcı olması gerekir" (K16, 24 yaş).

"Annem en küçük kardeşime doğum yaptı, biz küçüktük. Çamaşırlarımızı bile babam yıkıyordu. El makinasıyla, şimdiki gibi değil hani attın da zile bastın gibi değil. Öyle yani" (K17, 28 yaş).

Araştırmaya gönüllü olarak katılan kadınların geleneksel "ataerkil" rolleri sürdürdükleri bazı kadınların ise "eşitlikçi" rolleri benimsediğine yönelik ifadelerde buldukları görülmüştür. Katılımcıların belirttikleri ifadeler ile; erkeklerin ve kadınların, yaşamlarının tüm yönlerini etkileyen ve onları farklı şekillerde savunmasız kılan ve bir tabiiyet ilişkisi içinde yapılandırılmış olan toplumsal cinsiyet rollerinin, göç süreçlerinde aile içindeki ataerkil ilişkileri değiştirip, dönüştürebileceği, önemli bir bulgu olarak görülmektedir.

Aile İçi "Erkeklik" Roller

Katılımcıların aile içindeki "erkeklik" rollerine yönelik söylemlerine ilişkin; toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kadınlık ve erkeklik "rolleri" çerçevesinde yarattığı etkiler, algılananın aksine sadece kadınları değil erkekleri de derinden etkilemektedir. "Erkeklik" ile ilgili olarak, katılımcıların tamamının en az bir kez vurguladığı rol "dışarıda

çalışmak" olmuştur. Başka bir ifadeyle; "gelir getirici bir işte çalışıyor" olmak, kadınların erkekler için en çok ifade ettiği rol olmuştur.

Katılımcılara göre erkekler "gelir, para, iş, ekonomik ihtiyaçların temini, evin geçimini" sağlayan bireyler olarak görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlik arayan bazı katılımcılar, erkeklerin "evde çocuk bakımını"nda "yardımcı" olabileceklerini söylediler de bunu eşlerinin anlayışlı olma durumunu belirterek ifade etmişlerdir.

"Bana göre erkek evi için geçim sağlaması. Yemek içmek bunları getirmesi. Sadece bu yetmiyor. Eşine evine çocuklarına iyi bakması. İyi davranması. Bazı eşler mesela, kadın sadece ev işleri falan yaptığı için gelip ne "nasılsın" ne başka bir şey soruyor. Kadın için yine aynı şekilde evin içiyle ilgilenmesi, çocuklarıyla ilgilenmesi ve eşine ilgi göstermesi" (K19, 22 yaş).

"Erkek dışarda çalışır. Benim ise ev hanımı olarak ev temizliği ve ev işlerini yaparım ve çocuklara bakarım" (K3, 20 yaş).

"Erkek tabii ki çalışacak. Kadın ise tabii ki ev işleriyle ilgilenmesi, çocuklarıyla ilgilenmesi gerekiyor" (K8, 25 yaş).

"Erkekler dışarda çalışır, para getirir yani ailesine bakması... Kadın ise evle ilgilenmesi, yemek pişirmesi, çocuklarla ilgilenmesi vs. Ama dışarı çıkıp çalışmamalı" (K13, 21 yaş).

"Erkeklerin, çalışmak. Kadınlar: ev bakmak, çocuk yapmak, bakmak yani böyle... Kadının hayatı daha zor. Benim için öyle yani" (K1, 25 yaş).

"Tabii ki kadının görevi ev temizlemek yemek pişirmek çocuklara bakmak misafir ağırlamak tabii ki hepsi kadının görevidir. Erkek ise işte ve ev ihtiyaçları için çalışır" (K6, 24 yaş).

Üçüncü Alt Tema: Aile İçindeki Karar Verme Süreçlerinde "Söz Hakkı"

Araştırma dahilinde görüşülen evli genç mülteci kadınların hem "evlenme kararları" hem "evlilik şekilleri" hem de "istihdam içerisinde yer alma" kararlarına yönelik aile içindeki süreçleri incelendiğinde; katılımcıların "söz hakları", kendi kararları ya da onayları olduğunu söyledikleri durumlarda dahi bu kararların genellikle büyüdükleri toplumsal ve kültürel yapının şekillendirdiği ve daralttığı diyebileceğimiz bir sınırlı çerçeve içerisinde alındığı söylenebilir.

Evlilik Kararı

Araştırma kapsamında görüşülen genç mülteci kadınların 14'ü kendi rızası ile 12'si aile kararı ile evlendiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda 16'sı görücü usulü ile evlendiğini, 5'i akraba evliliği yaptığını ve sadece

5'i tanışıp anlaşarak evlendiğini belirtmiştir. Bu durum, evliliğin kadın rızası ile gerçekleştiğini söyleyen genç mülteci kadınların da aslında aile, çevre, kültürel etkiler gibi sebeplerle "herkes doğar, büyür, evlenir" klişe yaklaşımı çerçevesinde, çok sorgulamadan ve aksinin mümkün olduğunu düşünmeden bu kararları verdiklerini düşündürmektedir.

Genç mülteci kadınların 12'si evliliklerinin aile kararı ile gerçekleştiğini; bunun büyüdükleri çevre ve ortamın gereği olarak herkes için benzer bir süreç olduğunu, kendi yaşadıkları köyde herkesin erken yaşta evlendiğini, önceden tanışma vb. süreçlerin yaşanmadığını, görücü usulü ile kız isteme sürecinde birbirlerini gördüklerini ve evlilik için kararı ailelerin verdiğini ifade etmişlerdir.

"Bu benim kardeşim 16 yaşında evlendi. Ve bizim köyde böyle. Yani herkes bu yaşlarda evleniyor. Zaten kimse itiraz edemez söz babaya aittir. Öyle alışığız yani. Orada köyde herkes bu yaşta evleniyor" (K11, 23 yaş).

"Hmm bildiğiniz gibi şey... Bizim orada, Hani önceden tanışma falan olmuyor... Ailesi istemeye geldi ve ben o sırada gördüm" (K14, 22 yaş).

Katılımcılardan biri, savaş nedeniyle okulu bıraktığını ve daha güvenli olduğunu düşündüğü için ailesinin yönlendirmesiyle evlendiğini ifade etmiştir. Burada evliliği güvenli alan olarak görmesinin sebebi, göç öncesi yaşadıkları iç savaş ve çatışma ortamında bir genç kız olarak karşılaşılabileceği tehlikelerdir.

"Ben işte okumadıktan sonra annem babam dedi savaş var kızım sen artık okula gitmek yok... Yani her yer patlamış... Sen evlenmek istiyorsun? Yani ben dedim sen ne dersen o olsun... Savaş olduğu için ailem annem babam bana söylediler sen istersen evlenirsen daha iyi, durumu biliyorsun, tehlikedeyiz, kızlar için de tehlikeli. Ben de karşı çıkmadım. Çünkü gerçekten korkuyordum, her şeyi tehlikeli görüyordum. O şekilde oldu. Çünkü askerler var, evlerin içlerine aniden mesela giriyorlar. Savaş olduğu için her şey olabilir" (K16, 24 yaş).

"Benim teyzemin oğlu oluyordu. Bir de bizde yani şey biz aşiret. Merkezde yaşamıyorduk yani aşiret bizim. Bu yüzden biz kararımızı veremiyorduk, ailemiz veriyordu bu kararı aşiret olduğumuz için" (K2, 29 yaş).

Katılımcılar arasından bir tanesi, bu genel söylemlerin dışında aslında kızların birilerini sevebildiklerinden bahsetmiş ancak ailesinin onayı olmadığını ve onların sözünden çık(a)madığı için bu sevdadan vazgeçerek ailesinin onayı dahilinde bir evlilik yaptığını ifade ederek yine evlilik kararında ailenin rolünün ne kadar etkin ve baskın olduğunu göstermiştir.

"İlk önce bütün kızlar gibi ben de birini çok sevdim ailelerimize söyledik öncelikle ailem karşı çıktı hayır evlenemezsin o bizden biri değil dedi. Ailem kabul etmedi ailem istemediği için vazgeçtim sonra dayım geldi oğluna istedi evlendirelim dedi nişanlandık çünkü askere gidecekti. Sonra zaten evlendik" (K6, 24 yaş).

Kadının rızası burada kendi isteği, talebi, onayı ile olmaktan ziyade "razı gelmesi", "boyun eğmesi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ve kültürel yapı itibarıyla erken yaşta ve görücü usulü evliliklerin yaygın olduğu, aile büyüklerinin onayının çok önemli olduğu bir ortamda büyümüş olan genç kadınların evlenme kararını çok erken yaşta almaya yönlendirildiklerini ve yine bir katılımcının yaşadığı savaş kaynaklı "tehlike" ve "korkunun" bu kararlar alınırken etkili olduğu bir başka katılımcı tarafından da aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

"...ben aslında karar vermemiştim. Şöyle... Ben okumayı çok seviyordum ama okulları kapattıkları için ben devam edemedim. O süreçte ben fabrikada çalışmaya başlamıştım. Sonra yine aynı süreçte işte kuzenim gelip bana talip olmuştu. Bu şekilde evlendim. Kuzenim olduğu için ailem bana tavsiye etti. Tanıdıkları için. Çok iyi oldukları için. Huyu iyi yani. Ben aslında o yaşta yani çok zor bir şey olmuştu. Ben aslında biraz baktığımda tavsiye iyi... Sonuçta çok korkunç olaylar içinde yaşıyoruz. Savaş oluyor bazen işte bazen rejim gelip, özellikle kızları alıp tecavüz ediyorlar. O yüzden doğru bir karar olacağını düşündüm ve evlendim" (K19, 22 yaş).

Katılımcıların tamamı Suriye uyruklu erkeklerle evlilik yapmıştır. Suriye'de ya da Türkiye'de alınan evlilik kararlarına ilişkin olarak, tek farklılığın Türkiye'de gerçekleştirilen resmi evliliklerdeki evlilik yaşının 18 ve üzeri olma durumudur. Katılımcılardan sadece 5 tanesi, aile seçimi olmadan, kendi öz iradeleriyle, eşleri ile tanışarak-anlaşarak evlendiklerini ifade etmiştir.

Evlenme Şekli

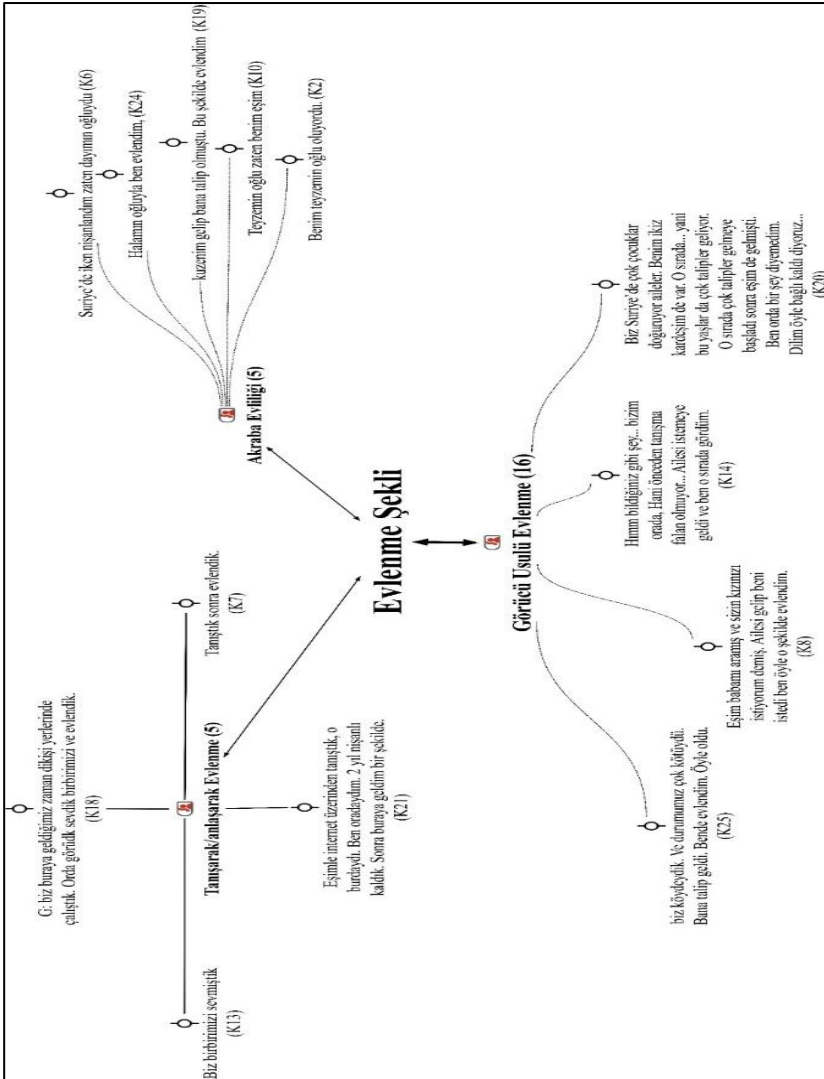
Araştırma kapsamında görüşülen genç mülteci kadınların yarısından fazlası (16 katılımcı) görücü usulü ile evlendiğini, 5'i akraba evliliği yaptığını ve sadece 5'i tanışıp anlaştıkları, sevdikleri kişilerle evlendiklerini belirtmiştir.

Katılımcılardan birinin, "dilim öyle bağlı kaldı" ifadesi aslında karar alma süreçlerinde nasıl yer almadıklarının çok açık bir göstergesidir. Bunun yanı sıra, "bizim oralarda böyle oluyor" tarzı söylemleri yoğunluklu olarak paylaşılmıştır. Yine de bir başka katılımcının paylaştığı "ekonomik durumumuz kötüydü" sözleri gibi, doğal kabul edilen aile kararı ve görücü usulü ile erken yaşta evliliklerin ardında

ekonomik kaygılar ve savaş durumlarıyla ilgili korkuların yattığı da katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Evlilik şekilleri ile ilgili araştırmanın verileri arasında 26 kadından sadece 5'inin akraba evliliği yapmış olduğu tespit edilmiştir. Ancak geldikleri ülkenin toplumsal ve kültürel yapısı dikkate alındığında akraba evliliğinin doğal bir süreç olduğu görülmüştür. Genç mülteci kadınların, evlilik şekillerine ilişkin söylemleri Şekil.1' de sunulmuştur.

Şekil 1: Evlenme Şekline İlişkin Katılımcıların İfadelerini Gösterir Tek Vaka Modeli

Çalışma Kararı

İkisi okuryazar olmayan, sadece biri lise mezunu olan ve diğerleri ilkököl ve ortaokulun farklı seviyelerinde eğitim hayatları sonlanmış olan genç mülteci kadınların hiçbiri çalışma hayatında yer almamaktadır. Çalışmama kararı ile ilgili olarak; “anne” kimliklerini öne çıkaran, “kültürel” ve “ahlaki” gerekçeler ifade eden genç mülteci kadınlardan sadece ikisi “eşinin kararı” ile çalışmadığını söylemiştir ve bir başka katılımcı, çalışmayı da evden çıkmayı da çok sevmediğini ifade etmiştir.

Genç mülteci kadınların içlerinde az sayıda da olsa evlilik öncesi çalışma hayatına dâhil olmuş olanlar vardır ancak çalışma hayatı ile ilgili katılımcıların çok az görüş bildirmesi; paylaşılan görüşlerde öne çıkan ifadeler bu karar alanının da toplumsal cinsiyet temelli bir toplumsal ve kültürel yapılanmanın sonucu olarak doğal görülmediği; hele de “anne” olduktan sonra temel görevin evinde ve çocuklarının başında olmak olduğu kabulünün yaygın olduğu, hatta bir katılımcının ifadesiyle dışarıda bir işte çalışmanın “ayıp” olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Şekil 2).

Dördüncü Alt Tema: Göç Süreçlerine Yönelik “Kararlar”

Tamamı Suriye iç savaşı nedeniyle göç yaşamış olan katılımcıların büyük çoğunluğu göç süreciyle ilgili karar verme sebeplerini “savaştan kaçma” olarak ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı aile bağlarını ve ekonomik sıkıntıları göç kararı ile ilişkilendirirken; iki katılımcı da yaşanan savaş ortamında erkeklerin zorunlu olarak silahlı örgütlere katılmasından duydukları endişe nedeniyle göç kararı aldıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların “göç etme” sebeplerine ilişkin söylemlerine bakıldığında; medeni durumlarına göre evli ve bekar olma halleri, göç eylemine yönelik karar verici faktörlerin çeşitlilik göstermesini sağlamıştır. Katılımcıların söylemlerinden, göç yolculuğu sürecinde evli olanların, göç kararını eşi ile birlikte aldığını ağırlıklı olarak vurguladığı görülürken; evli olmayan katılımcıların ise, anne ve babasının ortak kararı olduğuna dair vurguları ağırlıklı olarak ifade ettikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra, iki katılımcı annesinin, iki katılımcı babasının ve dört katılımcı da eşlerinin bu kararı aldığını ifade etmişlerdir. Şekil 3'te katılımcıların, göç kararını alan kişi ve/veya kişilere yönelik söylemlerine yer verilmiştir.

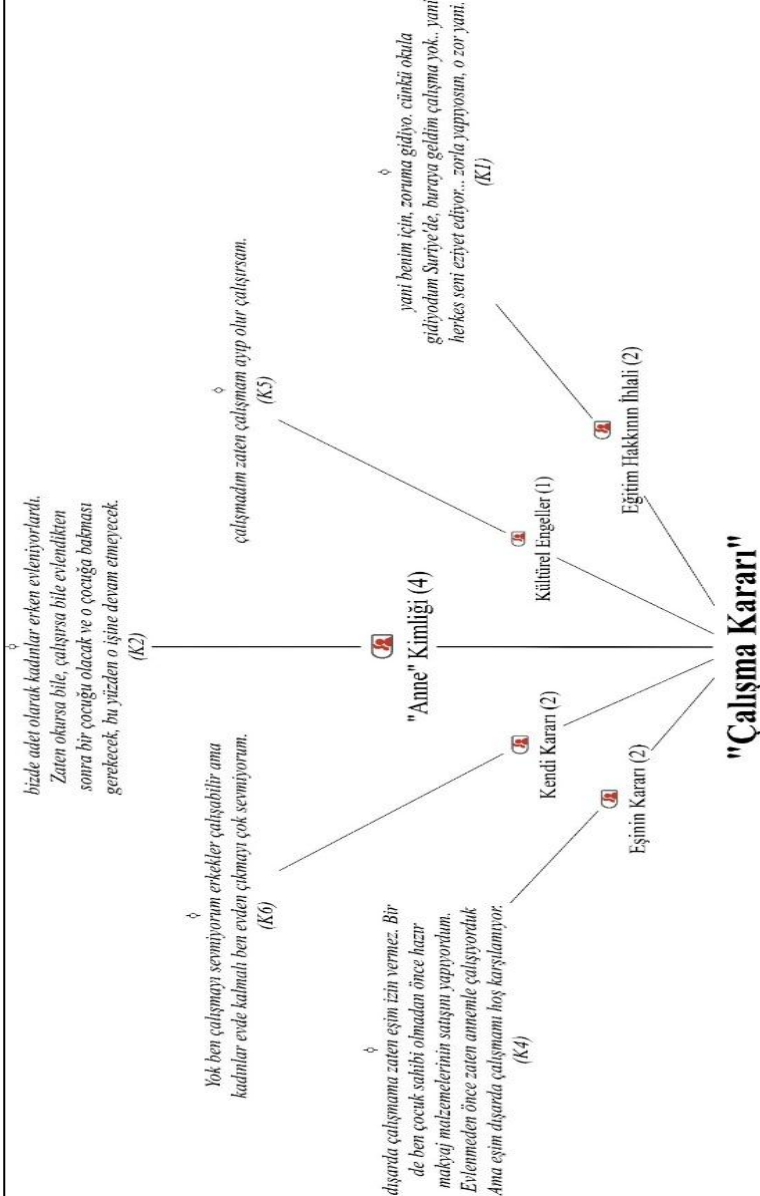
Şartların yer değişikliğini zorunlu hâle getirmesiyle göçü deneyimleyen genç mülteci kadınların o süreçteki medeni durumu, göç kararına ilişkin “karar alıcı” ya da “bağımlı” olma durumlarını göstermektedir.

Özellikle katılımcılardan birinin “Tabi ki babam” ifadesi, evdeki patriarkin “baba” olduğunun bir başka alternatifi olmayacağını altını

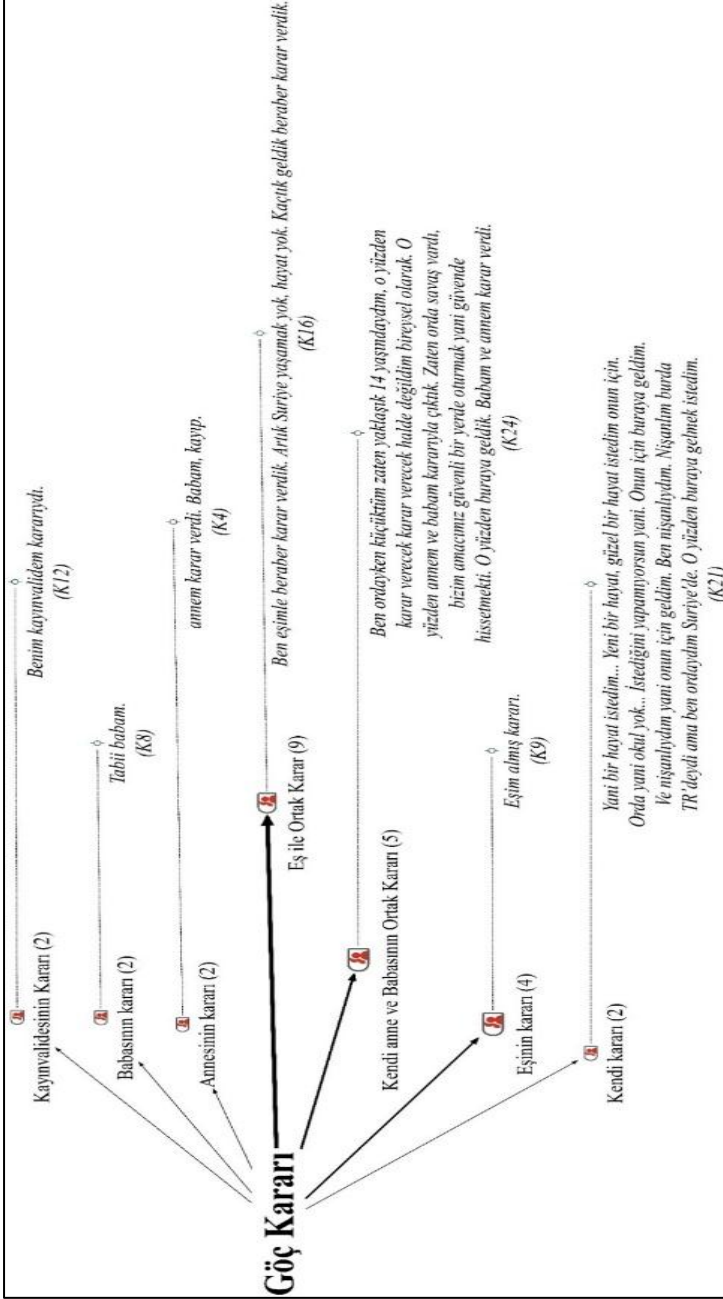

net bir şekilde çizildiğini göstermektedir. Bir başka katılımcının babasının "kayıp" olduğunu ve kararın annesi tarafından verildiğini söylemesi ise, hanedeki "reis" rolüne dair değişime dair ipucu vermektedir.

Şekil 2: Çalışma Kararına İlişkin Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Tek-Vaka Modeli

Şekil 3: Göç Kararı Almaya Dair Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Tek-Vaka Modeli

“Kendi kararı” ile göç eden kadınların söylemlerine bakıldığında ise; göç etme sebebi görünürde, ortam şartları nedeniyle “bağımsız” olarak bu kararı almalarına yönelik görünmekle birlikte; asıl nedenin ifadelerde yer alan “eş”in yanında olma isteği ile açığa çıkması, kadınların göçü “bağımlı” bireyler olarak deneyimlediğini göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma, Suriye iç savaşından etkilenen evli genç mülteci kadınların, yaşam deneyimlerinden hareketle, toplumsal cinsiyet perspektifinden “haklarına” dair farkındalıklarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın konusu gereği, Suriye savaşından etkilenerek Türkiye'ye sığınan, İzmir'de ikamet eden, 18-30 yaş aralığındaki evli genç mülteci kadınları içeren bir grup ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; evli genç mülteci kadınların evlilik içindeki toplumsal cinsiyet rollerini nasıl algıladığı ve “haklarına” dair farkındalıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Genç mülteci kadınların tanımlayıcı sosyo-demografik bulgulara bakıldığında; yarısından fazlasının “görücü usulü” ile evlendiği ve evliliklerin 20'sinin “dini nikâh” ile gerçekleştiği görülmektedir. Evliliği ailelerin birlikteliği olarak tanımlayan toplumlar eş seçimini kadına bırakmazlar, o ailenin sorumluluğundadır (Kandiyoti, 2015: 80) ve aileler bu kararları verirken toplumdaki yerlerine bakmaksızın ihtiyaç duydukları toplumsal ilişkilere bağlı olarak bir tercih yapar ve istemedikleri bir aileye şartlar ne olursa olsun kızlarını vermezler (Delaney, 2009: 133). Bu araştırma kapsamında görüşülen katılımcılardan birinin de ifade ettiği gibi bir şekilde nadir de olsa birbirlerini görüp beğenme, gönül bağı kurma söz konusu olsa bile ailesinin istemediği bir evliliği gerçekleştir(e)meyen genç mülteci kadın, ailesinin tavsiye ettiği biriyle evlendirilmeye razı gelmiştir. Aksinin mümkün olmadığı kabulü çok yaygındır. Ataerkil toplumlarda evlilik zorunlu bir şekilde gerçekleşir, asla bir kişisel tercih değildir ve evlilik kadını korumayı amaçlamaktadır, bu koruma aslında onu özel alana kapatmaya da hizmet eder. Yaşadıkları toplum içerisindeki düzende edindikleri toplumsal öğretiler, kadının kendi mücadelesini vermek yerine ona biçilen rolü kabullenerek eril tahakkümün sürmesini sağlayan düzene destek olmasını sağlamaktadır. Bu tür düzenlemeler ile kadın kendisine biçilmiş statüyü kabullenmekte ve bu kabulleniş ile kendi yaşam mücadelesini bırakmakta ve farkında olmaksızın erkek egemenliğinin devamlılığını sağlayan sistemin desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca görüşülen katılımcıların gerek Türkiye'de gerekse Suriye'de gerçekleştirmiş oldukları evliliklerin yasal olarak pek çok haktan faydalanabilecekleri “resmi nikâh” yerine; “yasal haklardan muaf” olmalarını engelleyen “dini nikâh” ile gerçekleşmiş

olması, hem erkeğin otoritesinin ve ataerkil dzenin kadınlar üzerinde kurduğu "tahakkümün" sürdüğünün, hem de göç öncesi var olan patriarkal dzenin göç sonrasında da devam ettiğinin bir göstergesidir.

Kamusal yaşamda kadınlar "ikinci plana" itilmiştir ve yeterli eğitime sahip değildirler, sadece özel alan olarak görülen evin içinde; cinsiyete dayalı roller nedeniyle "ev işleri" ve "çocuklarına bakmak"la yükümlü olarak hayatlarına devam etmektedirler. "Eri tahakkümün" (Bourdieu, 2015: 17) hüküm sürdüğü Suriye'den göç eden kadınlar; göç ile birlikte kültürel değerlerini de beraberlerinde taşıdıkları için, Türkiye'de de kamusal alan olarak görülen istihdamda yer al(a)mamaktadırlar. Bu araştırmada da genç mülteci kadınlara dair sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde; genel olarak eğitim düzeylerinin düşük olduğu ve hiçbir katılımcının "gelir getirici bir işte" çalışmadığı görülmüştür. Çalışma hayatında yer al(a)mamalarının temelinde toplumsal cinsiyet rolleri gereği özel alana hapsedilmelerine dair bulgular elde edilmiştir. Genç mülteci kadınların "gelir getirici bir işte" çalışmama durumları, kadının çalışmasının "ayıp" ya da "haram" olarak görülmesiyle oluşan ve "kadın çalışmaz", "kadının çalışması ayıptır" gibi algıların kökeni olan "kültürel ve dini" kodlardır. Kadınlara "annelik" rolü üzerinden yüklenen başta "bakım" olmak üzere toplumsal cinsiyet temelinde şekillenen tüm sorumluluklar, ev içi rollerin üstlenilmesiyle (Toksöz ve Ünlütürk, 2011) Suriyeli genç mülteci kadınların, özel alana hapsolmasına sebep olmakta ve kamusal alanda var olmalarını engellemektedir.

Ataerkil toplumlarda "ev içi hizmetler" kadının rolleri arasında sayılmakta; "yeniden üretim" döngüsü içerisinde kadınlar "ev içi görünmeyen emek" gibi çok büyük ve kapsamlı bir yük ile yaşamlarını sürdürmektedir. Ataerkil sistemin kadının birincil görevini "çocuğun bakımı" olarak kodlaması kadınları "ücretsiz aile işçisi" olarak konumlandırmaktadır (Kandiyoti, 2015: 52) ve böylesi bir ataerkil kültür içerisinde yetişen genç Suriyeli kadınların bu durumu içselleştirdikleri, çoğunun göç etmeden önce Suriye'de de çalışma yaşamında yer almadıkları (Akşit vd., 2016: 106; Kaya ve Demirağ, 2016: 162-164) için göçle geldikleri Türkiye'de de iş gücü piyasasına katılmadıkları görülmektedir. Suriye gelenek ve görenekleri gereği erkek "aile reisi" olarak konumlandırılmakta ve evin kadınları "evin reisi"nin yetkisi altında yaşamaya zorlanmaktadır. Hayata Destek Derneği (2016) yapmış olduğu saha çalışmasında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kadınların çeşitli "ayrımcılık" biçimlerine uğramasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Raporda, Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle "özel alan"da konumlandırıldıkları ve üzerlerine yüklenen ev işleri sorumluluğunun kadınları günlük hayatta farklı ayrımcılık türlerine maruz bıraktığı ifade edilmektedir. Toplum tarafından oluşturulmuş olan eşitsiz cinsiyet rolleri, bu araştırmanın öznesi olan genç mülteci

kadınlar için de geçerli olup; özel alanda kalarak "ev içinde yeniden üretim" yapmalarına ve "ücretsiz ev işçisi" olarak kamusal alanda ücretli ekonomik faaliyetler-de yer al(a)mamasını sağlayarak kadınların yoksullaşmasını sürdürmektedir (Kümbetoğlu, 2012: 103; Ecevit, 2003: 85). Eşinin izni olmadan evden dışarı çık(a)maması, sistemi bilmemesi, dili bilmemesi gibi durumlar, genç mülteci kadınların koruyucu hizmetlere ulaşmalarını kısıtlamakta bazen de engellemekte ve bu durum hem kadınların hem de aile bireylerinin sağlığını olumsuz etkilemektedir. Araştırmaya katılan kadınların ifadelerinden "eşlerinin" isteği ya da "onayı" ile hayatlarını idame ettirmeye çalışmalarına yönelik; haklarına yönelik farkındalığın olmadığı ve yaşam haklarının engellediğini söylemek mümkündür.

Gerçekleştirdiğimiz araştırmada; kadınların hiçbirinin "gelir getirici bir işte çalışmıyor" olma durumu ile bazı kadınların eşlerinin düzensiz ve geçici olarak "düşük ücret" ile güvencesiz işlerde çalışıyor olması; sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu sosyo-ekonomik durum, kişilerin "insani" yaşam standartlarına uygun bir hayat sürdürmelerinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Genç mülteci kadınlar, ekonomik bağımsızlıklarının olmaması ve maddi yetersizlikler sebebiyle; cinsel sağlık ve üreme sağlığına yönelik kaynaklara ulaşmakta güçlük çekmektedirler. Bir katılımcı görüşmenin sonunda "eklemek, söylemek istediğiniz bir şey var mı?" sorusuna; ekonomik yetersizlikler nedeniyle "kadın pedi" alamadığını ve iki küçük çocuğuna yapılan yardımlarla verilen bebek bezini parçalara ayırarak menstrüasyon dönemlerinde kullanmak zorunda kaldığı cevabını vermiş ve "gözleri dolarak" utanç ve çekimserlikle ped yardımı talep ettiğini söylemiştir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve buna bağlı olarak gelişen cinsiyetçi tutumların kadına atfettiği "annelik rolü" (Sancar, 2013), "çocuk bakımı" gibi günün tüm zamanını kapsayan bir uğraşı kadının öncelikli işi olarak tanımlamaktadır. Suriyeli genç mülteci kadınlar içinde öncelikli iş, özel alandaki toplumsal cinsiyet rolleri ile belirlenmiş görevleri yerine getirmektir. Göç sürecinde yoksulluğa itilen kadınlar, yeni yerleşim yerlerinde de "gelir getirici" bir işte çalış(a)madığı için daha da yoksullaşmaktadır. Söz konusu yoksulluk, toplumun kadınlar üzerinde yaratmış olduğu toplumsal cinsiyet "klişeleri" sebebiyle, Suriyeli kadınların aile içindeki konumlarıyla (Abadan-Unat, 2002) "anne olma" ya da ailenin "bakımını sağlama" ile ilişkilendirildiğinde, kadınların kendi hayatları ve sağlıkları konusunda "karar verme" durumlarını da olumsuz etkileyen bir durum hâline gelmektedir. Genç mülteci kadınların gerek cinsiyetleri üzerinden sadece "kadın" olma hâli gerekse "annelik" ve hatta "eş" statüleri, yaşam pratiklerini erkeklerden çok daha farklı ve daha fazla sorunla karşı karşıya kalmalarına sebep olacak şekilde etkilemektedir. Bu durum göç

öncesi yerleşik hayatlarında olduğu gibi göç süreci ve sonrasında da göçe bağlı olarak yaşanan sıkıntıların hem kaynağını hem de göç ettikleri yere uyum süreçlerinde yaşanacak pek çok sorunun temelini oluşturmaya devam etmektedir. Bu çalışmada da katılımcıların gelir getirici bir işte çalış(a)mama sebeplerinden biri; toplumsal cinsiyet temelli bir toplumsal ve kültürel yapılanmanın sonucu olarak kadınların çalışmasının doğal görülmediği; hele de "anne" olduktan sonra temel görevin evinde ve çocuklarının başında olmak olduğu kabulünün yaygın olduğu, hatta bir katılımcının ifadesiyle kadının çalışmasının "ayıp" ya da "haram" olarak görülmesidir.

Bireyin kendi cinselliğini ve doğurganlığını kontrol etme kararına sahip olması, özellikle de kadınlar söz konusu olduğunda tam bir "insan" olma durumunun merkezinde yer almaktadır (Freeman, 1999). Bireyin ve özellikle kadının kendi vücudu ve doğurganlığı hakkında karar vermesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir koşuludur. Dahası, yeterli üreme sağlığı hizmetlerine erişim, kadınların çocuk sahibi olup olmama ve olacaksa da kaç çocuk doğuracağına ve ne zaman çocuk sahibi olacağına karar verme konusunda onları güçlendirebilecek araçlardan biridir (Cabal vd., 2001). Bu araştırma içinde, gerçekleştirilen görüşmelerde genç mülteci kadınların anlattıkları deneyimleri üzerinden elde edilen bulgular; "çocuk sahibi olma" konusunda kadınların kararından ziyade "eş" ya da diğer aile büyükleri ve toplum baskısı olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal ve kültürel faktörler, yeni evli kadınların evlilikten hemen sonra hamile kalmaları için baskı yaptığı için, bu nedenle ilk hamileliğini ertelemeyi tercih edenler için bile ilk çocuktan önce gebeliği önleyici yöntem kullanımı hoş karşılanmamaktadır. Evli genç mülteci kadınların toplumsal yaşamlarında yaygın olarak hâkim olan çocuk sahibi olma düşüncesi ve baskılara dair deneyimleri, doğum kontrolü görüşlerini de şekillendirmektedir. Üreme sağlığı açısından düşünüldüğünde kadınların, kendileri dışında örf, adetler ve toplum baskısı ile alınan kararlar ile çok fazla sayıda çocuğa sahip olma durumları sağlıklarını riske atmaktadır. Çocuk sahibi olma durumunun kadınların bedeni üzerinde söz sahibi olan diğer aktörlerce "dayatılması" kadınların "aile planlaması" yöntemlerine yönelik algılarını şekillendirmekte ve söz konusu doğum kontrol yöntemlerinin daha az kullanılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ataerkil düzenin toplumsal değerleri içerisinde, kadınların gebeliği önleyici yöntemler açısından, kısıtlı ve eksik bilgiye sahip olmaları da kadınların üreme sağlığını olumsuz olarak etkileyen bir diğer faktördür.

Cinsel birliktelikte "kişisel özgürlük ve güvenlik hakkı" konusunda zaten açık ve rahat olmayan hatta katılımcıların üçte birinin bu konuda hiç konuşmaması, haklarına dair görüş bildirmeyen katılımcıların yarısından fazlası da cinsel birliktelik için kendi rızası

olduğunu söylemiştir. Ancak bu rızanın ardında çocuğu "evliliğin doğal sonucu" olarak gören yaklaşım gibi, cinsel birlikteliği de evliliğin doğal hatta zorunlu sonucu gibi gören anlayışın yattığı düşünülebilir. Dini öğretilerde, cinsel birliktelikte, kadınların, kocalarına karşı görevleri ve sorumluluklarını yerine getirmeme durumu, katılımcı ifadelerinden de görüldüğü üzere "haram" kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Genç mülteci kadınların aile içi kararlar ve rollerle ilgili ifadelerine bakıldığında; günlük yaşamın parçası olan işlerde "eşitliğe" yakın söylemleri bulunsa bile "yatak odası"nda mutlak hakimiyetin eşlerine yani erkeğe ait olduğu anlaşılmaktadır. Genç mülteci kadınların cinsel birliktelikte "kişisel özgürlük ve güvenlik haklarına" dair durumları değerlendirildiğinde, kadınların genel olarak rızaya dayalı bir ilişki kurup kurmadıklarını söylemenin zor olduğu; daha çok içlerine doğdukları kültürel yapı nedeniyle eşlerinin beklentilerini karşılamanın kadının evlilik içindeki rolü olarak kabul edildiği, kadın bedeni üzerinden cinselliğe dair eril tahakkümün hüküm sürdüğü görülmektedir. Cinsel ilişkide rızalarının olduğu yönünde görüş bildiren genç mülteci kadınların ise; bu kararlarının, bireysel haklar ve özgürlükler çerçevesinde verilmiş kararlardan ziyade "öğretilmiş" kararlar olduğu söylenebilir.

Göç etme kararlarına yönelik genç mülteci kadınların her ne kadar "kendi kararı" ile "bağımsız" olarak göç kararı aldıkları görünse de; asıl nedenin genç mülteci kadınların ifadelerinde yer alan "eş" in yanında olma isteği ile açığa çıkması, kadınların göçü "bağımlı" bireyler olarak deneyimlediğini göstermektedir. Yine göç kararları alınırken; bir katılımcının göç kararını nasıl aldınız sorusuna; evin reisi olarak babasının kararı olduğunu "tabii babam" söylemi ile ifade etmesi, evdeki patriarkın baba olduğunun başka bir alternatifi olamayacağını altını net bir şekilde çizmektedir. "Genç Mülteci Kadınların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" çerçevesinde, erkek egemen toplumlarda kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet pratikleri sonucu meydana gelen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle; hem cinsel sağlık/üreme sağlıklarına yönelik hem de aile içindeki roller ve karar alma/verme süreçlerindeki söz hakları açısından ikincil konumlarının devam ettiği görülmüştür.

Son söz yerine; yetiştirildikleri ataerkil toplumsal yapı içerisinde çocuk yaşta evlenmek durumunda kalan ve evlilik öncesi sağlıklı, güvenilir bir cinsellik bilgisine sahip olmayan genç kadınların; içinde görerek büyüdükleri sisteme boyun eğdikleri, eğitimden ve çalışma hayatından mahrum kaldıkları, genellikle özel alanda yaşadıkları ve ev içi sorumlulukları üstlendikleri; bedenlerine ve aile içi kararlara yönelik özgür karar alma ve söz söyleme haklarının olmadığı; kendi kararlarını verdiklerini ya da eşleriyle ortak karar aldıklarını söyleyen katılımcıların dahî aslında eşlerinin anlayışları ve yaklaşımlarına bağlı olarak bu

ifadeleri kullandıkları görülmüş; gerçekten bağımsız ve özgür hareket etme, hayır deme, tercih etme ya da söz söyleme haklarını kullanabildiklerine dair açık bir veriye rastlanmamıştır.

Suriye uyruklu kadınlar "evlilik kararı", "aile hayatı", "çocuk sahibi olma", "çocuk sayısı kararı", "çocukların hayatı ve geleceği" için alınan kararlar ve bunlar ek olarak "boşanma" gibi daha birçok konuda hemen hemen hiçbir "söz hakkı" olmadığını belirtmiştir. Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgularda da, genç mülteci kadınların "kendi kaderini tayin etme" hakları noktasında "söz haklarının" olmadığı ya da sınırlı kaldığı görülmüştür. Kadın bedeni, cinselliği ve üreme sağlığı açısından oluşan risklerin temelinde toplumsal cinsiyet ve buna bağlı eşitsizliklerin yattığı bir kez daha ortaya konulmuştur.

¹Suriye vatandaşları, Türkiye ulusal mevzuatında "Geçici koruma" statüsündedir. Bu çalışmada; Suriye vatandaşlarının, savaş nedeniyle ülkelerinden zorunlu göç etmeleri ve uzun süredir menşe ülkeleri dışında olmaları göz önünde bulundurularak, uluslararası mevzuat çerçevesindeki tanımlar ve genel sosyolojik bir tanım olarak kullanılan "mülteci" kavramı ile ifade edilmeleri tercih edilmiştir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ak-Akyol, F. (2008). Parçalanmış Kimlikler: Fransa'daki Göçmen Türk Kadınlarının Özel-Kamusal Stratejileri. D. Danış ve V. İrtiş (Der.) *Entegrasyonun Ötesinde Türkiye'den Fransa'ya Göç ve Göçmenlik Halleri* (223-258) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akşit, G., Bozok, M. ve Bozok, N. (2016). Zorunlu Göç, Sorunlu Karşılaşmalar: Hisar Köyü, Nevşehir'deki Suriyeli Göçmenler Örneği. *Maltepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2015 (1/2): 92-116.
- Anderson, J. M. (1985). Perspectives on the Health of Immigrant Women: A Feminist Analysis. *Advances in Nursing Science*, 8(1): 61-76.
- Aslan, Ş. (Ed.). (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Nicel, Nitel ve Karma Tasarımlar İçin Bir Rehber*. Eğitim Yayınevi.
- Bourdieu P. (2015). *Erişim Tahakkümü*. (Çev. Bediz Yılmaz). Bağlam Yayıncılık.
- Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2): 37-50.
- Cabal, L., Lemaitre, J., & Roa, M. (2001). *Body and rights: Legislation and jurisprudence in Latin America*. Bogotá, Colombia: Editorial Temis.
- Delaney, C. (2009). *Tohum ve Toprak*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir?. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4): 83-88.

- Engelbrektsson, U.B. (1983). *Women Left Behind: A Case Study of Some Effects of Turkish Emigration*. London, Curson Press.
- Fleury, A. (2016). Understanding Women And Migration: A Literature Review, KNOMAD Working Paper 8, <https://www.knomad.org/publication/understanding-women-and-migration-literature-review-annex-annotated-bibliography> , E.T. 31.01.2023
- Freeman, L. P. (1999). Censorship and manipulation of family planning information: An issue of human rights and women's health. In J. M. Mann, S. Gruskin, M. A. Grodin, & G. J. Annas (Eds.), *Health and human rights: A reader* (pp. 145-178). New York: Routledge.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Felsefe- Yöntem- Analiz*. Ankara: Seçkin yayınları.
- Hayata Destek Derneği. (2016). *İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu*. Hataya Destek Derneği. <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2019/06/istanbuldakisuriyeli-multeciler-zarar-gorebilirlik-raporu.pdf>. E.T.30.06.2021
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaya, M., Demirağ, E., & Orhan, H. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların İş Piyasasındaki Çalışma Koşullarına Sosyolojik Bir Bakış: Şanlıurfa Örneği. *Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu Bildiri Kitabı*, Kilis, 155-171.
- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5): 2399-2413.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu. *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar* içinde. Der: S. G. İhlamur-Öner, & N. Şirin Öner, İstanbul: İletişim Yayıncılık, s. 49-89.
- Palinkas, L.A., Horwitz, S.M., Green, C.A., Wisdom, J.P., Duan, N. & Hoagwood K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*. 42(5): 533-44.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*, Oxford University Press, Oxford.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar – Ailede Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Toksöz, G. & Ünlütürk, U. (2011). Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış. *Birkaç Arpa Boyu*. 21: 157-179.
- Van Manen, M. (2007). *Phenomenology of practice. Phenomenology & Practice*. 1(1): 11-30. <https://doi.org/10.29173/pandpr1980>.

Değerler ile Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Geleneksel Tutum Arasındaki İlişkide Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarının Aracı Etkisi

The Mediating Effect of Gender Stereotypes on the Relationship between Values and Traditional Attitudes to Gender Roles

Ezgi Kaşdarma*

Öz

Bu çalışmada Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramında tanımlanan değerler ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum arasındaki ilişkide toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının aracı rolünün sınanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda "Bireysel Kültürel Değerler Ölçeği", "Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Ölçeği" ve "Yetkinlik ve Sevecenlik Kalıpyargısı Ölçümü" araçları kullanılarak 271 üniversite öğrencisinin verileriyle analizler gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek üzere korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Değerler ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum arasındaki ilişkide cinsiyet kalıpyargılarının aracılık rolü SPSS 24 programının Process Makro eklentisiyle incelenmiştir. Beklenildiği üzere erillik, güç mesafesi ve toplulukçuluk değerlerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumla güçlü pozitif ilişkiler gösterdiği bulunmuştur. Erillik değerinin benimsenmesi arttıkça kadını yetkinlik kalıpyargısıyla tanımlama azalmıştır ve bu azalmaya bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun benimsenmesi artmıştır. Erkeği sevecenlik kalıpyargısıyla tanımlamanın toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun negatif yordayıcısı olması beklenirken, tam tersine erkeğin sevecen tanımlanışı arttıkça geleneksel tutumun arttığı görülmüştür. Buna göre

Abstract

The present study aims to test the mediating role of gender stereotypes in the relationship between the values defined in Hofstede's Cultural Dimensions Theory and traditional attitudes towards gender roles. For this purpose, analyzes were carried out with the data of 271 university students by using the "Individual Cultural Values Scale", "Gender Roles Attitude Scale," and "Competence and Warmth Stereotype Measurement" tools. Correlation analysis was performed to examine the relationships between the variables. The mediating role of gender stereotypes in the relationship between values and traditional attitudes towards gender roles was examined with the Process Macro plugin of the SPSS 24 program. As expected, masculinity, power distance, and collectivism values were found to show strong positive relationships with traditional attitude towards gender roles. As the adoption of the masculinity value increased, the identification of women with the competence stereotype decreased, and depending on this decrease, the adoption of the traditional attitude towards gender roles increased. While it is expected that defining men with the stereotype of warmth is a negative predictor of traditional attitudes toward gender roles, on the contrary, it has been observed that traditional attitudes increase as the

*Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Kaşdarma, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü. Kütahya-Türkiye. E-posta: ezgi.kasdarma@erzurum.edu.tr Orcid No: 0000-0002-1124-4380.

Özgün araştırma makalesi
Makale gönderim tarihi: 16 Temmuz 2022
Makale kabul tarihi : 12 Aralık 2022
1302-9916©2023 emupress

Original research article
Article submission date : 16 July 2022
Article acceptance date: 12 December 2022

erillik ve toplulukçuluk değerleri arttıkça erkeğin sevecen tanımlanışı artmıştır. Erkeğin sevecen tanımlanması arttıkça ise toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun benimsenmesi artmıştır. Toplulukçuluk düzeyi yüksek olan kültürlerde sevecenlik kalıpyargısının erkeğin statüsüne katkı sağlayan bir unsur olabileceği literatürdeki bilgiler doğrultusunda tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, kalıpyargı, yetkinlik, sevecenlik, değerler, tutum.

definition of men with warmth increases. Accordingly, as masculinity and collectivism values increased, the definition of men with warmth increased. While defining men with warmth increased, the adoption of traditional attitudes toward gender roles increased. It has been discussed in line with the information in the literature that the warmth stereotype can be an element that contributes to the status of men in cultures with a high level of collectivism.

Keywords: Gender, stereotype, competence, warmth, values, attitude.

Giriş

Tutumların temel belirleyicilerinin neler olduğu psikoloji disiplininin araştırmacıların uzun yıllardan beri ilgisini çeken bir konu olagelmıştır. Tutumlar bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerden oluşan çok boyutlu bir yapı olarak tanımlanır (Insko ve Schopler, 1967: 365). Bilişsel bileşen, tutum nesnesi hakkındaki düşünceleri ve inançları içerir. Tutum nesnesinden hoşlanma düzeyi ve tutum nesnesine karşı duygular, duygusal bileşeni oluşturur. Son olarak tutum nesnesine karşı davranışsal niyetler (örn., kaçınma niyeti) tutumun davranışsal bileşenine karşılık gelir. Gruplararası ilişkiler alanındaki araştırmacılarca incelenen tutum nesnesi, çeşitli sosyal grupların üyeleri olabilir. Örneğin, genel olarak kadınlara yönelik tutumlar ya da özel olarak feminist kadınlara yönelik tutumlar gibi. Bunun yanı sıra, gruplararası ilişkilere dair genel tutumlar da inceleme konusu olabilmektedir (örn., cinsiyetçi tutumlar, ırkçı tutumlar).

Anaakım sosyal psikolojide gruplararası ilişkiler kapsamında incelenen tutumların temel belirleyicilerinden birisi, "kalıpyargılar" olarak kabul edilir (Schneider, 2004: 9). Örneğin, pis, cömert, sevecen gibi olumlu ya da olumsuz nitelikteki özellikler dış grupların üyelerine karşı benimsenen kalıpyargıların içerikleri olabilir. Sosyal biliş yaklaşımının hâkim olduğu anaakım sosyal psikolojide kalıpyargılar, "sosyal şemalar" olarak kavramsallaştırılır (Augoustinos ve Walker, 1998: 631). Bu açıdan kalıpyargılar, sosyal dünyayı anlamlandırmamızı kolaylaştıran, yaşamın erken dönemlerinde edinilen ve yaşam boyu zihnimizde -genellikle- kalıcı olan yapılardır. Anaakım sosyal psikolojide kalıpyargıların sosyal belirleyicilerinin göz önünde bulundurulmaksızın "zihindeki sabit öznel yapılar" olarak tanımlanışı, bazı araştırmacılarca eleştirilmektedir (Augoustinos, Walker ve Donaghue, 2014: 173; Dion, 2003: 524; Joffe ve Staerklé, 2007: 402). Söz konusu araştırmacılar tarafından kalıpyargıların ve tutumların "değerler" gibi kültürel belirleyicilerinin göz önünde bulundurulmadığına dikkat çekilmektedir. Bireysel değerler, içinde bulunulan kültürün ve bu kültürün şekillendirdiği aile gibi sosyal yapıların bir ürünüdür. Değerler, hem kültür genelinde hem de birey özelinde benimsenen kalıcı özelliklerdir (Hofstede, 2001: 41; Schwartz ve Sagie, 2000: 484). Psikoloji alanında sıklıkla incelenen değer kuramlarından birisi Schwartz'ın Değerler Kuramıdır (Kaasa, 2021: 340). Kurama göre tüm kültürlerdeki bireylerin sahip olduğu dört temel değer boyutu ve bu boyutların alt boyutları vardır. Kuramda tanımlanan temel değer boyutları şöyledir: Yeniliğe açıklık, öz-aşkınlık, öz-genişletim, muhafazakârlık. Yeni deneyimlere, keşfetmeye ve heyecan arayışına değer vermek yeniliğe açıklık değer boyutunun temel özellikleri iken, bu değer boyutunun zıddı özelliklerle tanımlanan muhafazakârlık boyutunda ulusal ve kişisel güvenliğe önem verme, geleneklere bağlılığa değer verme söz konusudur. Tüm

insanlığın iyiliğinin ve yakın olunan diğerlerinin refahının gözetilmesine değer vermek öz-aşkınlığın temel özellikleridir. Öz-aşkınlık boyutunun zıddı olan öz-genişletim değer boyutunda güç elde etmeye, bireysel ihtiyaçların karşılanmasına ve başarıya önem verilir (Schwartz, 1992: 45). Kültürün etkisiyle şekil alan bireysel değerlerin sosyal grupların üyelerine ilişkin benimsenen kalıpyargılar ve çeşitli tutumlar üzerinde güçlü bir etkisi beklenmektedir (Hofstede, 2001: 14; Kuntz, Davidov, Schwartz ve Schmidt, 2015: 120).

Alandaki öneriler göz önünde bulundurularak bu çalışmada, ülkemizdeki bireylerce benimsenen değerler ile cinsiyetçi tutumlar arasındaki ilişkide toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının aracı bir rol üstlendiği beklentisi sıranmıştır. Daha açık bir ifadeyle, bireylerin sahip olduğu değerlerin hem toplumsal cinsiyet kalıpyargılarıyla hem de cinsiyetçi tutumlar ile ilişkili olacağı önerilmiştir. Değerlerin cinsiyetçi tutumlar üzerindeki etkisi toplumsal cinsiyet kalıpyargıları üzerinden açığa çıkacaktır.

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları ile cinsiyetçi tutumlar arasındaki ilişkiler

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları kadınları ve erkekleri tanımlamada kullanılan özelliklere verilen genel bir isimdir ve bu özellikler toplumun genelinde paylaşılır (Brannon, 2011: 46). Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargılar ile bu kalıpyargıların içeriklerinin neler olduğu 1960'lardan günümüze dek incelenmektedir. Örneğin, Rosenkrantz, Vogel, Bee, Broverman ve Broverman (1968: 289)'ın gerçekleştirdiği çalışmada, kadınsı ve erkeksi olarak adlandırılan özelliklerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada incelenen toplam 122 sıfattan 113'ünün kadınlar ve erkekler tarafından ortak bir şekilde, kadınsı ya da erkeksi olarak farklılaştırıldığı bulgulanmıştır. Erkeksi özelliklere örnek olarak; agresif, bağımsız, rekabetçi, mantıklı verilebilir. Nazik, konuşkan, sakin, anlayışlı gibi özellikler; kadınsı özelliklerdir. Kadınların erkeksi özelliklere kıyasla kadınsı özellikleri; erkeklerinse kadınsı özelliklere kıyasla erkeksi özellikleri, kendilerini ve hemcinslerini tanımlamada daha yüksek düzeyde kullandıkları bulgulanmıştır. Broverman, Vogel, Broverman, Clarkson ve Rosenkrantz (1972: 67) tarafından gerçekleştirilen benzer bir diğer çalışmada da incelenen pek çok özelliğin kadınlar ve erkekler tarafından ortak bir şekilde kadınsı ya da erkeksi olarak farklılaştırıldığı bulunmuştur. Araştırmacılar tarafından kadınlarla ilişkilendirilen özellikler, sevecenlik olarak nitelendirilirken; erkeklerle ilişkilendirilen özellikler, yetkinlik olarak adlandırılmıştır. Bir başka çalışmada erkeklerin kadınlara kıyasla kendilerine erkeksi özellikleri, kadınlarınsa erkeklere kıyasla kendilerine kadınsı özellikleri daha yüksek düzeyde attığı gözlenmiştir (Spence, Helmreich ve Stapp, 1975: 34).

Farklı sosyal grupların ve bu grupların üyelerinin değerlendirilmesi sırasında başvurulan kalıpyargı boyutlarının tanımlandığı güncel bir

model, Kalıpyargı İçeriği Modelidir (KİM). KİM kapsamında bu kalıpyargılar, yetkinlik (competence) ve sevecenlik (warmth) olarak adlandırılmaktadır (Fiske, Xu, Cuddy ve Glick, 1999: 481). Yetkinlik, kişiye yüksek bir sosyal statü sağlayan becerilere sahip olma kapasitesidir. Sevecenlik ise başkalarına zarar vermeme ve olumlu duygusal ilişkiler kurabilme becerisidir. KİM'in literatüre kazandırılmasından yıllar öncesinde, Broverman ve arkadaşları (1972: 67) tarafından kadınlara atfedilen özellikler sevecenlik, erkeklere atfedilen özellikler yetkinlik olarak adlandırılmıştır. KİM kapsamında tanımlanan sevecenlik ve yetkinlik içerikleri, Broverman ve arkadaşları (1972)'nin çalışmasındaki içeriklerle benzerlik göstermektedir. Ancak KİM kapsamında tanımlanan yetkinlik kalıpyargı boyutu yalnızca erkekleri tanımlamada kullanılmaz. Avantajlı statüdeki tüm grupların yetkinlikle yüksek düzeyde ilintilendirilmesi beklenir. Benzer şekilde, hem kadınlar hem de dezavantajlı statüdeki diğer bazı gruplar sevecenlik kalıpyargısıyla yüksek düzeyde tanımlanır. Üstelik farklı sosyal gruplar, yetkinliğin ve sevecenliğin düşük ya da yüksek algılanışı bakımından dört kümeden birisinde yer alabilir: Düşük yetkinlik/düşük sevecenlik, yüksek yetkinlik/yüksek sevecenlik, düşük yetkinlik/yüksek sevecenlik, yüksek yetkinlik/düşük sevecenlik. Pek çok sosyal gruba ilişkin kalıpyargısal algılarda, tamamlayıcılık etkisi olacağı önerilmektedir. Söz konusu etkiye göre bir grubun sevecenliği (ya da yetkinliği) yüksek düzeyde algılanırken, diğer boyuta ilişkin algı düşük düzeyde olacaktır. Değerlendirmeler sırasında grupların birbirleriyle kıyaslanması nedeniyle tamamlayıcılık etkisinin ortaya çıktığı iddia edilmektedir (Fiske, Cuddy, Glick ve Xu, 2002: 894). Modelin önerileriyle tutarlı biçimde, farklı sosyal grupların kalıpyargılarla değerlendirilmesi sırasında çoğunlukla tamamlayıcılık etkisinin açığa çıktığı görülmektedir (bknz. Kervyn, Yzerbyt ve Judd, 2010: 170).

Modelde kadınların yüksek sevecenlik/düşük yetkinlik, erkeklerinse düşük sevecenlik/yüksek yetkinlik boyutunda yer alacağı önerilmektedir. KİM kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda söz konusu öneriler doğrulanmıştır. Tipik bir erkek sevecenlikle kıyaslandığında yetkinlikle daha yüksek düzeyde tanımlanırken; tipik bir kadın yetkinliğe kıyasla sevecenlikle daha yüksek düzeyde tanımlanmaktadır (Cuddy ve diğerleri, 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve ark., 2002: 893). Bir başka çalışmada kadınların ve erkeklerin kendilerine affettiği kalıpyargılar incelenmiştir (Abele, 2003: 770). Kadınlar yetkinlik kalıpyargısına kıyasla sevecenliği kendileri için daha uygun olarak değerlendirirken, erkekler sevecenlik ile kıyaslandığında yetkinliği kendilerine daha yüksek düzeyde affetmiştir. Diğer bazı çalışmalarda farklı kadın gruplarına yönelik kalıpyargısal algılar incelenmiştir. Feminist kadın, iş kadını, yönetici kadın gibi geleneksel roller ile uyumsuz bazı kadın gruplarına sevecenliğe kıyasla yetkinlik

daha yüksek düzeyde atfedilirken; ev hanımı, anne gibi geleneksel cinsiyet rolleriyle uyumlu diğer bazı kadın gruplarına yetkinliğe kıyasla sevecenlik daha fazla atfedilmektedir (Aktan ve Bilim, 2016: 170; DeWall, Altermatt ve Thompson, 2005: 401; Eckes, 2002: 108; Odenweller ve Rittenour, 2017: 64).

Sonuçta, geçmişten günümüze dek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürüp gitmesi, erkeklerin lehine ve kadınların aleyhine olan kalıpyargıların hem erkekler hem de kadınlar tarafından kabul görülmesiyle ilişkili gözükmektedir. Dolayısıyla kadına ve erkeğe yönelik geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının bir toplumdaki bireylerce yüksek düzeyde benimsenmesi, bu toplumdaki cinsiyetçi tutumların yüksek olması beklentisini doğuracaktır. Nitekim alandaki çalışmalar göstermektedir ki kadınlara ve erkeklere yönelik geleneksel cinsiyet kalıpyargılarını benimseme ile eşitlikçi cinsiyet tutumlarına sahip olma arasında negatif yönde (cinsiyetçi tutumlarla pozitif yönde) bir ilişki söz konusudur (Ashmore, Del Boca ve Bilder, 1995: 778; Eagly ve Mladinic, 1989: 548; Rudman, Greenwald ve McGhee, 2001: 1168; Spence ve ark., 1975: 34). Söz konusu bu çalışmalarda, "geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının" benimsenmesi ile geleneksel cinsiyet rollerinin benimsenmesinin ölçümlendiği "kadına yönelik tutumlar" arasındaki ilişkiler incelenmiştir ve de geleneksel cinsiyet kalıpyargıları ile cinsiyet rollerinin benimsenmesi arasında pozitif ilişkiler elde edilmiştir (Ashmore ve ark., 1995: 778; Eagly ve Mladinic, 1989: 553; Rudman ve ark., 2001: 1168; Spence ve ark., 1975: 34).

Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına dayalı düşünme biçiminin tutumları etkilediğini doğrudan ortaya koyan bulgular deneysel desenli çalışmalara dayanmaktadır. İlgili çalışmalarda, katılımcılara sunulan çeşitli kadın hedeflere yönelik kalıpyargılar ve/veya bu kadınlara ilişkin tutumların olumluluk düzeyi incelenmiştir. Çalışmaların tümündeki temel öneri, geleneksel rollerle uyumlu olmayan kadınların sevecenliğinin düşük algılanacağı ve bu algıya bağlı olarak ilgili hedef kadınlara yönelik tutumların olumluluk düzeyinin düşük olacağı şeklindedir. Bu çalışmaların birisinde çalışan anneler geleneksel olmayan kadın rolüne uygun bir kadın hedef olarak belirlenirken, çalışmayan anneler geleneksel kadın rolüne uygun hedef olarak belirlenmiştir (Brescoll ve Uhlmann, 2005: 437). Beklenildiği üzere çalışan anneler çalışmayan annelere kıyasla daha düşük sevecenlikte ve daha yüksek yetkinlikte değerlendirilmiştir, çalışan annelerden hoşlanma düzeyi daha düşük düzeyde elde edilmiştir. Benzer desenli bir diğer çalışmada, annenin çalışma durumu ile iyi bir ebeveyn olarak değerlendirilmesi arasındaki ilişkide annenin sevecen tanımlanışının aracı etkisi incelenmiştir (Okimoto ve Heilman, 2012: 708). Çalışmanın sonucunda beklentilerle uyumlu olarak annenin çalışıyor olmasının anneye yönelik sevecenlik algısı üzerinde negatif yordayıcı etkisi

olduğu ve sevecenlik algısındaki azalmaya bağlı olarak anneyi iyi bir ebeveyn olarak değerlendirme düzeyinin azaldığı görülmüştür. Heilman ve Okimoto, (2007: 84) tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışmada, kadın yöneticiler geleneksel rolleri ihlal eden –sevecenliği düşük– kadın hedef olarak belirlenmiştir. Erkek yöneticilerin hedef olarak sunulduğu katılımcılarla kıyaslandığında kadın yöneticilerin değerlendirme hedefi olarak sunulduğu katılımcılar hedefi daha az hoşlanılır olarak değerlendirmiştir. Ancak kadın hedefin sevecen oluşunun vurgulandığı koşulda hedeften hoşlanma düzeyinin erkek yöneticilerin değerlendirildiği koşuldan daha yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Değerlerin toplumsal cinsiyet kalıpyargıları ve cinsiyetçi tutumlarla ilişkisi

Sosyal gruplara yönelik tutumlar yalnızca kalıpyargılardan etkilenmemektedir. Kalıpyargılar da dâhil olmak üzere sosyal gruplar hakkındaki tüm inançlarımız, kültürel değerlerimiz ve normlarımız tarafından şekillendirilmektedir. Bu açıdan kültürel değerleri ve normları kapsayan “sembolik inançların” sosyal gruplara yönelik öznel inançlar üzerinde kalıpyargılardan daha güçlü bir etki göstermesi beklenecektir (Esses, Haddock ve Zanna, 1993: 146; Platow, Van Rooy, Augoustinos, Spears, Bar Tal ve Grace, 2019: 19). Nitekim dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki yordayıcıların incelendiği çalışmalar gözden geçirildiğinde, dış grup üyelerini olumsuz kalıpyargılarla değerlendirmedeki artışla kıyaslandığında iç grubun kültürel değerlerinin ve normlarının bu dış grup tarafından tehdit edildiği algısındaki artışın ilgili dış gruba yönelik olumsuz tutumlar üzerinde daha güçlü bir yordayıcı olduğu görülmektedir (Haddock ve Zanna, 1999: 81; Haddock, Zanna ve Esses, 1993: 1110; Haddock, Zanna ve Esses, 1994: 91). İlgili bulgular, bireylerin benimsedikleri kalıpyargılarla kıyaslandığında değerlerinin sahip oldukları tutumlar üzerinde daha belirleyici olduğunu işaret etmektedir. Öte yandan, değerlerin kalıpyargılarla ve tutumlarla ilişkisinin doğrudan incelendiği çalışmalar sınırlı sayıda. Heaven ve Oxman (1999: 115) tarafından gerçekleştirilmiş bir çalışmada, sosyal eşitlik değerine önem verme arttıkça eşcinsel erkeklere yönelik olumsuz nitelikteki kalıpyargıların azaldığı bulunmuştur. Amerika'daki beyaz bireylerle gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise siyahi bireylere karşı pozitif ayrımcılığı onaylayıcı tutumun yordayıcıları olarak katılımcıların muhafazakârlık düzeyi, kalıpyargıları ve değerleri incelenmiştir (Reyna, Henry, Korfmacher ve Tucker, 2006: 116). Çalışmanın sonucunda hem eğitim seviyesi yüksek hem de düşük olan katılımcılarda muhafazakârlık ile pozitif ayrımcılığı onaylama arasındaki negatif yönlü ilişkide sorumsuzluk kalıpyargısının ve iş etiği değerinin aracı rolü saptanmıştır. Buna göre muhafazakârlık

artıkça siyahi bireyleri sorumsuz değerlendirme artmaktadır. Ayrıca iş yaşamında disiplinli olmaya ve çalışkanlığa değer verme anlamına gelen iş etiği değeri muhafazakârlığa bağlı olarak artmaktadır. Sorumluluk kalıpyargısı ve iş etiği değerindeki artışla birlikte siyahi bireylere pozitif ayrımcılığı onaylama azalmaktadır. Almanya'da yürütülmüş güncel bir çalışmada, değerler ve tutumlar arasındaki ilişkide kalıpyargıların aracı etkisi sınırlanmıştır (Wölfer ve Foroutan, 2022: 47). Çalışmanın sonucunda sosyal eşitliğe değer verme artıkça İslam karşıtı tutumların azaldığı bulunmuştur ve bu ilişkide Müslümanlara karşı olumsuz kalıpyargılardaki azalma aracı bir etki göstermiştir.

Değerlerin hem kültürel hem de bireysel açıdan incelenmesine olanak tanıyan ve psikoloji alanında en fazla çalışılan değer kuramlarından birisi Hofstede'nin Kültürel Boyutlar Kuramıdır. Kuramda Hofstede (1983: 50) tarafından dört temel değer boyutu tanımlanmıştır. Bu değer boyutları iki kutuplu bir yapıdadır ve kişiler/toplumlar iki uçtan birisine daha yakın olarak konumlanabilir. İlgili boyutlar şu şekildedir: Bireycilik (karşıtı toplulukçuluk), Erillik (karşıtı dişillik), -Yüksek- Güç mesafesi (karşıtı düşük güç mesafesi), -Yüksek-Belirsizlikten kaçınma (karşıtı düşük belirsizlikten kaçınma). Kuramın geliştirilmesini izleyen yıllarda Hofstede (2001: 351) beşinci bir değer boyutu daha tanımlamıştır: Uzun erimlilik (karşıtı kısa erimlilik).

Hofstede (1983: 50) tarafından tanımlanan değer boyutlarından bireycilik, bir toplumdaki bireylerin kendilerini diğerlerinden bağımsız ve özerk bir birey olarak görme derecesini ifade ederken, ait olunan grupların bir parçası olarak kişinin kendisini ifade etme derecesi bireyciliğin karşıtı olan toplulukçuluğu ifade eder. Toplulukçu kültürlerdeki bireyler ait oldukları gruplara karşı yüksek duygusal bağlılık hissederler, kişisel kararları yerine grup kararını öncelerler ve grup kurallarına yüksek düzeyde önem verirler. Bir toplumda mantık, rekabet, güç, başarı gibi "erkeksi" özelliklere değer verilmesi o toplumun erillik boyutunun yüksek olduğunu göstermektedir. Öte yandan, kişiler arası ilişkilere ve uyuma önem veren toplumların dişilliği yüksektir. Erilliği yüksek olan toplumlarda geleneksel cinsiyet rollerine bağlılık görülmektedir. Yüksek güç mesafesine sahip olan toplumlar otoritenin kurallarını gözetken ve hiyerarşik ilişkilere önem veren toplumlarken, düşük güç mesafesine sahip toplumlarda kişiler arası ve gruplararası eşitliğe önem verilmektedir. Belirsiz ve öngörülemez durumlara karşı yüksek düzeyde hoşnutsuzluk gösteren toplumların belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksek iken, bu tür durumlara karşı tolerans düzeyi yüksek olan toplumların belirsizlikten kaçınma düzeyi düşüktür (Hofstede, 1983: 60). Son olarak uzun erimli toplumlar gelecek odaklı, yeniliğe ve değişime açık olan toplumlardır. Kısa erimli toplumlarda ise yeniliğe açıklık düşüktür ve geleneksel uygulamalara bağlılık söz konusudur (Hofstede, 2001: 359). Farklı çalışmaların

bulgularının analiz edildiği bir rapora göre Türkiye, toplulukçuluğu, güç mesafesi, dışillliği ve belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksek bir toplum iken, uzun ve kısa erimliliğin ortasında yer alan bir ülkedir (Insights, 2018).

Alanyazın incelendiğinde, geleneksel cinsiyet kalıpyargılarıyla ve cinsiyetçi tutumlarla ilişkisi en fazla incelenen değerler, Hofstede'nin kuramı kapsamında tanımlanan değerlerdir. İlgili çalışmalar gözden geçirildiğinde erillliği, güç mesafesi, toplulukçuluğu, belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksek ve uzun erimliliği düşük olan toplumlarda geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının ve geleneksel tutumların benimsenme düzeyinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Geleneksel cinsiyet rollerini benimsemenin yordayıcılarının incelendiği bu çalışmaların birisinde erillik, güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma ve uzun erimlilik değerleri incelenmiştir (Lee, Hu ve Li, 2020: 346). Beklenildiği üzere erillikteki artış, belirsizlikten kaçınmadaki artış ve uzun erimlilikteki azalma geleneksel cinsiyet rollerini benimsemedeki artışın güçlü birer yordayıcıları olarak elde edilmiştir. Bir başka çalışmada, eşitlikçi cinsiyet rollerini benimseme ile toplulukçuluk ve erillik arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Fakher, 2018: 88). Eşitlikçi tutum ile toplulukçuluk ve erillik negatif ilişkili bulunmuştur. Binder (2019: 1187) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada yalnızca bireycilik/toplulukçuluk boyutunun çeşitli değişkenlerle ilişkisine odaklanılmıştır. Ekonomik refahı yüksek ülkelerde bireycilik ile eşitlikçi cinsiyet tutumlarının pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. Bir diğer çalışmada yalnızca güç mesafesi değişkenine odaklanılmıştır. İlgili çalışmada, güç mesafesi yüksek ülkelerin düşük olanlara kıyasla geleneksel cinsiyet kalıpyargılarını daha yüksek düzeyde benimsediği sonucuna ulaşılmıştır (Désert ve Leyens, 2006: 309). Korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin toplulukçuluk, erillik, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma ile ilişkilerinin incelendiği bir çalışmada toplulukçuluktaki ve güç mesafesindeki artış korumacı ve düşmanca cinsiyetçilikle pozitif ilişkili bulunmuştur (Moya, Poeschl, Glick, Páez ve Sedano, 2005: 157). Parboteeah, Hoegl ve Cullen (2008: 908) tarafından gerçekleştirilmiş çalışmada ABD'ndeki yöneticilerin geleneksel cinsiyet rollerini benimseme düzeylerinin çeşitli yordayıcıları incelenmiştir. Hofstede'nin değer boyutlarından belirsizlikten kaçınma, erillik ve güç mesafesi değişkenlerine yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda beklenildiği üzere her üç değerdeki artışın geleneksel cinsiyet rollerini benimsemenin güçlü yordayıcıları olduğu bulunmuştur. Farklı ülkelerdeki katılımcılarla gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ulusal olimpiyat komitelerinde bulunan kadın sayısı ile Hofstede tarafından tanımlanan beş değer arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Ahn ve Cunningham, 2017: 865). Kadın üye sayısındaki artışın güç mesafesi, erillik ve belirsizlikten kaçınma ile

negatif yönde ilişkili olduğu görülür iken, bireycilikle pozitif ilişkili bulunmuştur.

Çalışmanın amacı

Mevcut çalışmanın amacı, Hofstede'nin değer boyutları ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar arasındaki ilişkide geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının benimsenme düzeyinin aracı rolünün incelenmesidir. Sosyal psikoloji alanındaki araştırmacılara göre kişinin benimsediği değerler, sahip olduğu kalıpyargıların ve tutumların temel belirleyicilerinden birisidir (Augoustinos ve ark., 2014: 173; Dion, 2003: 524). Bu nedenle çalışma modelindeki değişkenlerden kalıpyargıların ve tutumların temel yordayıcısının değerler olacağı önerilmiştir. Anaakım sosyal psikoloji çerçevesinden bakıldığında, tutumların temel yordayıcılarından bir diğerinin kalıpyargılar olması beklenildiğinden (Schneider, 2004: 9), değerler ile tutumlar arasındaki ilişkide kalıpyargıların aracı rolü sınanmıştır. Alandaki bilgilerden hareketle, kadının sevecen ve erkeğin yetkin tanımlanışındaki artışın yanı sıra kadının yetkin ve erkeğin sevecen tanımlanışındaki azalma geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının benimsenme düzeyindeki artışı işaret etmektedir. Geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının benimsenmesi arttıkça, cinsiyetçi tutumların benimsenmesi artmaktadır. Benimsenen kalıpyargıların ve tutumların güçlü bir belirleyicisi olarak değerler karşımıza çıkmaktadır. Alanyazında değerlerin cinsiyet kalıpyargılarıyla ve cinsiyetçi tutumlarla ilişkisinin ayrı ayrı incelendiği çalışmalar olmakla birlikte, değerler ile cinsiyetçi tutumlar arasındaki ilişkide cinsiyet kalıpyargılarının aracı rolünün incelendiği çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu ilişkilerin incelenmesi amacı doğrultusunda önerilen hipotezler (H) ve araştırma sorusu (A.S.) şöyledir:

H.1. Toplulukçuluk değerinin benimsemesi ile geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının ve cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun benimsenmesi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.

H.2. Güç mesafesi değerinin benimsemesi ile geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının ve cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun benimsenmesi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.

H.3. Erillik değerinin benimsemesi ile geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının ve cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun benimsenmesi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.

H.4. Belirsizlikten kaçınma değerinin benimsemesi ile geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının ve cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun benimsenmesi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur.

H.5. Uzun erimlilik değerinin benimsemesi ile geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının ve cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun benimsenmesi arasında negatif bir ilişki mevcuttur.

A.S. Değerler ile cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum arasındaki ilişkide geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının aracı etkisi mevcut mudur?

Yöntem

Veri toplama aşamasının öncesinde çalışmada kullanılacak ölçüm araçlarının izinleri alınmış ve ardından, Erzurum Teknik Üniversitesinin Araştırma ve Yayın Etik Kurulundan veri toplamak için gerekli izinler alınmıştır (Etik kurul belge numarası: 2200016138). Çalışmanın verileri 2022'nin Mayıs ayında ücretsiz ve çevrimiçi bir anket uygulaması olan "Google Formlar" aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmada katılımcıların kimlik bilgilerine ilişkin herhangi bir veri toplanmamıştır. Çalışmaya katılım gönüllük esasına dayalı olmuştur. Katılımcılara öncelikle bilgilendirilmiş onam formu sunularak bilgilerinin gizli tutulacağı ve istedikleri zaman çalışmayı bırakabilecekleri belirtilmiştir. Ardından katılımcılara ölçüm araçları sunulmuştur.

Katılımcılar

Katılımcı sayısını belirlemek üzere G*Power isimli program üzerinden örneklem çalışmanın sayısı hesaplama analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucu, minimum 74 katılımcıyla gerçekleştirilebileceğini göstermiştir. Çalışmanın örneklemini Türkiye'nin farklı bölgelerinde öğrenim gören 271 (195 kadın, 76 erkek) üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Katılımcıların öğrenim gördüğü bölgeler şu şekildedir: %59'u (n= 160) Doğu Anadolu, %16'sı İç Anadolu (n= 44), %8'i Güneydoğu (n= 21), %7'si Ege (n= 19), %5'i Marmara (n= 13), %4'ü Karadeniz (n= 11), %1'i (n= 3) Akdeniz Bölgesi. Yaş aralığı 18-38 olan katılımcıların yaş ortalaması 21.52'dir (SS= 2.20). Veriler, ulaşılabildiğine örnekleme (availability sampling) tekniğiyle toplanmıştır.

Veri toplama araçları

Demografik Bilgi Formu. Bu formda katılımcıların yaşı, cinsiyeti, eğitim görülen üniversite gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur.

Bireysel Kültürel Değerler Ölçeği. Hofstede'nin tanımladığı değer boyutlarını bireysel düzeyde ölçmeyi amaçlayan ölçüm aracı Yoo, Donthu ve Lenartowicz (2011: 200) tarafından geliştirilmiştir. Ölçüm aracı Türkçe'ye Saylık (2019: 1871) tarafından uyarlanmıştır. 26 maddeden oluşan ölçekte 5 alt boyut yer alır: Güç mesafesi, uzun erimlilik, belirsizlikten kaçınma, toplulukçuluk ve erillik. Alt ölçeklerden alınan yüksek puan, ilgili değere olan inancın yüksekliğini göstermektedir. Ölçüm aracındaki maddeler, 5'li skala üzerinden değerlendirilmektedir (1: Hiç katılmıyorum, 5: Tamamen katılıyorum). Mevcut çalışmada alt boyutların ve tüm ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayılarının iyi düzeyde olduğu görülmüştür: Güç mesafesi (a = .70), belirsizlikten kaçınma (a = .72), toplulukçuluk (a = .82), uzun erimlilik (a = .61), erillik (a = .80), toplam ölçek (a = .80).

Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutum Ölçeği. Bireylerin cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ölçmeyi amaçlayan ölçüm aracı Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011: 412) tarafından geliştirilmiştir. 38 maddeden oluşan ölçekte cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi ve geleneksel tutum ifadeleri yer alır. Ölçekten alınan yüksek puan, katılımcıların geleneksel cinsiyet rollerine sahip olduğunu işaret etmektedir. Ölçüm aracındaki maddeler, 5'li skala üzerinden değerlendirilmektedir (1: Kesinlikle katılmıyorum, 5: Tamamen katılıyorum). Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı yüksek düzeydedir ($\alpha = .94$).

Yetkinlik ve Sevecenlik Kalıpyargısı Ölçümü. Kadınlara ve erkeklere yönelik yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargılarını ölçmek amacıyla Fiske ve arkadaşları (2002: 882) tarafından kullanılan sıfatlar Türkçe'ye çevrilmiştir. Yetkin, özgüvenli, bağımsız, rekabetçi ve zeki sıfatları yetkinlik kalıpyargı boyutundaki sıfatlar iken; sevecen, iyi huylu, samimi ve hoşgörülü sıfatları sevecenlik kalıpyargı boyutundaki sıfatlardır. Katılımcılar kadınların ve erkeklerin her bir özelliğe ne düzeyde sahip olduğuna ilişkin görüşlerini 6'lı skala üzerinden belirtmiştir (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 6: Kesinlikle Katılıyorum) (bknz. Aktan ve Bilim, 2016: 156). Ölçeklerden alınan yüksek puan, katılımcıların ilgili kalıpyargı açısından erkeği (veya kadını) yüksek düzeyde değerlendirdiğini göstermektedir. Alandaki bulgulardan hareketle, kadını sevecen ve erkeği yetkin tanımlamadaki artış ile kadını yetkin ve erkeği sevecen tanımlamadaki azalma geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının benimsenmesi olarak kabul edilmiştir. Kadınlara ve erkeklere yönelik kalıpyargıların Cronbach alfa güvenirlik katsayıları hesaplanmış ve iyi düzeyde bulunmuştur: Kadın/yetkinlik ($\alpha = .73$), kadın/sevecenlik ($\alpha = .85$), erkek/yetkinlik ($\alpha = .65$), erkek/sevecenlik ($\alpha = .92$).

Veri analizi

Değişkenler arasındaki ilişkiler, Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi ile test edilmiştir. Değerler ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasındaki ilişkide cinsiyet kalıpyargılarının aracılık rolünün olup olmadığı SPSS 24 programının Process Makro eklentisi kullanılarak incelenmiştir (Hayes, 2018: 28).

Tanımlayıcı istatistikler

Değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, en küçük ve en yüksek değer bilgileri Tablo 1'de verilmiştir. Türkiye'de toplulukçuluk, güç mesafesi, dişillik ve belirsizlikten kaçınma düzeyi yüksektir. Ayrıca Türkiye, uzun ve kısa erimliliğin ortasında yer alan bir ülkedir. İlgili bilgiler doğrultusunda çalışmada elde edilen değerlerin ortalamaları ile değerlerden alınabilecek ortanca değer (2.50) arasındaki farklılaşma Tek örneklemlili t-testi ile incelenmiştir. Tek örneklemlili t testi sonucunda, örneklemden elde edilen toplulukçuluk puanı ile ortanca puan arasında anlamlı bir farklılık elde edilmiştir, $t(270) = 18.67$, $p < .001$.

Örneklemin ortalaması (Ort. = 3.53), 2.50 değerinden daha yüksektir. Örneklemin belirsizlikten kaçınma düzeyi (Ort. = 4.28) ortanca değerden anlamlı biçimde daha yüksektir, $t(270) = 47.36$, $p < .001$. Örneklemin uzun erimlilik değeri ortalaması (Ort. = 4.33) da ortanca değerden daha yüksektir, $t(270) = 60.42$, $p < .001$. Örneklemin güç mesafesi düzeyi (Ort. = 2.07) ortanca değerden daha düşüktür, $t(270) = -8.80$, $p < .001$. Son olarak örneklemin erillik değerinden aldığı puan (Ort= 2.60) ile ortanca değer arasında anlamlı bir farklılaşma elde edilmemiştir, $t(270) = 1.54$, $p = .13$. Çalışmanın bulguları, Türkiye'deki toplulukçuluk ve belirsizlikten kaçınma düzeyinin yüksek olduğuna ilişkin alandaki bulguları desteklemektedir. Yine mevcut çalışmada elde edilen uzun erimlilik düzeyinin ortanca değerden farklılaşmamış olması, Türkiye'deki uzun erimliliğin orta düzeyde olduğuna ilişkin alandaki bilgileri destekleyici niteliktedir. Türkiye'de güç mesafesinin ve dişillik yüksek olduğu bilgisinden hareketle, bu çalışmada beklenilmeyen bir biçimde örneklemin güç mesafesi ortalamasının ortanca değerden daha düşük olduğu ve erillik ortalamasının ise ortanca değerden farklılaşmadığı saptanmıştır.

Çalışmadaki değişkenler arasındaki korelasyonlara Tablo 2'de yer verilmiştir. Beklenildiği üzere toplulukçuluk değeri ile geleneksel cinsiyet rollerinin benimsenmesi pozitif yönde anlamlı olarak ilişkilidir, $r(270) = .19$, $p < .001$. Öte yandan beklenilmeyen bir bulgu olarak erkeği sevecen tanımlama ile toplulukçuluk değeri pozitif yönde ilişkili bulunmuştur, $r(270) = .12$, $p < .05$. Toplulukçuluk değeri ile kadına ve erkeğe yönelik diğer kalıpyargılar arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. İlgili bulgular doğrultusunda birinci hipotez (H.1) kısmen desteklenmiştir.

Tablo 1. Değişkenlerin Ortalamaları, Standart Sapmaları, Alınan En Düşük ve En Yüksek Değerler

Tüm örneklem (N = 271)	Ort.	SS	En düşük	En yüksek
Güç mesafesi	2.07	.81	1.00	5.00
Belirsizlikten kaçınma	4.28	.62	1.80	5.00
Toplulukçuluk	3.53	.91	1.00	5.00
Uzun erimlilik	4.33	.50	3.00	5.00
Erillik	2.60	1.12	1.00	5.00
Kadın_yetkinlik	4.99	.84	2.40	6.00
Kadın_sevecenlik	5.31	.85	2.00	6.00
Erkek_yetkinlik	5.06	.79	2.40	6.00
Erkek_sevecenlik	4.59	1.35	1.00	6.00
TCRTÖ	1.77	.58	1.11	3.95

Kısaltmalar: TCRTÖ: Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutum Ölçeği

Güç mesafesi değeri ile geleneksel cinsiyet rollerinin benimsenmesi pozitif yönde anlamlı olarak ilişkilidir, $r(270) = .34, p < .001$. Ancak ilgili değer ile hiçbir kalıpyargı arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. Böylece ikinci hipotez (H.2) kısmen desteklenmiştir. Erillik değeri ile geleneksel cinsiyet rollerinin benimsenmesi pozitif yönde ilişkili bulunmuştur, $r(270) = .60, p < .001$. Bu değer kadını yetkin tanımlama ile negatif yönde ilişkili iken, $r(270) = -.13, p < .05$, erkeği yetkin tanımlama ile pozitif ilişkilidir, $r(270) = .12, p < .05$. Yine beklenilmeyen bir şekilde erkeğin sevecen tanımlanması ile erillik pozitif yönde ilişkili bulunmuştur, $r(270) = .14, p < .05$. Böylece üçüncü hipotez (H.3) de kısmen desteklenmiştir. Belirsizlikten kaçınma değeri ile kalıpyargılar ve tutum arasında herhangi bir anlamlı ilişki elde edilmemesi nedeniyle dördüncü hipotez (H.4) reddedilmiştir.

Tablo 2. Çalışmadaki Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Güç mesafesi	Belirsizlikten kaçınma	Toplulukçuluk	Uzun erimlilik	Erillik	Kadın_yetkinlik	Kadın_sevecenlik	Erkek_yetkinlik	Erkek_sevecenlik	TCRTÖ
Güç mesafesi	-	.10	.14*	.04	.27***	-.05	-.06	-.09	.03	.34***
Belirsizlikten kaçınma		-	.27***	.26***	.01	.09	.10	.09	.08	-.10
Toplulukçuluk			-	.23***	.26***	-.01	.07	.03	.12*	.19***
Uzun erimlilik				-	.09	.11	.14*	.07	.02	-.09
Erillik					-	-.13*	-.01	.12*	.14*	.60***
Kadın_yetkinlik						-	.55***	.36***	.34***	-.24***
Kadın_sevecenlik							-	.29***	.40***	-.12
Erkek_yetkinlik								-	.49***	.06
Erkek_sevecenlik									-	.16**

Kısaltmalar: TCRTÖ: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği
Not. * $p \leq .05$, ** $p \leq .01$, *** $p \leq .001$

Değerler ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasındaki ilişkide cinsiyet kalıpyargılarının aracılık etkisi bulguları

Korelasyon analizleri incelendiğinde, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumun yalnızca kadına yönelik yetkinlik kalıpyargısıyla negatif yönde ve erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargısıyla pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kalıpyargılardan her ikisi erillik değeriyle ilişkilidir (kadını yetkin tanımlamayla negatif, erkeği sevecen tanımlamayla pozitif ilişkilidir). Erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargısı ayrıca toplulukçuluk değeriyle pozitif ilişkilidir. İlgili bulgular doğrultusunda öncelikle erillik ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum arasındaki ilişkide kadını yetkinlik ve erkeği sevecenlik

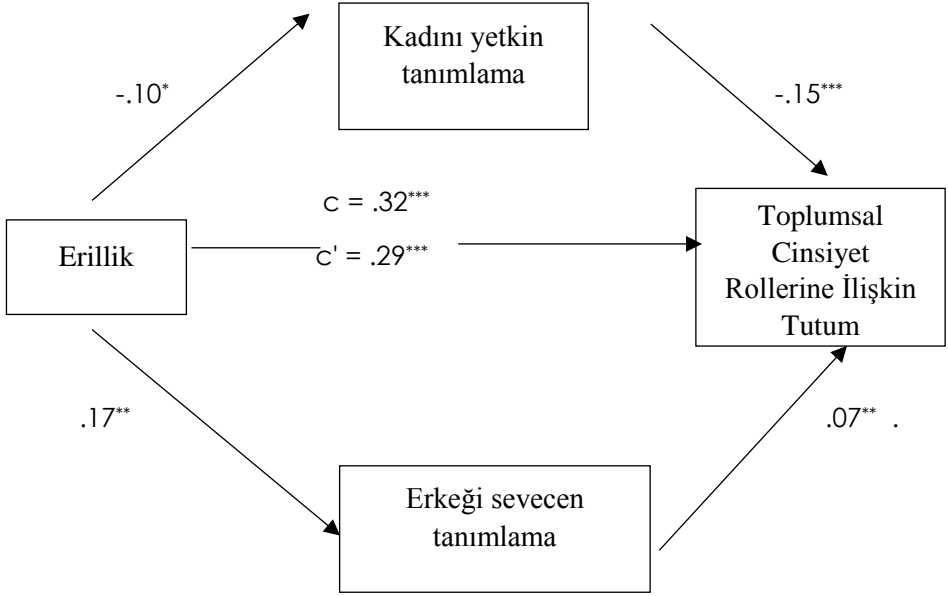
kalıpyargısıyla tanımlamanın aracı etkisi sınanmıştır. Ardından ikinci bir modelde toplulukçuluk ile tutum arasındaki ilişkide erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargısının aracı etkisi test edilmiştir.

İlk modele ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında kurulan modelin anlamlı olduğu, erillik değerinin kadına yönelik yetkinlik ve erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargılarıyla birlikte cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutuma ait varyansın yaklaşık olarak %41'ini açıklayabildiği saptanmıştır [$F(3;267) = 61.93; p < .001, R^2 = .41$].

Erilliğin aracı değişkenler olmaksızın tek başına cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum üzerindeki toplam etkisi pozitif yönde anlamlıdır ($B = .32, t = 12.41, p < .001$). Şekil 1'de görüleceği üzere modele aracı değişkenlerin eklenmesi durumunda erilliğin tutum üzerindeki doğrudan etkisi anlamlılığını korumaktadır ($B = .29, t = 11.41, p < .001$). Araştırma modelindeki diğer yollar incelendiğinde erillik, kadını yetkin tanımlamayı negatif yönde ($B = -.10, t = -2.17, p < .05$) ve erkeği sevecen tanımlamayı pozitif yönde ($B = .17, t = 2.39, p < .01$) anlamlı olarak yordamaktadır. Bununla birlikte geleneksel tutum, kadını yetkin tanımlama tarafından negatif yönde ($B = -.15, t = -4.34, p < .001$) yordandır iken, erkeği sevecen tanımlama tarafından pozitif yönde ($B = .07, t = 2.99, p < .01$) yordanmaktadır. Erilliğin kadına yönelik yetkinlik kalıpyargısı aracılığıyla tutum üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır ($B = .15, \%95 \text{ G.A} = [.002, .039]$). Benzer biçimde erilliğin erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargısı aracılığıyla tutuma dolaylı etkisi anlamlıdır ($B = .11, \%95 \text{ G.A} = [.002, .028]$). Erilliğin her iki kalıpyargı aracılığıyla tutum üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır ($B = .27, \%95 \text{ G.A} = [.001, .051]$). İlgili bulgulardan hareketle, erillik değeri ile cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum arasındaki ilişkide kadına yönelik yetkinlik ve erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargılarının kısmi bir aracı rolü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Şekil 1. Erillik ile Cinsiyet Rollerine İlişkin Geleneksel Tutum Arasındaki İlişkide Kadının Yetkinlik ve Erkeğin Sevecenlik Kalıpyargıları ile Tanımlanışının Aracı Rolü

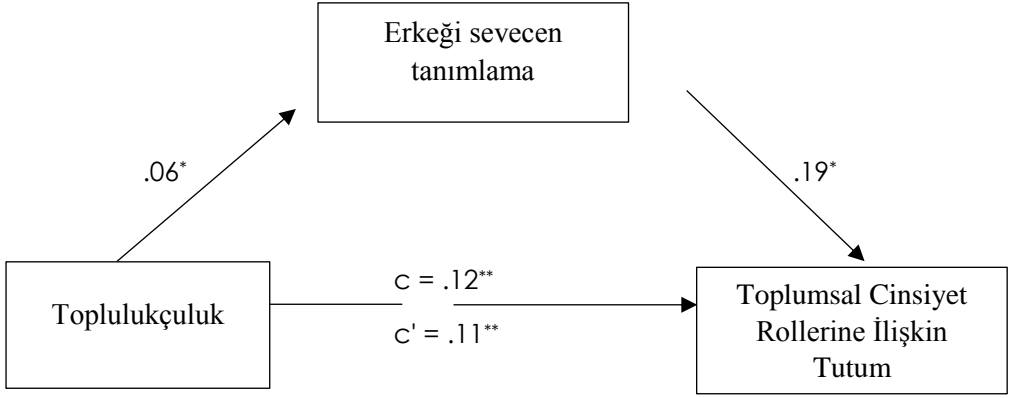

Not. *** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$, c = Toplam Etki, c' = Doğrudan Etki.

İkinci modelin sonuçlarına bakıldığında kurulan modelin anlamlı olduğu, toplulukçuluk değerinin erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargısıyla birlikte cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutuma ait varyansın yaklaşık olarak %6'sını açıklayabildiği saptanmıştır [$F(1;269) = 4.21$; $p < .05$, $R^2 = .06$].

Toplulukçuluğun tek başına cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum üzerindeki toplam etkisi pozitif yönde anlamlıdır ($B = .12$, $t = 3.14$, $p < .01$). Şekil 2'de görüleceği üzere modele aracı değişkenin eklenmesi durumunda toplulukçuluğun tutum üzerindeki doğrudan etkisi anlamlılığını korumaktadır ($B = .11$, $t = 2.86$, $p < .01$). Toplulukçuluk, erkeği sevecen tanımlamayı pozitif yönde ($B = .06$, $t = 2.05$, $p < .05$) anlamlı olarak yordamaktadır. Bununla birlikte geleneksel tutum, erkeği sevecen tanımlama tarafından pozitif yönde ($B = .19$, $t = 2.25$, $p < .01$) yordamaktadır. Toplulukçuluğun erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargısı aracılığıyla tutum üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır ($B = .11$, %95 G.A. = [.001, .031]). İlgili bulgulardan hareketle, toplulukçuluk değeri ile cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum arasındaki ilişkide erkeğe yönelik sevecenlik kalıpyargısının kısmi aracı rolü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Şekil 2. Toplulukçuluk ile Cinsiyet Rollerine İlişkin Geleneksel Tutum Arasındaki İlişkide Erkeğin Sevecenlik Kalıpyargısıyla Tanımlanışının Aracı Rolü

Not. *** $p < .01$, * $p < .05$, c = Toplam Etki, c' = Doğrudan Etki.

Tartışma

Bireysel değerler, içinde bulunulan kültürden etkilenen, kalıpyargılar ve tutumlar gibi bilişsel inançları önemli ölçüde etkileyen unsurlardır (Hofstede, 2001: 14; Kuntz ve ark., 2015: 120). Değerlerin tutumlar üzerindeki etkisinde kalıpyargıların aracı rolü olduğunu işaret eden bulgular mevcuttur (Reyna ve ark., 2006: 116; Wölfe ve Foroutan, 2022: 47). Değerler ile tutumlar arasındaki ilişkide kalıpyargıların aracı rolü toplumsal cinsiyet bağlamında ilk kez bu çalışmada incelenmiştir. Bu açıdan mevcut çalışma, özgün bir araştırmadır. Daha açık bir ifadeyle, Hofstede'nin (2001: 351) tanımladığı beş temel değer ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum arasındaki ilişkide geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının aracı etkisi sınanmıştır. Kadınların yetkin tanımlanışındaki azalma ve sevecen tanımlanışlarındaki artışın yanı sıra erkeklerin yetkin tanımlanışlarındaki artış ve sevecen tanımlanışlarındaki azalma geleneksel cinsiyet kalıpyargılarının benimsenmesindeki artışı işaret etmektedir (Abele, 2003: 770; Cuddy ve ark., 2009: 21; Eckes, 2002: 104; Fiske ve ark., 2002: 893).

Çalışmada öncelikle değerlerin ortalamalarının ortanca değerden farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Türkiye, toplulukçuluk, dışlilik, güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma değerlerine yüksek düzeyde sahip olan bir ülkedir. Uzun ve kısa erimlilik açısından orta düzeydedir (bknz. Insights, 2018). Alandaki bulgularla uyumlu bir biçimde mevcut çalışmadaki katılımcıların toplulukçuluk ve belirsizlikten kaçınma düzeyleri ortanca değerden anlamlı olarak daha yüksek düzeyde elde edilmiştir. Ayrıca uzun erimlilik değerinin ortanca değerden

farklılaşmadığı saptanmıştır. Öte yandan şaşırtıcı bir şekilde, katılımcıların güç mesafesi değeri ortanca değerden daha düşük bulunurken, erillik değeri ortanca değerden farklılaşmamıştır. Alandaki bulgularla uyumsuz nitelikteki bu bulguların temel nedeni, çalışmanın örnekleminin yalnızca üniversite öğrencilerinden oluşması olabilir. Nitekim genç bireylerin orta ve geç yetişkinlerle kıyaslandığında daha eşitlikçi değerlere sahip olduğu bilinmektedir (Cummings, 1982: 29; Goldscheider, Goldscheider ve Bernhardt, 2011: 78; Esteve, Schwartz, Van Bavel, Permanyer, Klesment ve Garcia, 2016: 5). Özellikle eşitlikçilik karşıtı bir değer olan güç mesafesinin üniversite öğrencilerinde düşük düzeyde olması mantıklı gözükmektedir.

Değerlerin cinsiyet kalıpyargılarıyla ve geleneksel tutumla ilişkisine dair çalışmanın beklentilerini büyük ölçüde karşılayan bulgular elde edilmiştir. Özellikle gruplararası eşitsizliğin benimsenmesiyle doğrudan ilintili olan güç mesafesi, toplulukçuluk ve erillik değerlerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutumla güçlü pozitif ilişkilere sahip olduğu görülmüştür. Erillik değeri, kadını yetkin tanımlama ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Toplulukçuluk ve erillik değerlerinin erkeğin sevecen tanımlanışıyla negatif yönde ilişkili olması beklenmekle birlikte, pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Beklenilmeyen yöndeki bu bulguların olası nedenleri ilerleyen paragraflarda detaylı olarak tartışılmıştır.

İleri düzeyli analizlerde değerler ile cinsiyet rollerine ilişkin geleneksel tutum arasındaki ilişkide kalıpyargıların aracı rolü incelenmiştir. Analizler sonucunda özellikle erillik ve toplulukçuluk değerlerinin geleneksel tutum üzerinde önemli bir yordayıcı gücü olduğu ve bu ilişkide cinsiyet kalıpyargılarının aracı rolü olduğu saptanmıştır. Buna göre toplulukçuluk değerinin benimsenmesi, erkeğin sevecen tanımlanması üzerinde pozitif bir yordayıcı etki göstererek geleneksel tutumdaki artışı yordamıştır. İlgili bulgular, kültürümüzde sevecenlik kalıpyargısının yetkinlik kalıpyargısıyla bağlantılı olabileceğini işaret etmektedir. Alanyazındaki çalışmalar sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargıları arasındaki ilişkinin yönü hakkında tutarlı bulgular üretememiştir. Çalışmaların bazılarında, çeşitli sosyal grupların üyelerine yönelik yetkinlik ve sevecenlik kalıpyargıları arasında negatif yönde ilişkiler elde edilmiştir (Eckes, 2002: 108; Fiske, Cuddy ve Glick, 2007: 79; Wade ve Brewer, 2006: 759). Ancak diğer bazı çalışmalarda iki kalıpyargı boyutu arasında pozitif yönlü ilişkiler saptanmıştır (Bye, Herrebrøden, Hjetland, Røyset ve Westby, 2014: 472; Durante, Fiske, Kervyn, Cuddy, Akande, Adetoun ve diğerleri, 2013: 732).

İki grup çalışma arasındaki tutarsız bulguların nedeninin kültürler arası farklılıklardan kaynaklanıyor olması olasıdır. Kalıpyargılar arasında negatif yönde ilişkilerin elde edildiği grupta yer alan çalışmalardan ikisinde ağırlıklı olarak Amerika'daki yerli katılımcılardan veri toplanmıştır (Fiske ve ark., 79; Wade ve Brewer, 2006: 759). Diğer

çalışmanın katılımcılarının çoğunu Almanya'daki yerli katılımcılar oluşturmuştur (Eckes, 2002: 108). Söz konusu bu ülkeler, bireycilik düzeyi yüksek olan ve tipik bireyci kültür olarak adlandırılan ülkelerdir (Sigal, Gibbs, Goodrich, Rashid, Anjum ve diğerleri, 2005: 203). Kalıpyargılar arasında pozitif ilişkilerin elde edildiği çalışmalardan birisinin örnekleme, toplulukçu (örn., Asya ülkeleri) ve bireyci (örn. Amerika) olarak sınıflandırılan (Markus ve Kitayama, 1991: 240) çeşitli kültürden bireylerden oluşmuştur (Durante ve ark., 2013: 732). Diğer çalışmada ise ağırlıklı olarak Norveçli katılımcılar yer almıştır (Bye ve ark., 2014: 472) ve Norveç, bireycilik ile toplulukçuluk skalasının ortalarında yer alan bir ülkedir (Warner-Søderholm, 2012: 5). Mevcut çalışmada da hem kadına hem de erkeğe yönelik kalıpyargılardan yetkinlik ve sevecenlik arasında pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, toplulukçuluk değeri ile erkeğin sevecen tanımlanması pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Aktarılan bulgulardan ve Türkiye'nin toplulukçuluk düzeyi yüksek olduğu bilgisinden (Caffaro, Ferraris ve Schmidt, 2014: 296) hareketle, toplulukçuluk düzeyi yüksek olan kültürlerde sevecenlik ve yetkinlik kalıpyargılarının birbirleriyle ilintili kalıpyargılar olarak değerlendirildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim toplumların toplulukçuluk düzeyi arttıkça sevecenlikle ve yetkinlikle ilintili özelliklerin birbiriyle benzer tanımlanmasının arttığını gösteren bir çalışma bulgusu mevcuttur (Cuddy, Wolf, Glick, Crotty, Chong ve Norton, 2015: 629).

Bir diğer aracı değişken analizinde erillik değerinin benimsenmesi arttıkça kadının yetkin tanımlanışının azaldığı ve erkeğin sevecen tanımlanışının arttığı, bu kalıpyargıların benimsenmesi arttıkça ise geleneksel tutumun arttığı bulunmuştur. Erillik ve kalıpyargıların yordayıcı gücünün incelendiği bu modelin geleneksel tutuma ait varyansın yarıya yakınına açıklaması ilgi çekicidir. Bu nedenle erillik değerinin benimsenışinin cinsiyetçi tutumlara sahip olma üzerinde önemli bir rolü olduğu sonucuna varılmaktadır. Erillik değerinden alınan yüksek puan, başarıya, statüye ve güce verilen yüksek önemi ve de cinsiyet rollerine bağlı oluşu işaret etmektedir (Hofstede, 1983: 60). Dolayısıyla erillik değerindeki artışa bağlı olarak kadının yetkin tanımlanışının azalması ve bu tanımlama azaldıkça geleneksel rollere ilişkin tutumların artması beklenen bir bulgudur. Ancak erillik değerinin erkeğin hem yetkin hem de sevecen tanımlanması ile pozitif ilişkili bulunması ve erillik ile geleneksel tutum arasındaki ilişkide erkeğin sevecen tanımlanışının aracı rolünün elde edilmesi dikkat çekicidir. İlgili bulgular doğrultusunda, ülkemiz gibi toplulukçuluk düzeyi yüksek olan ülkelerde erkeği hem yetkin hem de sevecen tanımlamanın erkeğin avantajlı toplumsal statüsüne katkı sağlayan bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü erillik değerine verilen önem, temel olarak statüye önem vermekle karakterizdir. İlgili bilgilerden hareketle, sevecenlik ve yetkinlik özelliklerinin "statü" kavramıyla ne ölçüde ilintili

değerlendirildiğinin gelecekteki çalışmalarda incelenmesi gerekli gözükmektedir.

Erillik ve toplulukçuluk değerleri ile geleneksel tutum arasındaki ilişkide kalıpyargıların aracı etkisinin sınırdığı modellerde değerlerin geleneksel tutum üzerindeki etkisi, kalıpyargıların aracı değişken olması durumunda anlamlılığını korumuştur. Bu açıdan değerlerin tutumlar üzerinde önemli bir belirleyici rolü olduğunu savunan araştırmacıların önerilerini (Augoustinos ve ark., 2014: 173; Esses ve ark., 1993: 146; Platow ve ark., 2019: 19) destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Bunun yanı sıra mevcut çalışmadaki söz konusu bulgu, kalıpyargılarla kıyaslandığında değerlerin tutumların daha güçlü bir yordayıcısı olduğunu gösteren çalışmaların sonuçlarıyla uyumludur (Haddock ve Zanna, 1999: 81; Haddock ve ark., 1993: 1110; 1994: 91). Değer kuramcılarının göre kültürel ve bireysel değerler, zaman içinde kolaylıkla değişmeyen dirençli yapılardır (Hitlin ve Piliavin, 2004: 376). Belirli zaman aralıklarıyla bireysel değerlerin ölçümlendiği pek çok boylamsal çalışmada, sahip olunan değerlerin zaman içerisinde tutarlılık gösterdiği ortaya koyulmuştur (Bardi, Lee, Hofmann-Towfigh ve Soutar, 2009: 919, Schwartz, 2005: 7; Vecchione, Schwartz, Davidov, Cieciuch, Alessandri ve Marsicano, 2020: 457). Değerlerin kalıcılığı ve tutumlar üzerindeki temel rolü göz önünde bulundurulduğunda, tutum çalışmaları gerçekleştiren araştırmacıların çalışmalarında bireysel değerlere yer vermesi gerekli gözükmektedir.

Mevcut çalışmada enlemesine-kesitsel bir desen kullanılmıştır ve çalışma örneklemini -ağırlıklı olarak Doğu Anadolu Bölgesindeki ve çoğunluğu kadın olan- üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Çalışmanın genellenebilirliğini artırmak adına Türkiye'nin farklı bölgelerinden, eşit cinsiyet dağılımlı ve çeşitli yaş aralığından örneklerle mevcut araştırmadaki değişkenlerin gelecekteki çalışmalarda incelenmesi gerekli gözükmektedir. Mevcut çalışmanın verilerinin çevrimiçi olarak toplanmış olması çalışmanın bir diğer sınırlılığıdır. Bu sınırlılığın ilk nedeni, okur-yazarlık düzeyi görece yüksek katılımcılara ulaşılmış olmasının yarattığı genellenebilirlik sorunudur. İkincisi, alanyazında tutumun çevrimiçi anket yoluyla ölçümlendiği çok sayıda çalışma olmakla birlikte (örn., Haim ve Maurus, 2021: 7; Hannover, Gubernath, Schultze ve Zander, 2018: 8; Puspitasari, Garnisa, Sinuraya ve Witriani, 2020: 846), katılımcıların veri toplama koşullarının kontrol edilememiş olması karıştırıcı değişkenlerin var olma ihtimalini artıran bir durumdur.

Çalışmanın sınırlılıklarına rağmen mevcut çalışmada özetle, değerlerin cinsiyetçi tutumlar üzerinde önemli bir yordayıcı etkisi olduğu ve bu ilişkide cinsiyet kalıpyargılarının aracı rolünün yanı sıra kültürün etkisinin göz önünde bulundurulması gerektiği ortaya koyulmuştur. Çalışma bulgularının toplumsal cinsiyet rollerine yönelik tutumlar hakkında literatüre katkı sağlamasının yanı sıra sosyal yaşama

dair çıkarımda bulunma açısından da faydalı olduğu düşünülmektedir. Buna göre mevcut cinsiyetçi tutumların ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde bireylerin sahip olduğu değerler ve cinsiyet kalıpyargıları hakkında farkındalık sağlanması gerekli görülmektedir. Örneğin, özellikle ülkemiz gibi, toplulukçuluk düzeyi yüksek olan kültürlerde erillik değeri olarak nitelendirilen güç, statü gibi özelliklere yüksek düzeyde önem veren bireyler yetiştirmenin cinsiyetçi tutumları benimseyen bir toplum yaratma ihtimaline neden olduğuna dair toplumu bilinçlendirici eğitimlerin sunulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Yine benzer biçimde cinsiyet kalıpyargılarının neler olduğunun farkında olan ebeveynlerin cinsiyetçi tutumlarının düşük düzeyde olması ve bu ebeveynler tarafından yetiştirilen bireylerin cinsiyetler arasındaki sosyal statü eşitliğini savunması beklenecektir. Böylece kadınların erkeklerden görece daha dezavantajlı olan toplumsal statüsünde bir gelişme mümkün olabilecektir. Ayrıca, cinsiyetçi tutumların yordayıcıları hakkında mevcut çalışmadan elde edilen bulguların cinsiyet eşitliğini sağlamaya dönük olarak gelecekte gerçekleştirilen çalışmalara katkı sağlama ihtimali bulunmaktadır.

Kaynakça

- Abele, A. E. (2003). The dynamics of masculine-agentive and feminine-communal traits: findings from a prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology, 85*(4), 768-776, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.4.768>.
- Ahn, N. Y., & Cunningham, G. B. (2017). Cultural values and gender equity on national Olympic committee boards. *International Journal of Exercise Science, 10*(6), 857-874.
- Aktan, T., & Bilim, G. (2016). Kadınlara yönelik kalıpyargıların içerikleri: Kalıpyargı İçeriği Modeli çerçevesinde bir inceleme. *Nesne Psikoloji Dergisi, 4*(8), 147-182, <https://doi.org/10.7816/nesne-04-08-01>.
- Ashmore, R. D., Del Boca, F. K., & Bilder, S. M. (1995). Construction and validation of the Gender Attitude Inventory, a structured inventory to assess multiple dimensions of gender attitudes. *Sex Roles, 32*(11), 753-785.
- Augoustinos, M., & Walker, I. (1998). The construction of stereotypes within social psychology: From social cognition to ideology. *Theory & Psychology, 8*(5), 629-652, <https://doi.org/10.1177/0959354398085003>.
- Augoustinos, M., Walker, I., & Donaghue N. (2014). *Social cognition: An integrated introduction*, Sage Publishing.

- Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N., & Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(5), 913–929. <https://doi.org/10.1037/a0016617>.
- Binder, C. C. (2019). Redistribution and the individualism–collectivism dimension of culture. *Social Indicators Research*, 142(3), 1175–1192. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1964-6>.
- Brannon, L. (2011). *Gender: psychological perspectives*. Routledge.
- Brescoll, V. L., & Uhlmann, E. L. (2005). Attitudes toward traditional and nontraditional parents. *Psychology of Women Quarterly*, 29(4), 436–445. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2005.00244.x>.
- Broverman, I. K., Vogel, S. R., Broverman, D. M., Clarkson, F. E., & Rosenkrantz, P. S. (1972). Sex-role stereotypes: A current appraisal. *Journal of Social Issues*, 28(2), 59–78. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1972.tb00018.x>.
- Bye, H. H., Herrebrøden, H., Hjetland, G. J., Røyset, G. Ø., & Westby, L. L. (2014). Stereotypes of Norwegian social groups. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(5), 469–476. <https://doi.org/10.1111/sjop.12141>.
- Caffaro, F., Ferraris, F., & Schmidt, S. (2014). Gender differences in the perception of honour killing in individualist versus collectivistic cultures: Comparison between Italy and Turkey. *Sex Roles*, 71(9), 296–318.
- Cuddy, A. J., Fiske, S. T., Kwan, V. S., Glick, P., Demoulin, S., Leyens, J. P., ... & Ziegler, R. (2009). Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences. *British Journal of Social Psychology*, 48(1), 1–33. <https://doi.org/10.1348/014466608X314935>.
- Cuddy, A. J., Wolf, E. B., Glick, P., Crotty, S., Chong, J., & Norton, M. I. (2015). Men as cultural ideals: Cultural values moderate gender stereotype content. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(4), 622–635. <http://dx.doi.org/10.1037/pspi0000027>.
- Cummings, W. K. (1982). The egalitarian transformation of postwar Japanese education. *Comparative Education Review*, 26(1), 16–35.
- Désert, M., & Leyens, J. P. (2006). Social comparisons across cultures I: Gender stereotypes in high and low power. Guimond S. (Eds.). In

Social comparison and social psychology: Understanding cognition, intergroup relations, and culture. Cambridge University Press.

- DeWall, C. N., Altermatt, T. W., & Thompson, H. (2005). Understanding the structure of stereotypes of women: Virtue and agency as dimensions distinguishing female subgroups. *Psychology of Women Quarterly, 29*(4), 396-405, <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2005.00239.x>.
- Dion, K. L. (2003). Prejudice, racism, and discrimination. Millon, T., & Lerner, M. J. (Eds.) In *Handbook of psychology- Volume 5 Personality and social psychology*. John Wiley & Sons.
- Durante, F., Fiske, S. T., Kervyn, N., Cuddy, A. J., Akande, A., Adetoun, B. E., ... & Storari, C. C. (2013). Nations' income inequality predicts ambivalence in stereotype content: How societies mind the gap. *British Journal of Social Psychology, 52*(4), 726-746, <https://doi.org/10.1111/bjso.12005>.
- Eagly, A. H., & Mladinic, A. (1989). Gender stereotypes and attitudes toward women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin, 15*(4), 543-558, <https://doi.org/10.1177/0146167289154008>.
- Eckes, T. (2002). Paternalistic and envious gender stereotypes: Testing predictions from the stereotype content model. *Sex Roles, 47*(3), 99-114, <https://doi.org/0.1023/A:1021020920715>.
- Esses, V. M., Haddock, G., & Zanna, M. P. (1993). Values, stereotypes, and emotions as determinants of intergroup attitudes. In *Affect, cognition and stereotyping* (pp. 137-166). Academic Press.
- Esteve, A., Schwartz, C. R., Van Bavel, J., Permanyer, I., Klesment, M., & Garcia, J. (2016). The end of hypergamy: Global trends and implications. *Population and Development Review, 42*(4), 615-625, <https://doi.org/10.1111/padr.12012>.
- Fakher, K. N. (2018). Cultural values and marital satisfaction: do collectivism and gender role orientation affect marital satisfaction among Palestinian couples. *International Journal of Indian Psychology, 6*(2), 74-97, <https://doi.org/10.25215/0602.009>.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., Glick, P. ve Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*(6), 878-902, <https://doi.org/10.1037//0022-3514.82.6.878>.
- Fiske, S. T., Cuddy, A. J., & Glick, P. (2007). Universal dimensions of

- social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(2), 77-83, <https://doi.org/10.1016/j.tics.2006.11.005>.
- Fiske, S. T., Xu, J., Cuddy, A. C., & Glick, P. (1999). (Dis) respecting versus (dis) liking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *Journal of Social Issues*, 55(3), 473-489, <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00128>.
- Goldscheider, F., Goldscheider, C., & Bernhardt, E. M. (2011). Creating egalitarian families among the adult children of Turkish- and Polish-origin immigrants in Sweden. *International Migration Review*, 45(1), 68-88, <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2010.00839.x>.
- Haddock, G., & Zanna, M. P. (1999). Cognition, affect, and the prediction of social attitudes. *European Review of Social Psychology*, 10(1), 75-99, <https://doi.org/10.1080/14792779943000026>.
- Haddock, G., Zanna, M. P., & Esses, V. M. (1993). Assessing the structure of prejudicial attitudes: The case of attitudes toward homosexuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(6), 1105-1118.
- Haddock, G., Zanna, M. P., & Esses, V. M. (1994). The (limited) role of trait-laden stereotypes in predicting attitudes toward Native peoples. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 83-106, <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01012.x>.
- Haim, M., & Maurus, K. (2021). Stereotypes and sexism? Effects of gender, topic, and user comments on journalists' credibility, 1-20, *Journalism*, <https://doi.org/10.1177/146488492110639>.
- Hannover, B., Gubernath, J., Schultze, M., & Zander, L. (2018). Religiosity, religious fundamentalism, and ambivalent sexism toward girls and women among adolescents and young adults living in Germany. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-17, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02399>.
- Hayes, A. F. (2018). Partial, conditional, and moderated moderated mediation: Quantification, inference, and interpretation. *Communication Monographs*, 85(1), 4-40, <https://doi.org/10.1080/03637751.2017.1352100>.
- Heilman, M. E., & Okimoto, T. G. (2007). Why are women penalized for success at male tasks?: the implied communality deficit. *Journal of Applied Psychology*, 92(1), 81-92, <https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.1.81>.

- Hitlin, S., & Piliavin, J.A. (2004). Values: Reviving a dormant concept. *Annual Review of Sociology*, 30, 359-393, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110640>.
- Hofstede, G. (1983). The cultural relativity of organizational practices and theories. *Journal of International Business Studies*, 14(2), 75-89.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage publications.
- Insights, H. (2018). Culture Compass: Find Your Way Across Cultures. Web: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/turkey/> 19 Haziran.
- Insko, C. A., & Schopler, J. (1967). Triadic consistency: A statement of affective-cognitive-conative consistency. *Psychological Review*, 74(5), 361-376, <https://doi.org/10.1037/h0020278>.
- Joffe, H., & Staerklé, C. (2007). The centrality of the self-control ethos in western aspersions regarding outgroups: A social representational approach to stereotype content. *Culture & Psychology*, 13(4), 395-418, <https://doi.org/10.1177/1354067X07082750>.
- Kervyn, N., Yzerbyt, V., & Judd, C. M. (2010). Compensation between warmth and competence: Antecedents and consequences of a negative relation between the two fundamental dimensions of social perception. *European Review of Social Psychology*, 21(1), 155-187, <https://doi.org/10.1080/13546805.2010.517997>.
- Kaasa, A. (2021). Merging Hofstede, Schwartz, and Inglehart into a single system. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 52(4), 339-353, <https://doi.org/10.1177/00220221211011244>.
- Kuntz, A., Davidov, E., Schwartz, S. H., & Schmidt, P. (2015). Human values, legal regulation, and approval of homosexuality in Europe: A cross-country comparison. *European Journal of Social Psychology*, 45(1), 120-134, <https://doi.org/10.1002/ejsp.2068>.
- Lee, I. C., Hu, F., & Li, W. Q. (2020). Cultural factors facilitating or inhibiting the support for traditional household gender roles. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 51(5), 333-352, <https://doi.org/10.1177/0022022120929089>.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253, <https://doi.org/10.1037/0033-295X.98.2.224>.

- Moya, M., Poeschl, G., Glick, P., Paez, D., & Sedano, F. I. (2005). Sexisme, masculinité-féminité et facteurs culturels. *Revue Internationale de Psychologie Sociale*, 18(1-2), 141-167.
- Odenweller, K. G., & Rittenour, C. E. (2017). Stereotypes of stay-at-home and working mothers. *Southern Communication Journal*, 82(2), 57-72, <https://doi.org/10.1080/1041794X.2017.1287214>.
- Okimoto, T. G., & Heilman, M. E. (2012). The "bad parent" assumption: How gender stereotypes affect reactions to working mothers. *Journal of Social Issues*, 68(4), 704-724, <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2012.01772.x>.
- Parboteeah, K. P., Hoegl, M., & Cullen, J. B. (2008). Managers' gender role attitudes: A country institutional profile approach. *Journal of International Business Studies*, 39(5), 795-813.
- Platow, M. J., Van Rooy, D., Augoustinos, M., Spears, R., Bar Tal, D., & Grace, D. M. (2019). Prejudice is about collective values, not a biased psychological system. *New Zealand Journal of Psychology*, 47(1), 15-22.
- Puspitasari, I. M., Garnisa, I. T., Sinuraya, R. K., & Witriani, W. (2020). Perceptions, knowledge, and attitude toward mental health disorders and their treatment among students in an Indonesian University. *Psychology Research and Behavior Management*, 845-854, 13, <https://doi.org/10.2147/PRBM.S274337>.
- Reyna, C., Henry, P. J., Korfmacher, W., & Tucker, A. (2006). Examining the principles in principled conservatism: The role of responsibility stereotypes as cues for deservingness in racial policy decisions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(1), 109-128, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.1.109>.
- Rosenkrantz, P., Vogel, S., Bee, H., Broverman, I., & Broverman, D. M. (1968). Sex-role stereotypes and self-concepts in college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 32(3), 287-295, <https://doi.org/10.1037/h0025909>.
- Rudman, L. A., Greenwald, A. G., & McGhee, D. E. (2001). Implicit self-concept and evaluative implicit gender stereotypes: Self and ingroup share desirable traits. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(9), 1164-1178, <https://doi.org/10.1177/0146167201279009>.
- Saylık, A. (2019). Hofstede'nin kültür boyutları ölçeğinin Türkçeye uyarlanması; geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(3), 1860-1881.

- Schneider, D. J. (2004). *The psychology of stereotyping*, Guilford Press.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. M. Zanna (Eds.), In *Advances in experimental social psychology volume 25*: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (2005). Robustness and fruitfulness of a theory of universals in individual values. Tamayo & J. Porto (Eds.), In *Values and work*. Brasilia: Editora Universidade de Brasilia.
- Schwartz, S. H., & Sagie, G. (2000). Value consensus and importance: A cross-national study. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 31(4), 465-497, <https://doi.org/10.1177/0022022100031004003>.
- Sigal, J., Gibbs, M. S., Goodrich, C., Rashid, T., Anjum, A., Hsu, D., ... & Pan, W. K. (2005). Cross-cultural reactions to academic sexual harassment: Effects of individualist vs. collectivist culture and gender of participants. *Sex Roles*, 52, 201-215.
- Spence, J. T., Helmreich, R., & Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32(1), 29-39, <https://doi.org/10.1037/h0076857>.
- Vecchione, M., Schwartz, S. H., Davidov, E., Cieciuch, J., Alessandri, G., & Marsicano, G. (2020). Stability and change of basic personal values in early adolescence: A 2-year longitudinal study. *Journal of Personality*, 88, 447-463. <https://doi.org/10.1111/jopy.12502>.
- Wade, M. L., & Brewer, M. B. (2006). The structure of female subgroups: An exploration of ambivalent stereotypes. *Sex Roles*, 54, 753-765.
- Warner-Søderholm, G. (2012). Culture matters: Norwegian cultural identity within a Scandinavian context. *Sage Open*, 2(4), 1-12, 2158244012471350.
- Wölfer, R., & Foroutan, N. (2022). Plurality resistance: Effects on intergroup relations and the mediating role of stereotypes. *International Journal of Intercultural Relations*, 87, 42-50, <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.01.005>.
- Yoo, B., Donthu, N., & Lenartowicz, T. (2011). Measuring Hofstede's five dimensions of cultural values at the individual level: Development and validation of CVSCALE. *Journal of International Consumer Marketing*, 23(3-4), 193-210,

<https://doi.org/10.1080/08961530.2011.578059>.

Zeyneloğlu, S., & Terzioğlu, F. (2011). Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 40(2), 409-420.

Kadınların Doğum Deneyimlerinin Feminist Çözümlemesi Analyzing Women's Birth Experiences from a Feminist Perspective

Merve Yılmazbilek*

Öz

Bu çalışma kadınların doğum deneyimlerine yerleşmiş ataerkil kapitalist öğeleri çözümlenmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda doğumun ataerkil kültür ve kapitalizm tarafından annelikle bağlantılı olarak nasıl inşa edildiğini, kadınlar için ne anlam ifade ettiğini ve bu anlam doğrultusunda nasıl deneyimlendiğini değerlendirmektedir. Feminist metodolojiye dayanan bu çalışma, 21 kadını derinlemesine görüşmelerle gerçekleştirilen araştırma süreci boyunca feminist metodolojik ilkelere bağlı kalmıştır. Feminist analiz ile kadınların doğum deneyimindeki ataerkil unsurları ortaya çıkaran bu çalışma aynı zamanda kadınların ataerkil baskı ile mücadele edip edemediklerinin sorgulamasını da yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğum, annelik, ataerkillik, kapitalizm, feminizm

Abstract

This study aims to analyze the patriarchal capitalist elements embedded in women's birth experiences. In this direction, it evaluates how birth is constructed by patriarchal culture and capitalism in connection with motherhood, what it means for women and how it is experienced in line with this meaning. While this study, based on feminist methodology, was conducted through in-depth interviews with 21 women, feminist methodological principles were adhered to throughout the research process. This study, which reveals the patriarchal elements in women's birth experiences with a feminist analysis, also questions whether women can struggle with patriarchal oppression.

Keywords: Birth, motherhood, patriarchy, capitalism, feminism.

* Dr. Bağımsız araştırmacı. E-posta: mwervee@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9751-1875

Özgün araştırma makalesi

Original research article

Makale gönderim tarihi: 4 Nisan 2022

Article submission date : 4 April 2022

Makale kabul tarihi : 20 Haziran 2023

Article acceptance date: 20 June 2023

Giriş

Ataerkil sistem, kadınların bedenlerini kültürel olarak kurar ve kurduğu beden üzerinden kadınları kimliklendirir. Kadın bedeni üzerindeki, yetiştirilişten gelen ve kültürel bir yanı bulunan ataerkil baskıya neden olan en önemli sebep; kadın bedeninin fizyolojik olarak doğurgan olabilmesidir. Kadın bedeninin doğurganlığı mümkün kılan yapısı, anneliği kadına sabitlemenin yolunu açar. Böylece anneliğin kadınlarda doğuştan var olduğu miti sürekli yeniden üretilir.

Bu doğrultuda doğum yapma sürecinin ataerkil toplumdaki inşası, annelik yeterliliğinin ölçümü olarak karşılık bulur. Kadınlar için doğum süreci, anneliklerinin sorgulandığı ve performanslarının değerlendirildiği bir alan olarak karşımıza çıkar. Normal doğum olarak adlandırılan vajinal doğum ve sezaryen doğum arasında kurulan karşıtlık inşaları, kadınların doğum deneyimlerini belirlediği gibi kadınların annelik performansını belirleyen bir kriter olarak kadınlar üzerinde baskıya neden olur.

Vajinal ve sezaryen doğumların seçimi/reddedilişiyle ilgili söylemler; doğum şeklinin kadın ve yenidoğan sağlığına etkisi ile ülke ekonomisine yarattığı maliyet üzerinden şekillenir. Bu söylemler ve devlet politikaları, doğumun politikleşerek nüfus ve ekonomi ekseninde değerlendirilmesine yol açar. Türkiye'de sezaryen doğum oranlarının giderek artması, doğum şekline yönelik sadece devlet politikalarını ve söylemlerini değil aynı zamanda akademik ilgiyi de sürekli canlı tutmaktadır.

Kadınların hangi doğum şeklini tercih ettiğini (Karabulutlu, 2012), doğum şekli ve emzirme arasındaki ilişkiyi (Güler ve Yanikkerem, 2018), sezaryen doğum ve tıp etiği arasındaki ilişkiyi (Kırılmaz ve Ulusinan, 2021) inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Fakat bu çalışmaların neredeyse tamamı sağlık (ebelik, hemşirelik, vb.) alanına aittir. Sağlık alanından kadına bakış ise feminist bakıştan oldukça farklıdır. Hamile kadınların 'hasta' olarak etiketlenmesi, kadınların beden politikası içerisinde yürüttüğü 'hamileyiz, hasta değil' söylemiyle tamamen çelişmektedir. Benzer şekilde bu çalışmaların birçoğunda kullanılan 'başarılı emzirme' kavramı ve emzirmenin başarı performans değerlendirmesi, kadınlara annelik üzerinden yapılan baskıyı yeniden üretmektedir.

Vajinal doğuma kadının bedeninin bu doğum şekline uygunluğundan dolayı ilgi gösterilmesi ve sezaryen doğum şeklinin tıbbi bir operasyon olduğu için belirli sınırlamalarla karşılaşması bu makale içerisinde eleştirilen bir durum değildir. Kadın bakış açısı için sorun olan, sunulan tıbbi argümanların, uygulamaların, kullanılan tıbbi ve politik dilin vajinal doğumun önemini sezaryen doğum gerçekleştirecek kadınların duygularını, deneyimlerini ve doğum

sonrası annelikleriyle ilgili tereddütlerini dikkate almadan empatiden yoksun bir bakışla üretiyor olmasıdır.

Amerikan Kadın Doğumcular Birliği (ACOG) kadının sağlığı için bir problem teşkil etmediği durumlarda isteğe bağlı sezaryenin etik olduğunu bildirirken Uluslararası Kadın Doğum Birliği (FIGO) bu tercihin etik olmadığını vurgulamaktadır (Sönmez ve Sivaslıoğlu, 2019: 374). Tıp alanı içerisinde bile ortak bir görüş yokken sezaryen doğum şeklinin bir alternatif olarak görülmemesi gerektiğine yönelik yapılan vurgu son yıllarda sezaryen doğum oranlarının giderek artıyor olması sebebiyledir.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2018 verilerine göre Türkiye'de gerçekleşen doğumların %52'si sezaryenle %63'ü özel hastanelerde %41'i ise devlet hastanelerinde gerçekleşmiştir (HÜNEE, 2019, s.115). Bu alanda yapılan çalışmalar doktorların sezaryen tercihinin arkasındaki nedenlerin zaman ve para ile ilgili olduğunu gösterirken vajinal doğumun ne zaman gerçekleşeceğinin bilinmemesi (Vural ve Erener, 2017: 79) kongre, tatil, vb. etkinliklere katılımı doktorlar açısından zorlaştırdığından önemli bir tercih sebebi haline gelmektedir.

Kadınlar bazen doğum korkusu sebebiyle sezaryen doğum şeklini akıllarından geçirseler de birçok kadın korkularına rağmen vajinal doğumu tercih etmektedir. Kadınların bu tercihleri anne ve yenidoğan sağlığıyla ilişkili olduğu kadar doğum sonrası bedenen ve duygusal olarak toparlanmanın, hastaneden çıkış süresinin sezaryene kıyasla daha çabuk olması nedeniyledir. Çalışmada görüldüğü gibi sadece bir kadının kendi isteğiyle sezaryen doğumu seçmesi, diğer kadınların tıbbi gereklilik nedeniyle sezaryen doğum gerçekleştirmesi, artan sezaryen oranlarının arkasındaki hekim uygulamalarının gözden geçirilmesi gerektiğini gösterir.

Ayrıca egemen söylemin kadını ve gerçekleştirdiği doğum deneyimini ötekileştirici tutumunu değiştirmesi, deneyime odaklanması doğumun insanileştirilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla doğumun egemen söylemdeki yerinin aksine kadın deneyimindeki yerini ele almak ve buna dair bilgi üretmek önemli bir mesele olarak karşımıza çıkar.

Baskı Alanı Olarak Doğumun Toplumsal İnşası

Kadın biyolojisiyle bağlantılı olan doğum, feminist yazın için önemli bir meseledir. Kadınların doğum hakkında ne kadar ve nereden bilgi sahibi olduğu, edindikleri bilgiyi kullanıp kullanamadıkları bu alanın baskı olarak deneyimlenmesini etkiler. Kadınların doğuma ilişkin bilgi sahibi olma istek ve çabaları eğitimleri arttıkça artarken kadınlar bu bilgileri, "doktorlar, anne adayları için hazırlanmış kitaplar, internet siteleri, daha önce doğum yapmış aile üyeleri/arkadaşlar, televizyonda sunulan sağlık programları, vb." alanlarından elde

ederler. Kadınları daha fazla araştırma yapmaya iten süreç, doğumun profesyonelleşmesi ile ilişkili olup bir yandan kadınları doğum konusunda bilgi sahibi bir uzmana dönüştürürken bir yandan da doğumu doğallığından koparıp tıbbileştirir.

Edinilen bilgilerin ne kadar güvenilir olup olmadığını sorgulamanın gerekliliğinin ötesinde bu bilgilerin kadınların doğum deneyimi üzerindeki etkisini de sorgulamak gerekir. Kadınlar doğum sırasında önceden edindikleri bilgileri uygulamaya çalışsalar da teori ve pratik çoğu zaman uyumlu olmaz. "İkinma, nefes çalışmaları" doğum öncesi provalarda son derece kolayken doğum gerçekleştiğinde bu teknikleri uygulamaya çalışmak kadınların birçoğu için "sınava sokulmuş bir öğrenci" duygusu yaşamalarına ve doğumu baskı süreci olarak deneyimlemelerine neden olur. Dolayısıyla bu baskının feminist yazındaki yerini görmek, kadın deneyimindeki yerini anlamak için önemlidir.

Sosyalist feminizm kadın biyolojisiyle bağlantılı olan biyolojik yeniden üretimdeki baskılayıcı yönü göstererek, biyolojik yeniden üretim politikalarının kapitalizm ve ataerkillik analizleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgularlar. Sosyalist feminist Linda Gordon (1977) ve Rosalind Petchesky (1983) kadınların biyolojik yeniden üretimleri üzerindeki kontrole odaklanarak, üreme özgürlüğü için yapılan feminist taleplerin toplumsal ve ekonomik değişikliklere olan ihtiyaçtan ayrı tutulamayacağını vurgularlar.

Juliet Mitchell (1966) ise kadınların baskı altında olduğu alanlardan olan yeniden üretim ve cinselliğe vurgu yaparak bu alanların kadınları baskı altına almasıyla ilgili maddi ve ideolojik açıklamalar yapar. Toplum hem kapitalist hem de ataerkil olduğundan sermayenin çıkarları ve ataerkilliğin çıkarları doğrultusunda kadınların baskılanmasının modern biçimi inşa edilir (aktaran Johnson, 1996: 193). Bu doğrultuda doğum, kadın bedeninin hem ataerkil ideoloji hem de kapitalist sistem tarafından yönetildiği bir alana dönüşür.

Iris Young (1990) cinsiyete dayalı iş bölümünün toplumsal gücü ve egemenliği nasıl belirlendiğini sorar ve "kadın işi", "erkek işi" tanımlamalarıyla gücün dağılımını açıklar. Cinsiyete dayalı iş bölümünü koşullandıran durum ise kadınların biyolojisinden kaynaklanan biyolojik yeniden üretim fonksiyonlarıdır ki ataerkil kapitalizm, biyolojiyle ve biyolojiye bağlı olduğunu öne sürdüğü psikolojik nedenlerle toplumsal ve kültürel olarak bir sınıflandırmaya neden olur. Kadın bedeninin doğuma imkân tanıyan anatomik yapısı, doğumu "kadının görevi" sınıflandırmasına sabitler. Bu sabitleme ise kadınlara doğumu egemen söylemin ve pratiklerin inşasıyla uyumlu bir şekilde gerçekleştirmesi gerektiğinin sorumluluğunu yükler.

Doğum, kadının varoluş kimliğini gerçekleştirebilmek için vermesi gereken bir sınava dönüşür. Bu nedenle kadın bedeninin, erkekler

tarafından sınırlandırılmasına dair tartışmaların başında, kadınların doğurganlığı gelir. Kadın bedeninin biyolojik olarak doğurganlığı mümkün kılması, ataerkil sistemin kadınlar üzerinde tahakküm kurabilmesi için gerekli koşulları sağlar. Aynı zamanda bu tahakküm kapitalist sistemin doğum süreci üzerindeki etkileriyle de şekillenir.

Kadınlar, hamilelik, doğum ve sonrasında süreçlerde bedenleriyle aralarına mesafe giren ve kapitalist endüstri tarafından yönlendirilen birer tüketici olarak görülür. Bu süreçte kapitalist sistem, kadınlara yönelttiği doğum planlarıyla hem kadınlara farklılık vaadi vermekte hem de farklılaşmayı garanti ettiği kadınları tek tipleştirerek aynılık çizgisinde tüketime teşvik etmektedir. Bu nedenle, feminizm için önemli olan doğumun sadece kadını ilgilendiren, kadınsı bir durum olmaktan çıkarılıp; doğumun koşulları iyileştirilirken kadınları tüketici ve müşteri olarak tanımlayan dilin bırakılmasıdır.

Daha açık bir ifadeyle doğumun feministleştirilmesiyle amaçlanan politik çaba, doğuma ve kadına yönelik kapitalist dilin ve söylemlerin terk edilerek doğumun insanileştirilmesidir (Leite, 2013: 10). Bu insanileştirme ise iki biçimde gerçekleşebilir. İlki, doğum her ne kadar kadın bedeninde gerçekleşiyor olsa da sadece kadına ait ve kadını ilgilendiren bir durum olmadığı kabulüdür. İkincisi ise doğumun kadın üzerinde baskıya dönüşmesini neden olan doğum şekli yerine "iyi/yeteri kadar iyi" (Darra, 2009: 298) sınıflandırmasını kullanmaktadır. Bu kullanımın, kadının doğum deneyimi ve bedeni üzerindeki baskının kaldırılmasına yardımcı olabilecek potansiyeli varken öteki kullanım, kadın bedeni üzerindeki iktidar ilişkilerini sağlamlaştırır.

Yöntem

Kadınların doğum deneyimlerini ataerkil ideoloji ve kapitalist sistemle ilişkili olarak çözümleyen bu çalışmayı feminist metodolojiyle gerçekleştirdim. Kullandığım feminist analiz, sorunlara kadın deneyimi açısından odaklanır ve ihmal edilen kadın deneyimlerini gerçekliğin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirir (Harding, 1996: 40). Judith Cook ve Mary Fonow (1986), feminist metodoloji için beş epistemolojik konunun temel olduğunu vurgular. Bunlar; "toplumsal cinsiyete karşı düşünsel kaygılar, görme yolu ve metodolojik araç olarak bilinç yükseltme, özneliğin nesnellikten ayrı olmadığı iddiasıyla salt nesnellikle mücadele, kadınların araştırmanın nesnesi olmadığı etik kaygısı ve araştırmayı politik bir aktivite olarak görmektir" (aktaran Stanley ve Wise, 2013: 38).

Kadınların doğum deneyimlerini çözümleyen bu çalışma, vurgulanan metodolojik ilkelerle gerçekleştirilmiştir. Feminist duruş kuramı ile orta sınıftan 21 kadınla 2019-2020 yılları arasında yaptığım derinlemesine görüşmelerden oluşan bu çalışma, kadınların ataerkilliğin egemen olduğu toplumsal ilişkiler içerisinde yaşadıklarının

ve deneyimlerinin keşfedilmesi için yollar sunar (Ramazanoğlu ve Holland, 2002: 63). Bu keşfi yaparken kadınların kimliklerinin gizli tutulması içinse gerçek isimleri yerine farklı isimler kullanmayı gerekli gördüm. Böylece kadınlara kendilerini daha rahat ifade edebilmelerinin güvencesini vermiş oldum.

Tabloda bilgileri yer alan Eskişehir'de yaşayan kadınlara "doğum yapmasının üzerinden en fazla üç yıl geçmiş olması" kriterine bağlı kalarak ulaştım. Bu bilinçli seçim, doğum deneyiminin üzerinden fazla zaman geçmemesi sebebiyle anıların daha net hatırlanacak olduğunu düşünmemle ilgiliydi.

Görüştüğüm kadınlardan sadece birkaçının ilk annelik deneyimi değildi. Bu kadınların ilk annelik deneyimlerini çok net hatırlamamaları da yaptığım süre kısıtlamasının doğru bir tercih olduğunu gösterdi.

Tablo 1. Kadınların Demografik Bilgileri

İsim	Yaş	Doğum Yeri	Eğitim Durumu	Meslek	Hane Geliri	Evlilik Yılı
Bihter	27	Ankara	Lisans	Öğretmen	7000 TL	2
Yelda	29	Eskişehir	Lisans	Öğretmen	14000 TL	5
Gülay	30	Eskişehir	Yüksek Lisans	Öğretim elemanı	18000 TL	6
Melis	31	Eskişehir	Lisans	Mühendis	12000 TL	6
Ferhunde	31	Bulgaristan	Yüksek Lisans	Mühendis	10000 TL	4
Aslı	31	İstanbul	Lisans	Öğretmen	10000 TL	5
Tuğba	31	Eskişehir	Doktora	Öğretim elemanı	20000 TL	4
Öykü	32	Tokat	Lisans	Avukat	10000 TL	6
Serpil	32	İzmir	Lisans	Öğretmen	10000 TL	4
Özlem	32	Eskişehir	Doktora	Mühendis	8000 TL	2
Çağla	34	Eskişehir	Lisans	Büro elemanı	9000 TL	8
Elif	34	Eskişehir	Lisans	Bankacı	10000 TL	2
Sanem	34	Eskişehir	Lisans	Memur	9000 TL	6
Narten	35	Eskişehir	Lisans	Öğretmen	18000 TL	11
Melek	35	Konya	Lisans	Uzman	8500 TL	3
Pera	36	Eskişehir	Yüksek Lisans	İdareci	15000 TL	3
Ezgi	36	Eskişehir	Lise	Ev kadını	5000 TL	9

Duru	38	Alpu	İlkokul	Ev kadını	4000 TL	13
Asya	38	İzmir	Lisans	Yardımcı yönetmen	20000 TL	7
Ayşecan	40	Gaziantep	Yüksek Lisans	Öğretmen	4000 TL	8
Berrin	41	Eskişehir	Lisans	Ev kadını	5000 TL	14

Tabloda görüldüğü gibi çalışmama katılan kadınlar; farklı meslek ve gelir gruplarından olan eğitilmiş, evli ve çocuk sahibi orta sınıf kadınlardır. Kadınlarla gerçekleştirdiğim görüşmelerden 9'u dışarıda kafede veya ev ortamında, 12'si ise pandemi (Covid-19 salgını) nedeniyle çevrimiçi olarak gerçekleşmiştir. Birkaç saat süren görüşmeler, kadınların izinleri ile ses kayıt cihazına kaydedilmiş ve sonrasında transkripsiyonları yapılmıştır. Devamında ise görüşmelerdeki anlatıların tematik gruplandırması tamamlanmıştır. Smith'in (1992) eleştirel fenomenolojik yöntemiyle yaptığım tematik çözümlenmeler, egemen söylemde yer almayan deneyimler ve bilgiler sunması nedeniyle önemlidir.

Literatüre bakıldığında doğum meselesinin sağlık çalışmaları alanı içine sıkışıp kaldığı görülmektedir. Bu çalışmalar doğumu anne- yeni doğan sağlığı/fetüs hakları, tıp etiği ve ekonomik ekseninde değerlendirirken doğumun kadın deneyimindeki yerini detaylı olarak analiz edememektedir. Büyük gruplardan anket, vb. yöntemlerle elde edilen veriler, istatistiksel olarak anlamlı olmalarına rağmen kadın deneyimini ve bu deneyimlerdeki baskı boyutunu göstermekte yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma kadın bilgisini, özne olan kadınların deneyiminden, ilk ağızdan aktarması ve ataerkillik bağlamında tartışması nedeniyle feminist literatür için önemlidir.

Doğumun Anlamlandırılması: Anelik Kriterinin Göstergesi

Kadın olmak, annelik üzerinden inşa edildiğinden doğum yapmak, kadınlık yeterliliğini ölçen bir değerlendirme kriteri hâline gelir. Kadınlık anneliğin, annelik de kadınlığın belirleyicisi olur. Erkek bedeninin doğurmaya imkân tanımamasına rağmen kadın bedeninin bu imkânı sağlaması, Firestone'un (1993) vurguladığı gibi kadın ve anneliği ayrılmaz bir bütün hâline getirir. Bu noktada annelik, kadına kimlik kazandırırken aynı zamanda başarılması gereken bir meseleye dönüşür.

Normal doğum, kadın bedeninin uygunluğundan dolayı doğal olan olsa da "normal" olarak etiketlenmesi, sezaryen doğumun kadınlar

için normalin dışında olarak tanımlanmasına yol açar. Bu nedenle normal doğum demek yerine daha nötr olan vajinal doğum kavramını kullanmayı tercih ediyorum. Görüştüğüm kadınların sadece birinin vajinal doğum ifadesini kullanması, bu ifadenin tıp literatüründe olduğu kadar kadınlar arasında da yaygın olmadığına işaret eder. Vajinal doğumun önemini Melis *"doğal bir süreç olmasından dolayı önemli. Sonuçta doğada bütün canlılar ve şimdiye kadar gelmiş geçmiş herkes normal doğuruyor. Doğal olan süreç bu, onun doğallığını yaşamak istiyordum"* şeklinde açıklar.

Kadınların "normal doğum" olarak ifade ettikleri doğum şekli, günümüzdeki hâliyle Susanne Darra'nın (2009) söylediği gibi normal olarak da doğal olarak da adlandırılmamalıdır. Darra (2009) bu durumu, normal olarak ifade edilen doğumların da teknolojik araçlarla gerçekleştiğini ve tıbbileştiğini söyleyerek açıklar. Bu nedenle doğumu "iyi/yeteri kadar iyi" (Darra, 2009) şeklinde sınıflandırmanın kadınlar için daha iyi olacağını vurgular. Darra'nın değerlendirmesi doğumun şeklini değil, deneyimin kendisini sınıflandırıp her deneyime olumlu bir anlam yüklerken aynı zamanda doğum şeklinin sınıflandırılmasının önüne geçer. Vajinal doğum ve sezaryen doğum kavramı da bu duruma benzer şekilde doğum şeklini yargılamadan ifade eder. Vajinal doğum şekli sadece bir yöntemken, normal olana ve doğallığa yapılan aşırı vurgu sebebiyle bir baskı kaynağı olarak ortaya çıkar.

Dönemin Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ın "sezaryen bir doğum yöntemi değil mecbur kalınan durumlarda yapılabilen, yapılması gereken büyük bir ameliyattır."¹ ifadesi ise Darra'nın aksine kadınların sezaryeni tercih etme durumunun kendisini bile baskı kaynağına dönüştürmektedir. Bu baskı, kadınların "sezaryen doğuma alınma" ihtimalinden kaçınmak için her türlü çabayı göstermesi ile sonuçlanırken sezaryenle gerçekleşen doğumları hayal kırıklığına dönüştürmektedir.

Görüştüğüm bazı kadınların anlattıkları, bu durumla paralellik göstermektedir. Bihter kendi ifadesiyle "normal doğum" istediği için saatlerce dayandığı sancılı süreci şöyle anlatır:

Doktorum benimle konuştu, "sezaryen yapalım" dedi. Ben istemedim. Bir serum daha istedim ama yok, olmadı, dayanamadık. Serumu bağladılar ama olmadı, yıkıldım. Gücüm kalmadı. Herkes bana "yeter artık, çok acı çekiyorsun" dedi. Benimle oraya dört kadın girdi, hepsi teker teker gittiler sezaryene. Dayanamadılar suni sancıya. Ben sezaryen istemediğim için on altı saat dayandım ama olmadı. Benim büyük halam da sezaryen yaptı, onda gördüm yani. İstemiyordum. Her şeyin doğalı iyi. Ama olmadı. (Bihter, 27)

Bihter'in "doğal olanı" gerçekleştirmek için on altı saat sancı çekmesine rağmen sezaryene direnmesi, Malacrida ve Boulton'un (2012: 751) "çekilen acıya dayanmak, kadınlığın ve aynı zamanda

anneliğin değerini artıran bir öge olarak görüldüğünden, katlanılması ve başa çıkılması gerekmektedir” vurgusuyla ele alınabilir. Vajinal doğum için gerekli olan sancıların başlaması ve vajinal açılmanın gerçekleşmesi durumu, beklenen zaman aralığı içinde olmadığında kadının vajinal doğum deneyimini yaşayamaması ile sonuçlanır. Ferhunde bu durumun kendisinde yarattığı hayal kırıklığını şu şekilde ifade eder:

Hiç sezaryen seçeneğini düşünmedim, sanki hiç gerçekleşmeyecekmiş gibi. Doktorun verdiği süresiden iki gün önce gittik kontrole doğumu başlatmak istiyoruz diye. Sonra suni sancı verdiler bana, normal doğum yapacağım tabii doğumu başlatmak için. Ama hiç açılmam olmadı, hiç sancım olmadı. Hiçbir şey olmadı. Odada pilates hareketleri falan yapıyorum. Doktor geliyor kontrol ediyor hiç açılma yok, sancı yok. Sonra sekiz saat falan suni sancı süreci sürdü, hiçbir şey olmadı. Doktor geldi, “bu doğumun ilerlemediğini gösteriyor. Biraz daha devam etsek de bu işin sonu sezaryen gibi” dedi. Kendi ağzıyla söylemedi de beni yönlendirdi. Tereddütte kaldım ama riski de almak istemedim hiç açılmam olmadı çünkü. (Ferhunde, 31)

Ferhunde'nin de belirttiği gibi kadının bedeni vajinal doğum için uygun olsa bile çeşitli sebeplerle vajinal doğum gerçekleşmeyebilir. Fakat kadınlar üzerinde kültürel söylemlerin neden olduğu (Malacrida ve Boulton, 2012) vajinal doğum baskısı, kadınların kendilerini sürekli sorgulamalarına neden olur. Ferhunde “*acaba bugün gelmeseydim suni sancı almaya belki de sancılarım akşam başlayacaktı, normal doğum yapacaktım diye düşündüm*” sözleriyle kendisini sorgular. Ferhunde'nin doğumu başlatmak için zamanından önce doktora gitmesinin sebebi ise doktorunun doğum zamanında konferansa gideceğini ve doğuma başka doktorun gireceğini öğrenmesidir. Sağlık alanında yapılan çalışmaların yenidoğan haklarını sorguladığı gibi hekimlerin tercihlerinin etik yönlerini de sorgulaması gerekmektedir. Ferhunde'nin doğuma girmek için acele etmesinin ve doğumun sezaryene dönüşmesinin arka planındaki neden bu yola başladığı doktor ile devam ederek kendisini güvende hissetme isteğidir. Bu noktada kadından çok doktorun önemine ve deneyimine vurgu yapan “otorite” teması üzerinden şekillenen söylemler de kadın, doğum ve doktor üçleminde baskıya dönüşebilmektedir.

Ferhunde ile benzer şekilde Aslı da doğum konusunda yaşadığı sorgulama sürecini şu şekilde anlatır:

Normal doğumun insanın üzerindeki etkisinin olumlu olduğunu düşünüyorum. Ben sezaryen doğurdum ama çocuğumun yarın öbür gün yaşadığı ufak sıkıntıda bile, ruhsal bir problemde bile sezaryenle ilişkilendirebiliyorum mesela. Fiziksel olarak, ruhsal olarak, dünyaya geliş biçimi normal bir şekilde olmalı. Sen buna

zıt bir şey yapıyorsun, mutlaka bunun etkisi olacaktır. Normali çok istedim. Ama "kordon dolaştkı, çatı uygun değildi" dedi doktor, sezaryen oluverdi yani. Yoksa hâlâ düşünürüm "normal olabilir miydi? Olsa mıydı?" diye. (Aslı, 31)

Aslı da tıpkı Ferhunde gibi doğumunun üzerinden geçen yıllara rağmen hâlâ kendisini suçlar ve vajinal doğumun gerçekleşmemesinden kendisini sorumlu tutar. "Yoğunlaştırılmış annelik" (Hays, 1996) kavramının kadınların deneyimine yansımaları, doğum sürecinden ve sonrasında çocuğun etkileneceği her durumdan kendisini sorumlu tutmak şeklindedir. *Yoğunlaştırılmış anneliğin* baskı unsuru olmasının sebeplerinden biri de tıbbi söylemdir. Vajinal doğum ile bebeğin bağışıklık sistemi arasında ilişki kuran söylemler kadınların vajinal doğumu istemesindeki en önemli sebeplerdendir. Sezaryen doğum yapmak zorunda kalan Öykü'nün vajinal doğumu isteme nedeni "*bebeğin kanaldan geçerken bağışıklık kazanabileceği şeyler varmış, onları alıyormuş*" ve Tuğba'nın "*deneyimlemek için değil, bebek açısından daha iyi olduğu için*" sözlerinde görüldüğü gibi tıbbi söylemle paralellik içerisindedir. Buradaki sorun tıbbi açıdan bu durumun gerçekten böyle olup olmadığı değil, bu bilginin kuruluşu itibarıyla normal doğumu önemsetip sezaryen doğum şeklini ötekileştiriyor olmasıdır. Akdağ'ın "Sezaryen basit değildir, birçok komplikasyonu vardır. Hiçbir anne, hiçbir aile kendi sağlığından önce bebeğin sağlığını da sezaryenle riske atmamalıdır... Sezaryenle doğan bebeklerde alerjik hastalıklar, astım, şeker hastalığı ve bağırsak hastalıkları daha sık gözlenmektedir..."² söylemi ve sezaryenin yenidoğanlarda hastanede yatış süresinin uzamasından, solunumdan ve emzirmeye kadar problemlere yol açtığına (Güler ve Yanikkerem, 2018: 28) yönelik tıbbi söylem, sezaryenin kadından önce yenidoğan sağlığı için eleştirildiğini gösterir.

Sezaryenle doğan çocukların bağışıklık kazanamadığı üzerinden yapılan çalışmalar üzerinden egemen olan söylem dünya üzerinde sezaryen doğum şeklinin artış göstermesi sebebiyle günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Bir yandan da tıp ve teknoloji alanındaki ilerlemeler, anestezi yöntemlerindeki yenilikler gibi gelişmeler vajinal ve sezaryen doğum arasındaki "mortalite (ölüm) ve morbidite (hastalık)" oranının azaldığını göstermektedir (Karabulutlu, 2012: 211). Bu durum Spender'in (1980) dil üzerine yaptığı değerlendirmeleri gibi Prof. Dr. Michel Odent'in değerlendirmelerini de destekler. Odent (2004) dilin kadınların korku ve travmalarını yeniden ürettiğini, doğum/doğum sonrası sürecini etkilediğini vurgular.³ Sezaryen ve vajinal doğumun bebek sağlığı üzerindeki farklılığına odaklanmak, kadınları annelikleri üzerinden sınıflandırır ve birini diğerine göre normal/sağlıklı olarak biçimlendirirken diğerinin öyle olmadığını ısrar eder. Tuğba'nın

“doğumdan beş gün sonra grip oldu, o zaman öyle düşünmemiştim tabii ama şimdi hâlâ en ufak bir şey olduğunda bile bunu sezaryenle doğum yapmama bağlıyorum”, Aslı'nın “çocuğumun yaşadığı ufaklık sıkıntıda, ruhsal bir problemde bile sezaryenle ilişkilendirebiliyorum”, Elif'in “sen sezaryen doğum yapacaksın, sütün gelmez cümlesini doğumdan iki gün önce duydum, nitekim üç ay sonra sütüm kesildi” sözleri, doğum şeklinin yıllar geçse de kadınların hâlâ kendisini suçlamasına neden olduğunu gösteren örneklerdir. Bunun nedeni de kadınların çocukluklarından itibaren bu “iş” yani doğumu en iyi şekilde yapmasının beklediği bir sosyalizasyon sürecinden geçmeleridir. Ataerkil toplumda cinsiyete dayalı iş bölümüne kadın işi/erkek işi ayrımı (Young, 1990) üzerinden bakıldığında doğum yapmak kadın işlerinden en çok anlam yükleneni olarak değerlendirilebilir.

Bedeni üzerindeki kontrolün kendi hakkı olduğunu düşünen Özlem, görüştüğüm kadınlar arasında sezaryen doğum şeklini kendi isteğiyle seçen tek kadındır. Neden sezaryeni tercih ettiğini şöyle açıklar: *“Ben istedim. Çünkü Ağustos ayı, çok sıcak. “Dayanamıyorum” dedim. Doktor da tamam, alalım dedi. Bir de normal doğum çok daha güvendiğim bir doktorla evet ama o anda hayırdı. Göze alamadım. Biz gününü falan belirlemiştik. Operasyon gibi oldu bizimki”*. Özlem'in sezaryen tercihini etkileyen nedenlerden biri Covid-19 pandemi dönemi nedeniyle istediği kadar doktor araştırması yapamamış olmasıdır. Bu durum doğum için kadının kendi bedeninden çok doktora güvendiğini işaret ederken, Özlem'in hamileliğini operasyon ile sonuçlandırdığını söylemesi hamileliğin sanki bir hastalık gibi tıbbi müdahalenin kontrolü altına girdiğini ve hamileliğin tıbbileştiğini (Brubaker ve Dillaway, 2009) gösterir. Sezaryen, hamileliği tıbbileştirirken aynı zamanda tüm kontrolü doktora bıraktığı için (Jaggar, 1983; Young, 2005) kadını bedeninden ayıran, yabancılaştırıcı bir deneyim olarak okunur. Fakat görüştüğüm kadınlardan zorunda olduğu için sezaryen yaptıranlar arasında vajinal doğum özlemi çekenlerin sebepleri “kontrolün kendilerinde olması” ya da “doktorada olması” değil, doğallık ve sağlık söylemleridir. Özlem'in bu söylemlerin etkisini üzerinde hissetmeden sezaryen tercihindeki diğer neden de hamileliğinde sıcak havaya katlanmak zorunda kalmama isteğidir. Özlem'in kendi konforunu, bedensel rahatlığını düşünmesi ilk bakışta doğum sürecini kendi bedenine değil doktora devrettiğini gösterse de doğal doğum söylemlerinin baskısına boyun eğmediğini de anlatır.

Baskı, sadece doğuma ilişkin söylemlerde değil aynı zamanda doğum anındaki söylemlerde de son derece etkilidir. Duru yaşadığı deneyimi şu şekilde anlatır: *“Normal doğum yaptım. Kendim sezaryen istedim. Çok ağrıdı, sezaryene çevirin diye yalvardım. Yok, olmaz dediler, bu saatten sonra dönemeyiz, normal doğumda bir şey yok dediler. Azcık yardım et, ıkın dediler”*. Görüldüğü gibi buradaki

problem “korkulacak bir şey yok”, “yardım et” gibi ifadelerle kadının korkularının ve yeteneğinin sorgulanıyor olmasıdır. Odent'in (2004) vurguladığı gibi doğum sürecinde kullanılan dil önemsiz gibi gözükmesine rağmen kadınlar için son derece korkutucu ve hayati olabilmektedir. Kadını rahatsız hissettirebilecek dil ve davranışlar kadında korku duygusu uyandırarak korku hormonunun salınımına neden olur; oysa kadının o sırada ve sonrasında (süt salınımı için) oksitosine ihtiyacı vardır.⁴ Dolayısıyla vajinal ve sezaryen doğum arasındaki tıbbi farklara vurgu yapıldığı kadar doğum sırasında kullanılan dilin dönüştürülmesi öncelik verilmesi gereken meselelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Normal ve normal karşıtı olarak tıp ve bilim tarafından üretilen bilgiler (Peterson ve Engwall, 2013) beden üzerinde kontrol kurarken kadının istediği doğum şeklini seçememesi ya da mecbur kaldığı doğum şeklinin egemen söylem tarafından ötekileştiriliyor olması, kadının bedeni üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ve gücünü yitirmesi anlamına gelir.

Doğumun Kadın Deneyimindeki Karşılığı

Doğumu deneyimleme şekli kadınların bazıları için “kolay” bir süreç olurken bazıları için ise “karmaşık hislerin yaşandığı zor” bir süreç hâline gelebilir. Doğumu kadınlar için zorlaştıranlar “sancı/suni sancı”, “vajinal açıklığın kontrol edilmesi”, “ameliyathane ortamı”, “ne yaşayacağını bilmeme”, “doğum sırasında yalnız hissetme”, “güvensizlik yaşama” gibi unsurlardır. Melis suni sancının kendisini nasıl etkilediğini şu sözlerle anlatır:

Ben kendimi tanıyamadım. Normalde çok bağıran çağıran, isyan eden birisi değilim. Ama o anki sancı sırasında çok bağırdım, hemşirelere sordum ne zaman bitecek diye. Onları normal bir sancıda ben kesinlikle yapmam. Daha önce hiç görmediğim, hissetmediğim bir sancı. Ama iki saat falan sürdü o en şiddetli anı. Doktoruma sorduğumda “biraz suni sancı vereceğiz ama az vereceğiz” demişti. Olmasa olmaz mı, gerçekten gerekli mi diye sordum. O da “kasılmaların düzenli değil şu anda. Eğer verirek daha iyi olacak, süreci hızlandıracağız” dedi. O yüzden verdiler. Bebeğin çıkış anında hiçbir şekilde acı, ağrı yoktu. O kadar şiddetli ağrıdan sonra ben bebeğin çıkış anında da çok acı çekeceğimi düşünüyordum. Ama hiç ağrı yoktu o anda. (Melis, 31)

Kadınların bedenleri kimi zaman suni sancıya tepki vermezken kimi zaman da aşırı tepki verebilir. Melis gibi birçok kadın doğum anında değil de suni sancı verildiği sırada çok acı çektiklerini söylerler. Kadını zorlayan doğumun kendisinden daha fazla doğum sürecine müdahale edilmesi ve suni sancının kadına zorunlu olunan hâller dışında süreci hızlandırmak adına verilmesidir. Doktorların işini

kolaylaştıran ve zaman kazandıran suni sancı süreci, kadının gücü ve kontrolünün elinden alınmasına (Brubaker ve Dillaway, 2009) neden olur. Kadınların suni sancı almak istemediklerini dile getirmeye çalışmalarındaki güvensizlik bile kontrolü doktora devrettiklerini gösterir. Melek ise yaşadığı sancıyla baş edemeyeceğini fark ederek kendisi için yardımcı olabilecek bir seçim yapar ve bedeni üzerindeki kararı kendisi verir:

Sancılar çok artınca artık ben bu süreci kaldıramayacağım epidural istiyorum dedim. O yapınca ben rahatladım, ağrı azaldı, normal açılma devam etti. Doğuma gittim. Zaten o an çok kısa sürüyor. Her şeyi odada yaşıyorsun. Doktor zaten çocuğun kafası geldikten sonra götürüyor seni, nasıl ıkınacağını falan söylüyor. Ben önceden hocamızla çalışmıştım ıkınmayı. Ama o sancı sürecinde pilates yapamadım. Doğum anı 5-10 dakika sürüyor. Rahmin temizlenmesi, dikiş falan yarım saat sürüyor en fazla. Yapmam gereken neyse onları yaptım. Nasıl ıkınmam gerekiyorsa, nasıl tutunmam gerekiyorsa doktorun komutlarına odaklandım. Sanki sınavdaymışım ve yapmam gerekiyormuş gibi histi. (Melek, 35)

Melek'in anlattığı gibi doğum anının kadının yeterliliğinin sorgulandığı bir süreç hâlini alması, doğumu kadın için anneliğe geçiş sınavını vermek zorunda kaldığı bir sürece dönüştürür. Doğumdan önce ıkınma sürecinin bile çalışılması, doğal seyrinde olacak bir deneyimin bile prova gerektirdiği fikri ile doğumun kadından uzaklaştırılarak bedeninden ayrı bir hâl almasına neden olur. Bu durum doğumun tıbbileştirilmesinden ve kadından uzaklaştırılmasından kaynaklanırken doğumun ataerkil kapitalizm tarafından kullanılıyor olması da bu süreç üzerinde etkili olur:

Doktor "genel anestezi mi epidural mı, spinal mı" diye sordu. Ben de epidural istediğimi söyledim. Sonra beni ameliyathaneye götürdüler. Oranın girişinde bir doktor geldi, sonradan öğrendim anestezi uzmanıymış, orası bana çok garip geldi çünkü ben yatakta yatıyorum, yanımda doktorum yok, hemşire beni götürüyor ve o doktor gelip bana şunu soruyor: "Sizin aciliyet durumunuz nedir?" Ben ne bileyim benim aciliyet durumumu. Neden sezaryen oluyorum, çok mu ağrım var onu anlamaya çalıştım galiba. Hemşire müdahale etti "açılması olmadı" falan dedi. Sonra bana soruyor "epidural mı, genel anestezi mi spinal mi istiyorsun" diye. Ben de epidural istiyorum dedim. "Senin öyle isteğinle olmuyor, bir sıkıntı varsa basar geçerim genel anesteziyi" dedi. Ben de "benim bir sıkıntım yok o yüzden epidural tercih ederim dedim. Sonra bana spinal ile epiduralin farkını anlattı, epiduralin biraz daha pahalı olduğundan bahsetti sonra da "fiyatta bir sıkıntı çıkmasın" dedi. (Ferhunde, 31)

Ferhunde'nin deneyiminde doktorunun ameliyathaneye giden süreçte yanında olmaması; ne yapacağını bilememesiyle, soruların

cevaplarının kendisinde olmamasıyla süreç üzerindeki kontrolsüzlüğünü hissetmesiyle Ferhunde'ye baskı yaşatır. Doğumhanede Ferhunde'nin yaşadığı bilinmezliğin, yalnızlığın hissettirdiklerini deneyimleyen Nazan Maksudyan (2015), Ferhunde ile benzer şeyler anlatır. Doğumhanede "bağırana inadına bakmazlar" gibi söylemleri o an hatırladığını, bağırان kadınlara "sus bayan" denildiğini "acı ile empati zor" diyerek ifade eder (Maksudyan, 2015: 219-220).

Ferhunde'nin doğumu gerçekleştireceği sırada fiyat konuşulması ise bu alanın pazara dönüşmesiyle (Spar, 2006) ilgilidir. Bu durum Jaggar'ın (1983) vurguladığı gibi kadını kendi bedensel süreci olan doğuma ve sürecin ürünü olan bebeğe yabancılaştırabilir. Doğum süreci olarak bakıldığında bu yabancılaşma; doğum şekli (vajinal, sezaryen), ayrıntıları (epidural, spinal, genel anestezi) ve ücreti aracılığıyla yaşanır. Ekonomik durum kadının deneyiminin ayrıntılarını belirlemede son derece etkilidir. Aynı zamanda doğum anına tanık olma ile annelik arasında kurulan bağlantı, kadınları sezaryen olacakları zaman bile genel anestezi almayarak epidural doğuma yönlendirir. Bu deneyimi yaşamış kadınlardan birçoğu "uyanık olmalarının bir şey ifade etmediğini ve bir daha olursa genel anestezi tercih edeceklerini" söylerler.

Özlem *"tam bir travma. İki ay ameliyat ışıkları gözümün önünden gitmedi. İnanılmaz kötüydü. Sen yatıyorsun, tepende birileri var, konuşuyorlar, cırt cırt bıçak sesleri, ondan sonra kendi aralarında konuşuyorlar, biri tepende seninle konuşuyor. Bedeninde bir şey yapılıyor ve sen bunu hissetmiyorsun"* sözleriyle yaşadıklarını anlatır. Kadınların çoğu için bedeninin hakimiyetinin kendisinde olmaması travmaya neden olurken bu durum bedensel bedensel kontrolün yitimi ve bedenin nesneleştirilmesiyle ilişkilidir. Genel olarak hamilelikle başlayan sürecin kendisi kadını kimi zaman nesneleştiriyor olsa da Özlem gibi beden kontrolünün yitiminin farkına varmak, kadın için bu nesneleşmenin ilk kez fark edilişi olduğundan daha travmatiktir:

Ben canlıydım ama canlı olmanın da orada bir esprisi yokmuş, onu fark ettim. Çünkü çocuk oradan çıkıyor, iki dakika fotoğrafı çekiyorlar ve senin tekrardan bacaklarının toparlanmasını bekliyorlar. Çocuğu apar topar yoğun bakıma götürüyorlar. Yani ben uyuyor olsam bir şey görmesem de olurmuş. Zaten çocuğu saniyeler içinde görüyorsun. İkincisi olsa, tekrar sezaryen olsam inan bayılmayı tercih ederim. Çünkü bir şey hissetmesen de yani acı hissetmesen de oradaki şeyleri biliyorsun. Karnını çekiyorlar, karnının içinde oynuyorlarmış gibi hissediyorsun. Gerildim çünkü başlamışlar, kesmişler benim haberim yok. Ne zaman başlayacaksınız? diyorum, "başladık bile" diyorlar. Karnımı çektişdiklerini hissediyorum. Doktorun şöyle dediğini hatırlıyorum: "Çıkıyor". Nasıl çıkmıyor diyorum içimden. Sen karnımı açtın

yani, böyle çıkmayacaksa bu çocuk nasıl çıkacak? Hep şöyle düşündüm acaba zamanı değil mi sezaryen oldu? Bekleseydim doğumuna 2-3 gün var mıydı? O sözden dolayı hâlâ böyle hissediyorum (Aslı, 31).

Aslı için bu süreçte doktorun konuşmasını duymak sezaryen olduğu için kendini suçlamasına ve sorgulamasına yol açarken, bu nedenle kendine yaşattığı psikolojik baskı hâlâ devam eder. Doğumun gerçekleşeceği sıradaki ameliyathane ortamının soğukluğu, doğumun sıradan bir işe dönüşerek ilginin kadından çekilmesi, kadının kimliğini silip sadece bedenin varlığını ortaya koyarken doğumu kadın için pasifleştirdiği, travmatik bir sürece dönüştürür. Bu nedenle bebeğin babası olan erkeğin bu süreçte kadının yanında olması hem kadına destek olması hem de sorumluluk alması açısından önemlidir. Kadınlardan sadece ikisi erkeğin doğuma girmesini istemediklerini “panik birini yanımda istemem”, “ayıp, insan utanır” sözleriyle anlatır.

Diğer kadınlar “kocalarının yanında girmesini istediğini” söylerken sadece üç kadının kocası doğuma girebilmiştir. Bunun nedeni ise çiftlerin kararı değil hastanelerin uyguladığı politikalarıdır. Doğumlar özel hastanelerde gerçekleşiyor olmasına rağmen vajinal doğum ya da sezaryen doğum fark etmeksizin çiftlerin bu isteği reddedilir. Burada ilginç olan ise aynı hastanenin farklı çiftlere farklı prosedürler uyguluyor olmasıdır. Bu uygulamalar doğumu sadece kadına sorumluluk olarak yüklerken erkeği süreçten uzaklaştırır ve süreç üzerinde çiftlerin değil, tıp sektörünün egemen olduğunu gösterir.

Bu şekilde hamile beden üzerinde uygulanan disiplin (Cummins, 2014) doğum sürecinde de devam eder. Kocalarıyla birlikte doğuma giren kadınlar ise bunun “şart olmadığını ama kendilerine büyük destek olduğunu” söyler. Elif “doğumdan sonra “iyi ki girmişsin” dedim. Çünkü benim tansiyonum düştü ve herkes bir iş yapıyor benimle kim ilgilenecek, kontrol ediyorlar ama ben midem bulanmaya başladı dediğimde eşim “midesi bulanıyor” diye doktora söyledi. “Güç verecek biri olmalı” derken, Serpil ameliyathane ortamının çok rahatsız edici olduğunu “Allah korusun, insanın aklına çok şey geliyor. En azından ameliyathanenin soğukluğu kırılıyor eşin yanındayken” sözleriyle anlatır. Doğum sürecinde kadının yaşadıklarıyla kıyaslandığında erkeğin sadece ameliyathanede kadının yanında durması abartılmaması gereken bir meseleyken erkeklerin bazılarının “bu süreci kaldıramayacaklarını” söyleyerek doğuma girmek istememeleri, kadını yalnızlaştıran ve güçsüzleştiren bir durumdur. Erkeklik ve babalıkla ilgili yapılan araştırma raporu “babaların sadece %3’ünün çocuklarıyla ilgili eğitime katıldıklarını” gösterirken bu durum erkekler tarafından erkeklikle ilişkilendirilmiştir (AÇEV, 2017: 43). Bu doğrultuda ataerkillik ve erkekliğe dair üretilen egemen söylem erkeklerin babalıkla ilgili ne kadar sorumluluk aldıklarını etkilemektedir.

Var olan “erkeklik” algısı babaların sorumluluktan kaçmasını kolaylaştırırken aynı zamanda korkularını maskeleyerek için kullandıkları bahanelere dönüşür. Dolayısıyla bu kaçış, erkeklerin güçsüzlüklerinin açık bir ifadesi olarak okunabilir.

Kadınlar doğumla ilgili korkularına rağmen bebeğin doğması için bu deneyimi yaşamak zorundayken kadınların yaşadığı baskının artmaması için erkeklerin çocuk sahibi olmaya karar verirken her aşamada kadının yanında olmayı kabul etmeleri oldukça önemlidir. Serpil Sancar (2016:121) kadınların hamilelik ve doğum ile anneliği birincil olarak deneyimlediklerini söylerken erkeklerin babalık deneyimini dolaylı olarak yaşadığını ifade eder. Dolayısıyla erkeklerin doğuma girmesi, babalığı benimsemeleriyle aralarına giren engellerin kalkmasında etkili olabileceği gibi doğum anını kutsallaştıran söylemlerin yıkılmasına da yardımcı olabilir.

Doğum sürecinin deneyimlenmesi gereken “kutsal bir an” ve kadınlar için “duygusal tatmin” olduğu gibi sözler, ataerkilliği yeniden üreten söylemlerdir. Bu söylemlerle annelik üzerinden kadınların özneliği kurulmaya çalışılır (Weedon, 1997). Kurulmaya çalışılan bu ilişkiye rağmen kadınların yaşadıkları deneyimleri anlatması, bu ilişkinin tersine çevrilmesini sağlar:

Bir an önce bitsin diye düşündüm. Hani çok büyüğü bir an falan diye anlatıyorlar ya hayır. Kan ter içinde kaldım ve bir an önce bitmesini diledim. Ama bittikten sonra üç beş saniye çok büyük bir boşluk, saçmalık. Hiçbir şey düşünememe hali. Kafamın içinde hiçbir şey olmadığı tek andı. Çünkü tamamen kurtulduğum bir acı. (Serpil, 32)

Serpil’in anlattığı gibi acının bitme hâli olan bu süreç, kadınların anlattığı deneyimlerle birlikte egemen söyleme karşı direnme potansiyelinin olduğunu ortaya koyar. Deneyimin tek tipleşmesini ve sabit hale gelerek “neden böyle hissetmedikleri” düşüncesi üzerinden kadınların kendilerini sorgulamalarını önler. Bu durum ise kadınların kendilerine yüklenen özne kimliğine direnmelerini (Weedon, 1997) sağlarken, nasıl hissetmeleri gerektiğinin kendilerine baskı yapmasını önlemeye yardımcı olur.

Sonuç

Normal doğum sınırının vajinal/sezaryen doğum ayrımı ile belirlenmesi, kadınların sezaryeni “normal olmayan” olarak görmesine neden olurken bu ayrım kadınlar üzerinde baskıya dönüşür. Oysa günümüzde vajinal doğum da tamamen doğal değildir. Tıbbi müdahale eskisinden çok daha fazla bu süreçte etkilidir. Bu nedenle doğum şekli yerine doğum deneyimine odaklanmanın egemen söylem hâline gelmesi, kadının odak noktasını da doğum şeklinden deneyime

döndüreceğinden oldukça önemlidir. Bu sayede doğum şeklinin kadınlar için baskı unsuruna dönüşmesi engellenebilir.

Kadınlar vajinal doğum yapabilmek için bedenleri bu doğum şekline uygun olmasa bile saatlerce sancı çekmeyi göze alırlar ki doğum şekli ve annelik arasında kurulan ilişki bu durumun anlaşılmasını kolaylaştırır. Ataerkillik, anne olmanın yolunu acı çekmekle ve çekilen acıyı memnuniyetle karşılamakla ilişkilendirerek kurar. Bu nedenle kendi isteği dışında sezaryen yaptırmak zorunda kalan kadınlar için bu doğum şekli, hayatları boyunca kendilerini suçlamalarına dönüşür.

Çocuklarıyla ilgili karşılaştıkları her sağlık sorununu doğum şekline bağlayarak kendilerine psikolojik şiddet uygularlar. Bu şiddete neden olan “yoğunlaştırılmış annelik” kadınların hem kendisi hem de başkaları aracılığıyla üzerinde sürekli baskı kurulmasına hem de bu baskının içselleştirilmesine yol açar. Bu baskının kurulmasında, tıbbi söylemin tarafsız olmaması ve vajinal doğumu yüceltirken sezaryeni ötekileştirmesi de oldukça etkilidir.

Kadınların deneyimleri, doğum şekli kararı üzerinde etkili olduğu gibi kimi zaman da doğum şeklinin istekleri dışında belirlendiğini gösterir. Sağlık ve hayati tehlike gibi zorunlu durumlar dışında kadınların isteklerinin geri çevrilmesinde tıp sektörünün teknik bakışı, doktorun konuyla ilgili perspektifi ve programı, planlanan düzenin bozulmak istenmemesi gibi durumlar etkili olabilir. Bu durum ise doğum sırasında kadının yetenek ve duygularının sorgulandığı bir sürece dönüşerek kadınlar üzerinde baskıya neden olur. Baskı kimi zaman da suni sancının kadınların isteği dışında uygulanmasıyla gerçekleşir. Bekleme süresini kısaltmak ve doktorun işini kolaylaştırmak gibi nedenlerle gerçekleşen bu uygulamaya direnemeyen kadınlar olduğu gibi direnenlerin de olması baskının engellenebileceğini gösterir. Buna rağmen kadınlar doğum süreciyle ilgili ne kadar bilgi sahibi olurlarsa olsunlar kendilerini yeteri kadar dinletememekte ve doğum sürecinde özne yerine nesne konumunda kalmaya zorlanmaya devam etmektedirler.

Tıpkı suni sancı uygulanmasındaki gibi doğuma kocanın girip giremeyeceğiyle ilgili hastane politikalarında yer alan belirsizlikler, kadınların doğum deneyimini kendilerinin değil, tıbbi inisiyatifin şekillendirmesine yol açar. Aynı hastanede farklı kadınlara farklı uygulamalara dönüşen bu politikalar, kadınların süreci istediği şekilde gerçekleştirebilmeleri için mücadele içinde olmaları gerektiğini görmemizi sağlar. Kadın deneyimindeki çeşitliliği ve farklılığı aynı anda gösterebilen bu çalışmayla ortaya çıkan başka bir mücadele alanı da doğum anına ilişkin söylemlerde karşılık bulur.

Doğum anının kutsallığına meydan okuyan tavır kadın deneyimleriyle açıkça ortaya koyabilmenin, doğumun kimi zaman acılı, duygusuz/nötr ya da bitmesi dilenen bir an olarak da

deneyimlendiğini göstermek açısından gerekli olduğunu düşünüyorum. Doğum anında birçok kadın, hissetmesi gerektiğini düşündüğü bu duyguların kendisinde ortaya çıkmaması nedeniyle kendisini sorgulamaktadır. Bu nedenle doğum, ataerkil ideolojinin ve kapitalist sistemin yönlendirmelerinden bağımsız bir alan olarak değerlendirilemez.

Dolayısıyla kadınların hamilelikleri ve annelikleri gibi doğum deneyimleri de toplumsal ve kültürel inşalarla şekillenirken doğum, kadınlar için baskı unsuru olur. Kadınların içselleştirdiği kültürel değerler ise kadınlık ve annelik arasındaki bağlantıyı şekillendirirken kadınların doğumu özgürce deneyimleyebilmek için verecekleri direnişin sınırlı kalmasına sebep olur. Ataerkil kültürde doğum yapmak ve anne olmak kadınlığın tamamlanması anlamı taşıırken, kadınların deneyimleri bu tamamlanmanın asla tam anlamıyla gerçekleşemeyeceğini ve kurgusal olduğunu gösterir. Vajinal doğum yapan kadınların anlattıkları, sezaryen doğum yapan kadınlara göre doğal olanı gerçekleştirdikleri için "daha fazla tamamlanmışlık" duygusu barındırırken bu kez "annelik" üzerinden yeni bir süreç başlar. Anneliğin çocukların yaşından bağımsız olarak bitmeyen bir süreç olduğunu hatırladığımızda kadınların tamamlanma hayalinin de her zaman biraz eksik kalacağını belirtmek son derece yerinde olacaktır. Evlilikle, hamilelikle, doğumla, annelikle, vb. süreçlerle tamamlanma ataerkillik tarafından kadınlara sunulan bir hayalin ötesinde değildir.

Notlar

¹ <https://www.saglik.gov.tr/yazdir?577C3B7C8E4B6A7289D0EA3B3FFA8322>, Erişim Tarihi: 10.03.19.

² <https://www.saglik.gov.tr/yazdir?577C3B7C8E4B6A7289D0EA3B3FFA8322>, Erişim Tarihi: 09.10.19.

³ <https://www.sdplatform.com/Dergi/940/Normal-dogumlar-gerçekten-normal-mi.aspx>, Erişim Tarihi: 10.06.23.

⁴ <https://www.sdplatform.com/Dergi/940/Normal-dogumlar-gerçekten-normal-mi.aspx>, Erişim Tarihi: 09.06.23.

Kaynakça

Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV). (2017). İlgili babalığın güçlendirilmesi için babalık eğitimleri. *Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Özet Araştırma Raporu*. İstanbul: AÇEV.

Brubaker, S. J., and Dillaway, H. (2009). Medicalization, natural childbirth and birthing. *Social Compass*, 3: 31-48.

Cook, J. and Fonow, F. (1986). Knowledge and women's interests: Issues of epistemology and methodology in feminist sociological research. *Sociological Inquiry*, 56: 2-29.

- Cummins, M. W. (2014). Reproductive surveillance: The making of pregnant docile bodies. *Kaleidoscope: A Graduate Journal of Qualitative Communication Research*, 13(4): 33-51.
- Darra, S. (2009). Normal', 'natural', 'good 'or 'good-enough 'birth: Examining the concepts. *Nursing Inquiry*, 16(4): 297-305.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. (Çev. L. Salman). İstanbul: Payel.
- Gordon, L. (1977). *Woman's Body, Woman's Right*. Harmondsworth: Penguin.
- Güler, E. ve Yanikkerem, E. (2018). Kadınların doğum yöntemleri ve sezaryen sonrası vajinal doğum hakkında düşünceleri. *Sted*, 27(1): 27-36.
- Harding, S. (1996). Feminist yöntem diye bir şey var mı? (Çev. Z. Ayman). S. Çakır ve N. Akgökçe (Eds.) *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*. İstanbul: Sel: 34-70.
- Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Heaven, CT: Yale University Press.
- Jaggar, A. (1983). *Feminist Politics and Human Nature*. ABD: Rowman ve Littlefield Publishers.
- Johnson, C. (1996). Does capitalism really need patriarchy?, *Women's International Forum*, 19(3): 193-202.
- Karabulutlu, Ö. (2012). Kadınların doğum şekli tercihlerini etkileyen faktörler. *İ.Ü.F.N. Hemşirelik Dergisi*, 20(3): 210-218.
- Kırılmaz, H. ve Ulusinan, E. (2021). Tıp etiği çerçevesinde sezaryen. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 8(2): 114-125.
- Liete, M. (2013). (M)othering: Feminist motherhood, neoliberal discourses, and the other. *Studies in the Maternal*, 5(2): 1-23.
- Malacrida, C. and Boulton, T. (2012). Women's perceptions of childbirth choices. *Gender & Society*, 26(5): 748-772.
- Maksudyan, N. (2015). Doğumhanede zamansız bir gece. *Cogito*, 81:219-224.
- Mitchell, J. (1966). Women: The longest revolution, *New Left Review*, 40: 11-37.
- Petchesky, R. (1983). Reproductive freedom: Beyond a woman's right to choose, *Signs*, 5(2): 661-685.
- Peterson, H. and Engwall, H. (2013). Silent bodies: Childfree women's gendered and embodied experiences. *European Journal of Women's Studies*, 20(4): 376-398.
- Ramazanoğlu, C. and Holland, J. (2002). *Feminist Methodology: Challenges and Choices*. London: Sage.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis.
- Smith, D. (1992). Sociology from women's experience: A reaffirmation. *Sociological Theory*, 10(1): 88-98.

- Sönmez, C. ve Sivasoğlu, A. (2019). Gebe kadınların doğum şekli tercihi ve bunları etkileyen faktörler. *Konuralp Tıp Dergisi*, 11(3): 369-376.
- Spar, D. (2006). *The Baby Business: How Money, Science, and politics Drive the Commerce of Conception*. Boston: Harvard Business School Press.
- Spender, D. (1980). *Man Made Language*. London: Routledge.
- Stanley, L. and Wise, S. (2013). Method, methodology, and epistemology in feminist research processes. L. Stanley (Ed.) *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology in Feminist Sociology*. London: Routledge: 20-62.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE). (2019). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Raporu 2018*, Ankara: HÜNEE.
- Vural, G. ve Erenel, A. (2017). Doğumun medikalizasyonu neden artmıştır, azaltabilir miyiz?. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2): 76-83.
- Young, M, I. (1990). Beyond the unhappy marriage: A critique of the dual systems theory. L. Sargent (Ed.) *Women and Revolution*. Bouton: South End Press: 43-70.
- Young, M, I. (2005). *On Female Body Experience: Throwing Like A Girl and Other Essays*. London: Oxford University Press.
- Weedon, C. (1997). *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. Malden: Blackwell.

The Seeds of Vandana Shiva (2021): A Credible Actor of Change

Timija Futo*
Elnaz Nasehi**

Vandana Shiva'nın Tohumları (2021): Değerli bir Değişim Aktörü

Abstract

Dr. Vandana Shiva has a history of environmental activism and gained popularity in mainstream media specifically for Western audiences. She has established herself as an opposition against seed monopoly and a promoter of unity. This paper chooses *The Seeds of Vandana Shiva (2021)*, a documentary about Vandana Shiva's environmental activism from an ecofeminist perspective in order to introduce different concepts addressed by this film such as women empowerment, and reductionism. This article offers a discussion on the several persuasive strategies employed in this documentary film in order to promote change, appeal to emotions, and generate a sense of identification with the character and her cause.

Key words: *The Seeds of Vandana Shiva, Eco-feminism, Documentary Film, Persuasive Strategies in Films, Women Empowerment, Environmental Activism.*

Öz

Dr. Vandana Shiva'nın çevre aktivizmi geçmişi vardır ve ana akım medyada özellikle Batılı izleyiciler arasında popülerlik kazanmıştır. Kendisini tohum tekeline karşı bir muhalefet ve birliğin savunucusu olarak kurdu. Bu makale, kadının güçlendirilmesi ve indirgemecilik gibi bu filmin ele aldığı farklı kavramları tanıtmak için Vandana Shiva'nın çevre aktivizmini ekofeminist bir bakış açısıyla anlatan bir belgesel olan *The Seeds of Vandana Shiva'yı (2021)* seçmiştir. Bu makale, bu belgesel filmde değişimi teşvik etmek, duygulara hitap etmek ve karakter ve amacı ile özdeşleşme duygusu oluşturmak için kullanılan çeşitli ikna edici stratejiler hakkında bir tartışma sunuyor.

Anahtar kelimeler: *Vandana Shiva'nın Tohumları, Eko-feminizm, Belgesel Film, Filmelerde İkna Stratejileri, Kadınların Güçlendirilmesi, Çevresel Aktivizm.*

---

*Independent researcher. Germany. E-mail: fut.timija@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-6742-1879.

** Assis. Prof. Dr., ARUCAD Arkin University of Creative Arts and Design, Faculty of Art, Department of Photography, e-mail: elnaz.nasehi@arucad.edu.tr. Orcid No: 0000-0001-7515-7027.

Introduction¹

When it comes to the global south, environmental issues are very pressing, not only since climate change and biodiversity loss gain traction but because they affect the livelihood of people who often are farmers – individuals and families who feed a populace with their labour. Furthermore, when it comes to indigenous communities, women are considered as being more affected than men since they are the ones working with the land, going out to gather wild plants, fruits, and nuts for their communities. It can also be absorbed that there are several movements across the globe in the global south, often in South America, where indigenous women take the reins in environmental activism.

Dr. Vandana Shiva established herself not only as activist but also as mentor and role model for several generations. In media, she is specifically addressing Western audiences, holding lectures and speeches in universities, and reaching people world-wide through an online presence that isn't limited to environmentalists but caters to the broad public. A "controversial environmental activist" (Srivastava, 2020); a "scholar" (Makri, 2018); a "reactionary" (Brazeau, 2016); "anti-social", "unethical" and an "anti-science activist" (Ramesh, 2020), "social-justice warrior" and "poor advocate for the poor" (Miller, 2018); a "rock star" (Specter, 2014); a "homegrown warrior" (Kannan, 2022); and many more – Dr. Vandana Shiva has made a name and is widely discussed and criticized by her opponents while praised by the groups and individuals she speaks out for.

The opposing parties seem to be usually associated with specific organisations or directly have some stake in technologies of genetically modified organisms (GMO's) or the very organisations and individuals that promote GMO's and related technologies. Of the few critics mentioned who argue against Dr. Vandana Shiva, all are men except for Ramesh, who does not directly address Dr. Vandana Shiva but instead cites two letters in her article that were signed by many experts and presented to "the Stanford University and the University of California-Santa Cruz (UC-SC)". These letters were questioning the invitations Dr. Vandana Shiva received to participate in discussions in these universities (Ramesh, 2020). By researching the associations and money flows it can be observed that Stanford received a large fund from Bill Gates as the Stanford University News (1992) noted, as well as by the philanthropic organisation that belongs directly to Gates and his wife Melinda as Reuters reports (2015). The male critics mentioned above are either associated with Stanford (like Srivastava, Specter and Miller), write for newspapers and magazines which are owned by billionaires (2020), or defend reductionist perspectives in their writing (like Brazeau). It can be observed in the names opponents attribute

to Dr. Vandana Shiva that they don't directly attack her claims but rather use counter-rhetorics, especially when it comes to GMO technologies. The attacks are targeting Dr. Vandana Shiva's academic and scientific approaches and capabilities as scholar, as a mean to defend GMO technologies instead of directly stating a pro-GMO rhetoric. This comprises a rhetorical device which Anders Hansen understands as "unsympathetic counter-rhetorics", which includes "rhetorical strategies as anti-patterning, the telling anecdote, and the counter-theories of insincerity and hysteria" (2010, p. 30). By countering Dr. Vandana Shiva's abilities a picture is constructed in which she is drawn as insincere, by positioning her next to Frauds and guiding the audiences in perceiving her as rather 'hysteric' by referring to her as rock-star which places her as a mere phenomenon of pop culture instead of mentioning her scientific achievements as well as her long-term activism.

The Seeds of Vandana Shiva (2021) is an independent documentary directed by James and Camilla Denton Becket. It is a documentary film about Dr. Vandana Shiva's life and her accomplishments, her cause as well as her ongoing activism against seed monopoly and conglomerates like Monsanto².

In the current paper, *The Seeds of Vandana Shiva* (2021), a documentary about Vandana Shiva's environmental activism is chosen and represented concepts such as women empowerment, and reductionism are introduced and discussed from an ecofeminist perspective. A discussion on several persuasive strategies employed in this documentary film is offered to show cinematic strategies through which change is promoted and awareness is raised.

The Seeds of Vandana Shiva: Narratives and Structure

The film begins with a montage of images of Indian nature and shows Dr. Vandana Shiva's travels. She is introduced as "the most prominent activists in the world", "a pioneer", "Monsanto's worst nightmare". These descriptions are followed by a clip of her controversial statement on stage "I believe the war against the earth begins in the minds of men and I mean men, especially men who control power and capital". The documentary is structured in nine different chapters summarized below and chronologically follows biographical events of her life. Born in 1952 in a village in the Himalayas in care of her father and mother, she continued to study physics in her bachelor's and later went on to pursue nuclear physics which she quits after her sister made her aware of the Hiroshima bombing. Quantum physics was her alternative and she emphasizes that this knowledge of quantum physics together with her other abilities helped her understand the

importance of interconnectedness. The first chapter, "CHIPKO 1973," addresses the lumber mafia CHIPKO, which was clearing the land and triggered a traumatic loss for Dr. Vandana Shiva by logging her home forest. CHIPKO violently affected women who lived off these forests and later started to hug the trees—a movement Dr. Vandana Shiva joined—which succeeded in 1981. In the second chapter, "Water Wars 1982," Dr. Vandana Shiva conducted independent research about the effect of mining on limestone in the Doon Valley of India for the government. She directly questioned the women of the affected villages and drew a connection between water, mining and landslides which enabled her to convince the government to take preventive actions. This research became Dr. Vandana Shiva's motivation to start her own independent Research Foundation for Science Technology and Ecology. The third chapter, "Custody 1985," discusses how Indian society as patriarchal society didn't grant women the right for custody of their children. Dr. Vandana Shiva successfully challenged this rule with her battle for custody of her son, Kartikey (Tiku), and set an example for women in her country. In the fourth chapter, "Ecofeminism 1985," Dr. Vandana Shiva talked about the CHIPKO movement at the United Nations Conference for Women in Nairobi, where for the first time a link between environmental degradation and its impact on women could be made. In the fifth chapter, "Violence of the Green Revolution 1984," the way the violent protests between Hindus and Sikhs in Punjab were connected to the poison gas leak from the pesticidal plant in Bhopal India is depicted. The sixth chapter, "Patents on Life 1987," starts with a conference on biotechnology in Geneva Switzerland in which Dr. Vandana Shiva found out for the first time about GMO's, a subject that she would come to scrutinize throughout her life. She argues that there is no place for the small farmer in GMO technologies since the process of farming must become industrialized. "Navadanya 1994" is the seventh chapter in which seed became the focus of Dr. Vandana Shiva to start out a seed saving movement as well as research of sustainable and organic farming. She raised awareness among farmers in India and pointed out their sovereignty which the industry endangered. The eighth chapter, "Battle in Seattle 1999," shows how the conference of the World Trade Organisation in the United States of America that drove globalisation at that time could be interrupted by protests that spread awareness about the ecological and societal implications of industrialisation. The last chapter titled "Seed Monopoly 2002," describes how the monopoly of genetically modified cotton by the industry and its requirement for more chemicals drove farmers into ruin. It resulted into an epidemic of farmer's suicides who defaulted. To prevent similar outcomes in Africa, Dr. Vandana Shiva undertook a

travel in the affected areas to inform the population and farmers about GMO's. The film ends as it started. It shows India's nature, this time with a voice over of Dr. Vandana Shiva talking about the interconnectedness, quantum physics and the potential of the environment.

Ecofeminism

"I hope to inspire an expansion of perception while being cognizant of feminist precautions against the privileging of the Western gaze that reduces multiplicitous subjects to a single unified whole and projects an "ethnocentric universalism" as a standardized analytic device." (Woodill, 2010, p. 85)

Ecofeminism is a branch of feminism that was first mentioned by the French Feminist Françoise d'Eaubonne's in her 1974 book *Feminism or Death* (2022) that occurred right in the midst of the second wave of feminism that started out in the 1960s with the book by Betty Friedan in 1963 named *The Feminine Mystique* (Friedan, 1979). It was a time in which women fought for equal rights and "a re-evaluation of traditional gender roles in society and an end to sexist discrimination" (Pruitt, 2022). Ecofeminism was "misinterpreted and misrepresented" (J. Adams & Lori, 2022, p. 14) because it linked women with nature. Women however fought in the second wave of feminism to regain control of their bodies and to not to be part of "the development of a new sexual division of labor subjugating women's labor and women's reproductive function to the reproduction of the work-force" (Federici, 2004, p. 8). Women questioned their gender roles and wanted to break out of the "domestic sphere" and representations that place them in it (Belmont, 2007, p. 350). The quote above shows the underlying diversity and complexity of this field that looks at intersections of gender and environment. It emphasizes the Western gaze that instead reduces its subjects to stereotypes or simplifies them. This can also be seen in the representation of subject positions (Krijnen & van Bauwel, 2015, pp. 38-39) that are using stereotypes (p. 26) to place the viewer into specific, pre-defined seats, when Western media representations as in advertisement and TV are concerned. Ecofeminism however always has been concerned with intersections and criticizes binary or "dualistic thinking" when it comes to the constructions of dichotomies like 'humans and animals, man and woman, culture and nature, and mind and body' (J. Adams & Lori, 2022, p. 15).

The concept of reductionism is a reoccurring concept through which Shiva upholds the neglected connectedness of nature and society.

"Anteater: I know the rest of you won't believe this, but the answer to the question is staring us all in the face, hidden in the

*picture. It is simply one word-but what an important one:
"REDUCTIONISM!" (Hofstadter, 1999, p. 311)*

This quote is taken from a short story in the book *Gödel, Esher, Bach* by Douglas Hofstadter (1999), who has different characters arguing about an image that shows fractal-like words that can be read as Mu, Reductionism or Holism while the characters argue which perspective is better. This relates to debates in science that try to push rigorously for specific methods while discrediting other methods. Reductionism is a term that Dr. Vandana Shiva uses on several occasions in the documentary as well as throughout her books. She directly criticizes the traditional scientific method when she refers to reductionism since according to her it lacks the interconnectedness and intersection of different fields. Instead, reductionism takes a detail and focuses on it.

James C. Scott sees that "The analogy to the division of labor in modern capitalist production has implications roughly parallel to those of the military metaphor. Both, for example, require authoritarian methods and central control." (Scott, 1998, p. 152). Centralisation in industries that are hierarchical seem to employ methods of control, which apply the scientific method to employ authoritarian means of control and expansion of power. When it comes to Monsanto, the glyphosate discussion serves as example. Monsanto introduced this herbicide with its brand Round Up to kill weeds (SMTM, 2021). Unfortunately, it also killed the agricultural crops. Thus, Monsanto introduced GMO crops that were resistant to glyphosate. Farmers who want to use glyphosate also need to use these GMO Seeds. One part of what Dr. Vandana Shiva criticizes here is the monopoly that Monsanto is building, the other part is reductionism. She points out her concerns in several different books like *Seeds of Suicide* (2006, p. 106), *The Vandana Shiva Reader* (2014, p. 300), *Biopiracy* (2016, p. 45) in which she talks about the dependency that Monsanto is causing. Seed variety and biodiversity is reduced to serve the means of capital monopolies. This reductionism is also mentioned by Scott (1998) as simplification. The State (or corporations) simplify the crop in such a way that it becomes a "one-dimensional stereotype" with the purpose of "social, economic, and productive de-skilling" (p. 303). By de-skilling the environment and the people involved in farming, the state or corporation holds the power to decide and "guide behaviour" and to "expand their power" (p. 303). "[C]ultivators with a high degree of autonomy, skills, experience, self-confidence, and adaptability are replaced by cultivators following instructions" (p. 303).

A similar argumentation is also mentioned on several occasions in the documentary during talks about BT Cotton as well as the Bhopal disaster. Another point that Dr. Vandana Shiva and other groups are

concerned with is that the long-term results of glyphosate, especially in interaction with the environment and with human and non-human bodies is not understood yet. In her book *Who Really Feeds The World* (2016, p. 99) she describes evidence of kidney disease linked to glyphosate. Another unrelated independent research study looked at glyphosate and obesity. Although there is a correlation with glyphosate concentration in the environment and obesity data, a link to glyphosate as a direct causal factor to obesity could not be made. However, glyphosate studies show that rats exposed to higher amounts of it did not themselves get obese, but later generations did (SMTM, 2021). This discussion displays that it may not be possible to pinpoint specific effects to one cause and that Dr. Vandana Shiva's approach according to her studies in quantum physics may be revealing some complexities that reductionist and positivist approaches cannot.

Image of Destruction vs. Image of Empowerment

The Seeds of Vandana Shiva displays many contrasts by constructing binaries and juxtaposing these. Dr. Vandana Shiva has recognised specific occurrences and actions as problems that she defined (Hanson, 2010, p. 15) and brought to the public sphere to successfully push for change. Thus, the documentary makes use of her controversy and rock star status as well as her provoking statements by posting them against an opposition which in the documentary is constructed in a very simple binary of good and evil. It achieves this by juxtaposing contrasting themes.

First, it shows what is referred to in this paper as images of destruction. These images show the destruction of ecosystems and disasters that affect the health and livelihood of people as can be observed by the cleared forests, barren lands, landslides, floods, accidents, and atrocities as well as deaths of affected farmers and their mourning families. These images of destruction are connected to statements and representations of the agricultural industry and specific conglomerates like Monsanto. The images of destruction subtly "imply" (Greimas, 1987, p. 49) a value judgement (Wilkins & Coleman, 2005, p. 72) that is constructed around agricultural industries and Monsanto by connecting these images and representations with each other, thus creating a negative connotation. They appeal to the conscience of the viewer and "promote morality" (Wilkins & Coleman, 2005, p. 70) that may aim to cause change as well as a shift in perception.

"Food is a weapon. When you sell real weapons and arms, you control armies. When you control food, you control society.

And I would say for seeds, when you control seed, you control life on earth" – Vandana Shiva (Becket & Becket, 2021)

The above-mentioned quote from the documentary is a bold statement that immediately relates food to war and power. On one hand the representation of food in this documentary and specifically seeds focuses on control, power, and domination. On the other hand, food and seeds are represented as tools of liberation, diversity, and democracy. It becomes clear via the images, that diversity and a decentralisation of power is promoted throughout the documentary, while the monopolisation and its inherent reductionism is shown as something that causes disasters, wars, and pollution.

This can be specifically seen by the representation of historical footage, which also underlines the credibility of Dr. Vandana Shiva's statements and serves as a provision of proof that may aim to persuade the viewer (Hanson, 2010, p. 19). The footage of historical events can be summarized into the logging of the Himalayan forests, the Bhopal gas leak disaster, the violent protests in Punjab, grieving families of farmers who committed suicide, press conferences and the protests in Seattle. Some of these images, specifically in the chapter about The Violence of the Green Revolution may evoke horror. Like the horror genre as body genre (Williams, 1991, p. 4), the display of the body, especially in the Bhopal disaster, showed many close-ups and shots in which the vulnerability of the body was exposed. Next to the workers, children were shown with a range of medium shots to close-ups. The images display struggling children or dead bodies and faces while people aided them. Thus, "representation is an appeal to vision, but it also hints at the management of bodies and looking" (Tailor, 1998, p. 4).

The documentary continues to relate the events in this chapter to war-like images. It shows military and armed forces as well as protests that were linked to the Green Revolution and its pesticide use together with the hungry and the poor. It thus underlines Shiva's statements about the cause of this conflict that she assumes to be not religious as the Indian media suggested, but rather linked to water and the agricultural industries that drove small farmers to bankruptcy. The links made in the documentary between disaster and industrial agriculture render the latter as something abject by addressing the disasters as cause of the Green Revolution, which is violent, thus criminal, and immoral (Kristeva & Lechte, 1982, p. 128).

Second, the documentary shows scenes and shots of empowered women, the protesting public, and interviews of individuals who support Dr. Vandana Shiva's cause. They show a rich and diverse ecosystem. It leads the viewer close to activities related to sustainable farming through guiding the gaze of the viewer to close-ups of hands

working directly with soil as can be seen in the Navadanya chapter. The diversity of people is shown via close-ups of different faces of various sub-cultures of people Shiva is representing. The images also point out a diversity of seeds and the beauty of polycultures by displaying a lush variety of plants while placing the human body inside of this environment. The documentary connects these images with Shiva and her cause. It implies a value judgment by showing the joy of the people who live in these diverse environments. It is showing what this research refers to as images of empowerment. The images of empowerment are especially connected to small farmers and their communities and specifically to women.

When it comes to the representation of women and the environment it can be observed that the documentary places small farmers and specifically women in a *mise-en-scène* that emphasizes the importance of the environment and the actions of individuals and communities towards the land. It shows the potential of the land as nourishing environment by emphasizing the interaction of the human body through manual labour which it promotes. The bodies are enveloped in a lush ecosystem, thus enforcing a positive attitude or perception of this viewpoint in the documentary. This can be observed in shots of women in the chapter on CHIPKO, where the angle of the camera was placed near the ground looking upward to the women who sit on logs amidst nature, gathering roots, indicating a certain power and strength that is emanating from these women. The same is also seen towards the end of the chapter about Navadanya, where a long shot shows a young, strong, and confident woman walking through the field, while Dr. Vandana Shiva talks about the independence of farmers. The represented woman is not fragmented into detailed shots, instead, she slowly walks through the field and smiles creating an intimate atmosphere around her while contrasting her violet saree against the green of the field. It is positioning the viewer in a rather voyeuristic seat since the woman does not gaze into the camera (Krijnen & van Bauwel, 2015, p. 21). Contrary to the classic representation of women, as seen in advertising (p. 22), the woman in this shot is active. She is sweating, she knows the land, and she maintains her sovereignty with her upright and confident walk, which she presents in this private atmosphere in which she operates. Thus, the images of empowerment underline Dr. Vandana Shiva's statements about interconnectedness.

In summary it can be observed, that the main binary themes that are juxtaposed in the documentary are drawn as contrasts between a monopoly and diversity, control and liberation, mechanisation and nature, poison and health, poor and rich, as well as death and life.

Persuasive Strategies in *The Seeds of Vandana Shiva*

"[...] social movement persuaders must transform how people see the past, the present and/or the future to convince them that an intolerable situation exists that warrants urgent attention and action" (Stewart, Smith, & Denton, 2007, p. 50). This quote was cited by Rachel Gregg in her thesis about 'Environmental Documentary Film', where she looks at documentary films and its potential to evoke and facilitate change through persuasion (Gregg, 2011). *The Seeds of Vandana Shiva* is addressing the viewer by showing past events, relating these to present struggles and drawing a perception of possible futures. Where the past is considered, "awareness of unknown truths, remind people of ugly times, correct past illusions and offer historical revelations" (p. 7).

Here, the biography that draws from historical events and the aforementioned images of destruction has several functions in order to build persuasive arguments. By raising issues in the present situation, the viewer can learn about "its existence and severity and emphasize paradoxes or inconsistencies of institutions the movement opposes" (p. 7). In the documentary the past issues all converge into the current problem that Dr. Vandana Shiva sees within the seed monopoly of conglomerates she opposes, while suggesting alternatives that are already implemented as grass roots movements to protect the farmers and their livelihoods, thus painting an image of Monsanto as 'corrupt' (p. 7). Gregg suggests visions of the future have a binary outcome – either 'hopeful and utopian or dark, despairing and apocalyptic' (p. 7). It is indeed visible that the rhetoric of Vandana Shiva towards the end is hopeful when she emphasizes connectedness. It shows that a future is possible in which humans and the environment are in an interconnected relationship contrary to the alternative of a destructive mode in which nature is subdued and exploited by the dominion of "(wo)men" and their corporations.

Persuasive Strategies to Promote Change

To "recruit agents of change" Gregg suggests that there are three factors a documentary film should include in order to successfully promote change. First, these films are motivated by a "social vision for change, a sense of urgency, and clear targets on fundamental sources of environmental issues" (Gregg, 2011, p. 78), which can be identified by the goals of the documentary that can be outlined as: "education, criticism, raising awareness, artistic expression, empowerment" (p. 79). *The seeds of Vandana Shiva* educate its audience about historical events and environmental as well as social issues in India, it criticizes conglomerates and industrial agriculture and at the same time raises awareness about these and lastly it spreads

an image of empowerment specifically about women by highlighting various achievements of Dr. Vandana Shiva as role model as well as highlighting the importance and role of women in traditional and sustainable agriculture, thus suggesting “an agenda for getting its viewers involved and becoming agents of change either as a community or as individuals” (p. 97). The community aspect of this film is also fostered by the viewing condition, since up until the end of 2022 it was only possible to see the documentary as part of a community screening where discussion rounds and focus groups were explicitly recommended after screening.

Second, the audience must be able to feel that it has the power to act and change outcomes. This is enabled when films “present problems in an effective way balance past, present and future frames, maintain urgency without suggesting apocalypse, and focus on both material and emotional issues to foster a values-based discourse about social and environmental justice” (Gregg, 2011, p. 79). The documentary achieves this goal by first, building up a general awareness of related issues that all point to industrial agriculture while also showing that suggested solutions by Dr. Vandana Shiva and grass roots movements changed the outcome of these issues, and second, by calling out methods implemented by industrial agriculture and specifically the conglomerate Monsanto while suggesting alternative and sustainable methods and therefore promoting hopeful narratives (p. 80). By pointing the finger towards Monsanto, she also promotes a mobilisation since the issues raised about seed monopoly can clearly be overcome by educating people about Monsanto and suggesting actions like protests and the like against Monsanto. The issue thus becomes something that the viewer can grasp since the connection between Seed monopoly and its impact is clearly drawn.

Third, the film must provide ‘access to realistic change’ in which the ‘solutions match the problems’ (Gregg, 2011, p. 80), which is implemented by showing solutions that already worked and had a positive impact. Thus, it “legitimises” Dr. Vandana Shiva as credible actor of change. As role model she encourages environmental activism as well as environmental research that is inclusive of the complexity of the interconnectedness of humans and nature.

Persuasive Strategies that appeal to Emotions

According to Ben Lamar who looked at different research in his thesis about Evaluating the Effectiveness of Documentary Film, it is shown that in film, advertisement and politics, images can “influence people’s decision-making” and “subsequent behaviour” and “carry powerful meanings and promote more reasoned or civil discourse”

(Lamar, 2012, p. 10). Furthermore, Lamar cites several sources that indicate that images contribute to a positive cognition and memory of items and information (pp. 7-10). These factors in documentary engage the viewer to retain information and possibly reflect or change their behaviour. However, persuasion strategies will also need examples or evidence similar as an argument would need. Thus, Lamar refers to Bill Nicholas who mentions Aristoteles artistic evidence of proof. (Nicholas, 2001, p. 50). 'These are ethical, emotional, and demonstrative. Ethical evidence intends to establish a positive impression of a person's moral character or reliability. Emotional evidence attempts to affect the audience emotionally, influencing their attitude or mood to support a certain point of view. Demonstrative Evidence refers to the use of logical reasoning or demonstrations, whether actual or apparent, to show or create the idea of proving a case' (Nicholas, 2001, p. 50).

In *The Seeds of Vandana Shiva*, the first few chapters are concerned with establishing Dr. Vandana Shiva as credible person, by emphasizing on her education and experience she could gather in the fields with people affected by environmental degradation. Emotionally the documentary involves the viewer with strong images of conflict and disaster as well as images of empowerment – both of which are powerfully staged to underlie Dr. Vandana Shiva's message.

Furthermore, the documentary pushes a positive view and projects hope as possible outcome when action is taken. Dr. Vandana Shiva is represented as role model and inspiring character. Each chapter includes interviews of Dr. Vandana Shiva who reasons and serves as educator in a specific subject. Her reasoning shows that she has a way at looking at problems that can identify issues throughout a holistic approach that may not be available by focusing on the facts apparent in the foreground as can be observed in the chapter about the Green Revolution. This proves that she can draw connections by looking at different aspects of a problem. In her interviews she can rhetorically both convince with reason and appeal to emotions.

Lamar mentions that images and scenes which are enmeshed in a narrative are most powerful in persuading or appealing to the viewer and to further engagement (Lamar, 2012, p. 40). He also refers to the term transportation from Melanie C. Green which is similar to immersive experiences. According to Green, transportation can be described as "as a combination of attention, imagery, and feelings, in which an individual becomes immersed in a narrative world" (Green, 2021, p. 87). There are two main factors which Lamar identified according to Green that influence persuasion and engagement. 'First, people who are transported into a given narrative are less likely

to give attention to counter arguments. They view the narrative less critically, which indicates, that transportation can bypass rationality and directly engage with emotions. Second, transportation enables identification with the character(s) in the narrative through creating strong emotional bonds' (Lamar, 2012, p. 40).

It is worth mentioning that negative images have the potential to disrupt or suppress transportation. Lamar (2012) cites several sources that confirm how negative images, which evoke feelings of sadness, anger, or disgust, are less likely to induce changes in people's behavior or contribute to the cause portrayed in the documentary. Such negative images primarily resonate with individuals who lack prior knowledge of the subject and need an initial emotional connection to fully comprehend its urgency. People who are already familiar with the problem or subject may feel overwhelmed by negative images and thus feed into their own (mis-)beliefs of inadequacy or inability to become an agent of change (pp. 34-37). Instead, positive imagery is more likely to promote engagement such as donating (p. 33) to causes or considering a behavioural change like recycling (p. 37). It seems to indicate that when a behavior or solution is modeled, it becomes easier to understand how to adapt one's own behavior and engage with the topic, especially when there is a relatable narrative in which this behavior was modeled. In terms of the documentary in this paper, desired outcomes may be engagements in discussions, rising awareness about food and the promotion of organic or non-GMO alternatives as well as the support of small farmers, indigenous farmers and specifically women. The documentary shows some negative images that may evoke anger and disgust such as in the Bhopal disaster and the Green Revolution and discusses poverty as well as triggering subjects such as suicide. These images however are interwoven in a story of hope and emancipation that emerges from the experiences shared on screen, which allow the viewer to see how different actions and choices as well as unity in numbers can result in change.

Persuasion through Identification with a Character

The quotes about Vandana Shiva in introduction of this paper demonstrate negative and controversial statements about her as rock star among others. This also happens at the beginning of the documentary. It is clearly provoking just like her statement about men and aims to hook the viewer as for example in advertisements specifically in disruptive marketing (Wroblewski, 2022). It is here, where the transportation begins, right at the start. 'Who is this elderly woman on stage that draws all this attention both positive and negative to

her?', may be a question a viewer who doesn't know her could ask. While introducing Dr. Vandana Shiva in this way the viewer's interest is sparked, and they may get drawn to find out more about her.

Identification may describe a process in which a viewer puts herself in someone else's shoes, so that the viewpoint of the character is taken (Cohen, 2009, p. 250). Furthermore, the viewer feels with the character and takes on their identity repeatedly (p. 251). He suggests three attributes inherent in identification. 'First, identification involves a process where self-awareness diminishes and is replaced by strong emotional and cognitive connections with a character. It is not simply an attitude, emotion, or perception. Second, unlike psychological or sociological theories, identification is a response to specific textual features designed to provoke it. Directors and writers create characters for audience engagement in books, films, or TV shows. Unlike identification with parents, leaders, or nations, identification with media characters is a result of a deliberately crafted situation. Third, identification entails internalizing others' viewpoints rather than projecting one's own identity onto others' (Cohen, 2009, pp. 251-252). Cohen is mainly focusing on fictional characters. However, some of these attributes can be translated to *The Seeds of Vandana Shiva*. First, Dr. Vandana Shiva is established with a status, being called a rock star among other things. As activist she can be described as popular. And although the documentary is about a real person active in terms of the environment and human rights, the documentary makes use of cinematic tools to bring the viewer closer to Dr. Vandana Shiva as main character within a narrative. "Documentaries [may] have the capacity to tap into our emotions in a way that fictional films cannot" when it comes to the identification with the character (Lamar, 2012, p. 43). "Through mere optical means, a cameraman was able to make a person appear in a positive or negative way", thus "filmmakers are able to engage audiences and guide our emotions" (p. 12).

As described earlier, the documentary uses somewhat sensational imagery. It is not neutral, and it does not include a viewpoint counter to Dr. Vandana Shiva. It includes many crafted cinematic shots, specifically when communicating the benefits of organic farming and seed sovereignty. This may strengthen the identification because it is not disrupted by counter viewpoints that could undermine this perspective, thus intensifying the aspect of transportation. The documentary focuses on biographical storytelling with the focus on environmental and social issues as well as on women rights and empowerment. It is not solely focusing on India but inclusive of other areas, where these issues prevail like Afrika and the US as can be seen in the chapter about Seattle. Lamar (2012, p. 31) mentioned a study

about Emotional Affinity towards Nature, that indicates that emotional affinity to nature (that is acquired by exposure to environment through education and role models through childhood) can evoke positive behaviours and interest into nature topics (Kals, Schumacher, & Montada, 1999, p. 198). Taking on the viewpoint of Dr. Vandana Shiva thus might be more likely if emotional affinity to nature already exists within the viewer.

Conclusion

Any environmental issue usually comprises a complex and interwoven process of different variables, and the effects of any human action on the environment usually not point to a single cause and cannot be reduced to one culprit. Furthermore, the earth does not know borders and an action performed at one end of the world may affect other parts. Thus, drawing connections will require more than a laboratory approach to understand the impact of various industries on our planet. Theoretical fields like complexity and chaos theory as well as quantum physics (that are also applicable interdisciplinary) already acknowledged this approach and offer solutions and analytical tools that incorporate ways to make sense of the multiplicity of causes and effects. The traditional scientific method instead prefers to reduce the complexity of causes while employed in industries that aim to control and subdue the environment (instead of incorporating solutions that integrate it) while relying on research that was conducted in laboratories. The backlash of these approaches was shown in the documentary when it came to landslides and the effect of glyphosate and BT Cotton among others. When it comes to monetary gains, it could be observed in the documentary, that the government which ignores the impact of these industries on the environment will have to invest more than they gained to repair the damage and make the land or environment useful again. Not to speak of the individuals or small farmers who are not educated and buy these tools and use methods from industrial agriculture corporations that then destroy their livelihood.

Although there are only a few remarks of opposing voices in the documentary, this paper was looking at the comments and critique regarding Dr. Vandana Shiva to give an understanding of the interwoven money flows of these industries and people involved in it. It emphasizes the immense involvement of these corporation and the stake at hand for monopolies that aim to introduce methods that may end up damaging the environment and people in ways that are yet unknown and in ways that distribute freedom, wealth, and power away from the people into corporations and those owning these

corporations. The documentary forgoes to include the viewpoints of conglomerates and individuals that own them, and instead focuses on establishing proof through historical images and footages in order to underline Dr. Vandana Shiva's statements. While there was an encounter at the end of the documentary with someone specifically attacking Dr. Vandana Shiva's academic work, she countered by pointing out the money flows of sponsors for that person's research.

Dr. Vandana Shiva suggests that a more participatory understanding of the environment is needed to shift the perception of people which cannot be achieved by the "symbolic reality constructed for us" (Hanson, 2010, p. 18). This is in line with the research by Kals, Schumacher and Montada that Lamar mentioned when saying that affinity to nature is something that happens when people are exposed and involved in nature from childhood. Nevertheless, the media can influence "what to think about". It can signal what "society and the polity should be concerned about [...] in setting the framework for definition and discussion of such issues" (2010, p. 19). Thus, some persuasive strategies this documentary uses were analysed in order to see how change can be achieved and how Dr. Vandana Shiva was represented as role model and credible promoter of change.

The documentary specifically raises awareness about the biodiversity loss through pesticides, herbicides, and fertilizers as well as GMO's which is a subject that seems to have only recently started to gain traction in the public sphere, latest through the often-discussed biodiversity report from 2019 (n. D., 2019).

In the documentary it could be observed that women and small farmers are especially affected. It could also be observed, how the documentary uses cinematic tools to represent these people to the viewer. On one hand it used historical footage to show the impact of industrial agriculture and struggles, on the other hand it used staged footage where the aim was always to show an empowered image especially of indigenous women, women as small farmers and people labour with their hands and bodies among nature. It showed how there was a contrast between images of destruction and images of empowerment, thus always pointing out a solution or showing alternatives, to invite the viewer through the proof these images provide, to take action or gain awareness themselves.

As mentioned in the paper and at the start of this conclusion, environmental issues cannot be reduced into single causes and effects. Furthermore, they also involve humans and non-humans, thus concern relationships with individuals, non-humans, within a society, as citizens, within political and societal frames. People participate as individuals and within families, groups, in corporations and

governments. Although it may not seem obvious, the issues people encounter today with climate change and the environment cannot only be reduced to how people interact with nature but also how interaction and involvement happens on a social and political level, which is shown by how people prioritize monetary gains and how they will defend the viewpoints of those who provide these gains since on a surface level, financial security deeply effect people's behaviours. On a deeper level there is the urge to change something about the status quo, but with what means can this change be achieved?

The Seeds of Vandana Shiva specifically criticized emerging and established structures that conglomerates and elite individuals further to secure power over means of production specifically in agriculture, a field that will play a huge role when it comes to answer questions such as: Who is feeding the world? Who is producing the food? Who will receive the food in the end? What are the costs when it comes to the environment as well as health of people around the globe? Is seed monopoly not just another form of colonialism, aimed to gain access and control the means of production in the global south? This paper comprised an introduction to these subjects through this documentary film and shows how a documentary can use cinematic tools and persuasive strategies (similar to advertisement) in order to get the message out to the public, since the public opinion also plays a role in how change can be achieved. However, there is room for more research to be made especially when it comes to strategies to educate the public across the world and to establish alternative solutions.

¹ This paper was created as part of the course CULT607 – Gender and Culture / Fall 22-23 in ARUCAD.

² – As an American Company, Monsanto was founded in 1901 as an agricultural biotechnology corporation which was focusing on the production of genetically engineered crops for which it is well known today.

Bibliography

- Bailey, P. (2008, November 18). *UC Davis Receives \$16 Million Gates Foundation Grant to Support Research to Prevent Childhood Malnutrition*. Retrieved November 27, 2022, from UC Davis: <https://www.ucdavis.edu/news/uc-davis-receives-16-million-gates-foundation-grant-support-research-prevent-childhood>
- Becket, J., & Becket, C. D. (Directors). (2021). *The Seeds of Vandana Shiva* [Motion Picture].
- Belmont, C. (2007). Ecofeminism and the Natural Disaster Heroine. *Women's Studies*, 36(5), 339-372.

- Brazeau, M. (2016, November 19). *The Eco-Philosophy of Vandana Shiva A Critical Review of Staying Alive: Women, Ecology and Development*. Retrieved November 21, 2022, from Food and Farm Discussion Lab: <https://fafdl.org/gmobb/the-eco-philosophy-of-vandana-shiva-a-critical-review-of-staying-alive-women-ecology-and-development/>
- Cohen, J. (2009, November 17). Defining Identification: A Theoretical Look at the Identification of Audiences With Media Characters. *Mass Communication and Society*, 4(3), 245-264.
- d'Eaubonne, F. (2022). *Feminism or Death*. France: Verso.
- Federici, S. (2004). *Caliban and the Witch. Women, The Body and Primitive Accumulation*. New York City: Autonmedia.
- Friedan, B. (1979). *The Feminine Mystique*. New York: Dell Publishing Co., Inc.
- Gates Foundation. (2019, November). *Gates Foundation*. Retrieved November 27, 2022, from <https://www.gatesfoundation.org/about/committed-grants/2019/11/inv001694>: <https://www.gatesfoundation.org/about/committed-grants/2019/11/inv001694>
- Green, M. C. (2021). Transporation into Narrative Worlds. In L. B. Frank, & P. Falzone, *Entertainment-Education Behind the Scenes*. Switzerland: Palgrave Macmillan Cham .
- Gregg, R. (2011, December). Environmental Documentary Film: A Contemporary Tool For Social Movement. *Graduate Student Theses, Dissertations, & Professional Papers*. University of Montana.
- Greimas, A. (1987). *On meaning, selected writings on semiotic theory*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Hanisch, C. (1969, February). *Writings by Carol Hanisch*. Retrieved December 15, 2022, from [carolhanisch.org](http://www.carolhanisch.org/): <http://www.carolhanisch.org/CHArticlesList.html>
- Hanson, A. (2010). *Environment, Media and Communication*. Abingdon: Routledge.
- Hofstadter, D. (1999). *Gödel, Escher, Bach: an Eternal Golden Braid*. United States of America: Basic Books, Inc.
- J. Adams, C., & Lori, G. (Eds.). (2022). *Ecofeminism: Feminist Intersections with Other Animals & the Earth* (2 ed.). New York: Bloomsbury.
- Kals, E., Schumacher, D., & Montada, L. (1999, March 178-202). Emotional Affinity toward Nature as a Motivational Basis to Protect Nature. *Environment and Behaviour*.
- Kannan, R. (2022, August 19). *Review of Vandana Shiva's Terra Viva — My Life in a Biodiversity of Movements: Clearing the air*. Retrieved November 21, 2022, from The Hindu: <https://www.thehindu.com/books-reviews/vandana-shiva-book-chipko-movement-green-environment/article65771172.ece>
- Krijnen, T., & van Bauwel, S. (Eds.). (2015). *Gender and Media: Representing, Producing, Consuming*. New York: Routledge.

- Kristeva, J., & Lechte, J. (1982). *Approaching Abjection*. *Oxford Literary Review*, 5(1), 125-149.
- Lamar, B. (2012, December). *Going Green: Evaluating the Effectiveness of Environmental Documentary Film*. New Zealand: University of Otago.
- Makri, A. (2018, February 28). *Q&A: Development is about complex systems, not beneficiaries*. Retrieved November 21, 2022, from SciDevNet: <https://www.scidev.net/global/opinions/q-a-development-is-about-complex-systems-not-beneficiaries/>
- Miller, H. (2018, February 6). *'Social Justice Warrior' Vandana Shiva Is A Poor Advocate For The Poor*. Retrieved November 21, 2022, from American Council on Science and Health: <https://www.acsh.org/news/2018/02/06/%E2%80%98social-justice-warrior%E2%80%99-vandana-shiva-poor-advocate-poor-12529>
- n. D. (2019, May 6). *UN Report: Nature's Dangerous Decline 'Unprecedented'; Species Extinction Rates 'Accelerating'*. Retrieved November 29, 2022, from Sustainable Developmental Goals: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/#:~:text=The%20Report%20finds%20that%20around,20%25%2C%20mostly%20since%201900.>
- Nicholas, B. (2001). *Introduction to Documentary*. Bloomington: Indiana University Press.
- Pruitt, S. (2022, March 11). *What Are the Four Waves of Feminism?* Retrieved December 15, 2022, from History.com: <https://www.history.com/news/feminism-four-waves>
- Ramesh, S. (2020, January 17). *Scientists write to US universities for inviting 'anti-science' activist Vandana Shiva*. Retrieved November 21, 2022, from the Print: <https://theprint.in/science/scientists-write-to-us-universities-for-inviting-anti-science-activist-vandana-shiva/350983/>
- Reuters Staff. (2015, January 30). *Gates Foundation awards \$50 million to Stanford vaccine discovery*. Retrieved November 24, 2022, from Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-usa-washington-gates-idUKKBN0L328Q20150130>
- Scott, J. (1998). *Seeing like a State: How certain schemes to improve the human condition have failed*. Yale: Yale University.
- Shiva, D., & Jalees, K. (2006). *Seeds of Suicide* (4 ed.). New Delhi: Navdanya.
- Shiva, V. (2014). *The Vandana Shiva Reader*. The University Press of Kentucky.
- Shiva, V. (2016). *Biopiracy*. California: Berkeley.
- Shiva, V. (2016). *Who really feeds the world?*. Berkley: North Atlantic Books.
- Shiva, V., & Shiva, K. (2020, August 31). *Oneness vs. the 1%: Shattering Illusions, Seeding Freedom*. Chelsea Green Publishing.

- SMTM. (2021, August 10). *A Chemical Hunger – Interlude D: Glyphosate (AKA the active ingredient in Roundup)*. Retrieved November 27, 2022, from Slime Mold Time Mold: <https://slimemoldtimemold.com/2021/08/10/a-chemical-hunger-interlude-d-glyphosate-aka-the-active-ingredient-in-roundup/>
- Specter, M. (2014, August 18). *Seeds of Doubt*. Retrieved November 21, 2022, from The New Yorker: <https://www.newyorker.com/magazine/2014/08/25/seeds-of-doubt>
- Srivastava, U. (2020, January 23). *Controversial environmental activist Vandana Shiva denounces industrial farming*. Retrieved November 21, 2022, from The Stanford Daily: <https://stanforddaily.com/2020/01/23/controversial-environmental-activist-vandana-shiva-denounces-industrial-farming/>
- Stanford University News Service. (1992, 08 26). *Gates donates \$6 million for Stanford information sciences building*. Retrieved November 24, 2022, from Stanford Education: <https://news.stanford.edu/pr/92/920826Arc2120.html>
- Stewart, C., Smith, A. C., & Denton, R. (2007). *Persuasion and Social Movements*. Long Grove: Waveland Press.
- Taylor, J. (1998). *Body Horror: photojournalism, catastrophe and war*. USA: New York University Press.
- Van Eenennaam, A. (2021, March 12). *Viewpoint: Fact-checking anti-GMO activist Vandana Shiva's 'Poison-Free, Fossil-Free' food lecture*. Retrieved November 27, 2022, from Genetic Literacy Project: <https://geneticliteracyproject.org/2021/03/12/viewpoint-fact-checking-anti-gmo-activist-vandana-shivas-poison-free-fossil-free-food-lecture/>
- Wilkins, L., & Coleman, R. (2005). *The Moral Media*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Williams, L. (1991). *Film Bodies: Gender, Genre, and Excess*. *Film Quarterly*, 44(4), 2-13.
- Woodill, S. (2010). *Complexity Theory and Ecofeminism: Looking At a Coalition*. *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture & Social Justice*, 34(2), 85-95.
- Wroblewski, M. (2022, March 21). *What is a hook in marketing?* Retrieved June 25, 2023, from Chron: <https://smallbusiness.chron.com/hook-marketing-34667.html>

The Reception of Frozen among Young Women in Turkey: A Feminist Film or Not?

Fatma Fulya Tepe*
Per Bauhn**

Abstract

This article focuses on the reception of Frozen by young Turkish women, posing three major questions: (1) How did young women in Turkey describe Elsa? (2) What are the differences between Frozen and other princess movies? (3) Do young Turkish women think Frozen is a feminist movie? The most interesting findings of this research have to do with the third question. Here a superficial view of the responses would suggest that the research participants agree with those critics of Frozen who claim that it is not a feminist film. However, once one takes a closer look at their responses, one can see that this agreement holds only in form, and not in content, as the research participants recognize feminist qualities in the film but without being willing to label them as feminist. The reason for this has to do with the negative connotations of the terms "feminism" and "feminist" in Turkish mainstream language. Here, a feminist viewpoint has to be expressed in terms of "women – men equality" instead. This particular finding points to the more general need in any cross-cultural research to ascertain the translatability of central terms having evaluative connotations, like "feminism" and "feminist" in this case.

Anahtar Kelimeler: Frozen, young women in Turkey, reception studies.

Frozen'ın Türkiyeli Genç Kadınlar Tarafından Alınlanması: Feminist Bir Film mi?

Öz

Bu makale, Frozen'ın genç Türk kadınları tarafından nasıl algılandığına odaklanarak üç ana soruyu gündeme getiriyor: (1) Türkiye'deki genç kadınlar Elsa'yı nasıl tanımladı? (2) Frozen ve diğer prenses filmleri arasındaki farklar nelerdir? (3) Genç Türk kadınları, Frozen'ın feminist bir film olduğunu düşünüyor mu? Bu araştırmanın en ilginç bulguları üçüncü soruyla ilgili. Burada yanıtlara yüzeysel bir bakış, araştırmaya katılımcılarının, Frozen'ın feminist bir film olmadığını iddia eden eleştirmenleriyle aynı fikirde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, yanıtlarına daha yakından bakıldığında, araştırmaya katılanların filmdeki feminist nitelikleri fark ettikleri, ancak bunları feminist olarak etiketlemeye istekli olmadıklarını göstermektedir. Bunun nedeni, "feminizm" ve "feminist" terimlerinin ana akım Türkçedeki olumsuz çağrışımlarıyla ilgilidir. Buradaki genç kadınlar feminizmi "kadın – erkek eşitliği" olarak ifade etmişlerdir. Bu özel bulgu, herhangi bir kültürler arası araştırmada, "feminizm" ve "feminist" gibi, değerlendirci çağrışımlara sahip merkezi terimlerin çevrilebilirliğini araştırma ihtiyacına işaret etmektedir.

Keywords: Frozen, Türkiyeli genç kadınlar, alımlama çalışmaları.

* Assoc. Prof. Dr. Aydın University. Faculty of Education. İstanbul-Türkiye. E-posta: fulyatepe@aydin.edu.tr Orcid No: 0000-0002-7276-6561.

** Emeritus Professor Per Bauhn, Linnaeus University-Sweden. E-mail:per.bauhn@inu.se Orcid No: 0000-0002-8079-3383

Özgün araştırma makalesi

Makale gönderim tarihi: 18 Şubat 2023

Makale kabul tarihi : 14 Temmuz 2023

1302-9916©2022 emupress

Original research article

Article submission date : 18 February 2023

Article acceptance date: 14 July 2023

Introduction

The animated Disney film *Frozen* (2013) not only won an Oscar for best animated film and earned the title of "the top-grossing animated film of all time" (McClintock, 2014). The plot of *Frozen* can be briefly summarized as follows. Elsa, Princess of Arendelle, possesses magic powers that she cannot always control. Having accidentally injured her sister Anna, Elsa isolates herself from her sister, causing her sister further distress in the process. Out of fear that she will be perceived as a monster, Elsa withdraws from court and takes refuge in an ice palace. Unbeknownst to her, her very fear has brought an eternal winter to Arendelle. Anna tries to find her sister, but once again Elsa inadvertently hurts her, freezing her heart. We are told that Anna will turn into solid ice unless an act of true love can save her. However, Anna is betrayed by Prince Hans, with whom she has fallen in love. Hans intends to have both sisters killed and take control over Arendelle. In the end, Anna prevents Hans from killing Elsa by placing herself between them and allowing herself to freeze solid. Heartbroken, Elsa hugs Anna, who begins to thaw, returning to life. Reunited with her sister, Elsa banishes Hans from Arendelle and dispels the eternal winter. The two sisters' love for each other has saved them as well as the world they live in.

Frozen was heralded by critics and viewers as a feminist movie. The feminist writer Theresa Basile called it "the most feminist Disney movie to date" (Basile, 2014). The storyline of the film has been described by one reviewer as embodying a "'hell hath no fury' feminism" and as expressing a kind of "isolationist feminism – who needs men when you can create your own ice kingdom?" (Groskop · 2019). Likewise Shira Feder, writing for the online publication *The Feminist Wire*, claimed that the main characters of *Frozen*, Anna and Elsa, "display agency in ways that past princesses have not", and went on to argue that "Elsa's struggle to accept her tremendous powers is a feminist one because Elsa, like many young women today, was raised to see her strengths as weaknesses" (Feder, 2014). Alexandra Bick, reviewing *Frozen* for *Jewish Women's Archive* found it to be "a very empowering, moving story with feminist overtones" (Bick, 2013). And Marnie Ann Joyce, reviewing for *Depth of Field Magazine*, found *Frozen* to be "nearly flawlessly feminist" (Joyce, 2013). Not fearing superlatives, Darren Paul Fisher, Head of Directing at the Department of Film, Screen and Creative Media, Bond University, in a contribution to the independent online news site *The Conversation* claimed that "*Frozen* is perhaps the most important feminist film ever made" (Fisher, 2019).

At the same time, academic scholars have disagreed, arguing that *Frozen* is far from being a feminist trail blazer. Michael Macaluso,

while recognizing that the film has indeed been celebrated as a feminist achievement, objects to this praise. Instead, he argues, *Frozen* should be viewed as *postfeminist*. According to Macaluso, postfeminism involves “characteristics and sensibilities that displace or replace feminist ideals or entangle them with anti-feminist sentiments”, and relies on discourses that “conflate feminism with femininity and the maintenance of feminine beauty culture” (Macaluso, 2016). In a similar vein Maja Rudloff argues that *Frozen* reduces “feminist ideals of equality, empowerment and female agency ... to postfeminist ideals of looks, self-discipline and strongly gendered notions in how the characters look and act” (Rudloff, 2016). Madeline Streiff and Lauren Dundes perceives Elsa, the main protagonist of *Frozen*, as “just a variation on the archetypal power-hungry female villain whose lust for power replaces lust for a mate” and who “finds redemption through gender-stereotypical compassion” (Streiff and Dundes, 2017). In a similar vein it has been pointed out that “Elsa’s salvation comes in the form of stereotypically feminine tears that reverse her magic malfunction” and that her weeping and empathy “restore her humanity – or more specifically, her femininity”, thereby replacing “her masculine, castrating persona” (Dundes, Streiff, and Streiff, 2018).

These critical scholars align themselves with researchers who for a long time has criticized Disney films for repackaging and representing heteropatriarchal family values (Dundes and Dundes, 2005; Garlen and Sandlin, 2017; Streiff and Dundes, 2017; Zurcher, Webb, and Robinson, 2018) and for promoting stereotypical gender roles (Coyne, Linder, Rasmussen, Nelson, and Birkbeck, 2016; Dundes and Streiff, 2016; England, Descartes, and Collier-Meek, 2011; Rudloff, 2016). Wiersma in a study of sixteen Disney films found that the gender representations were not up to date (Wiersma, 2000). Towbin et al. analysed twenty-six Disney films and found many instances of stereotypes, including gender-related ones, although to a lesser extent in later films (Towbin, Haddock, Zimmerman, Lund, and Tanner, 2003). In a similar vein, a more recent study by England, Descartes and Collier-Meek (2011) of nine films belonging to the Disney Princess line concluded that all of these films contain at least some stereotypical representations of gender. Here we should note that all of these studies were made on Disney films being produced before *Frozen*. To what extent *Frozen* and its female protagonists Elsa and Anna differ from earlier Disney films is a matter of controversy, as we have already seen.

Now, given that there is a causal relationship between, on the one hand, the use of various stereotypes in films and on television and, on the other hand, the perpetuation of social norms and values

reflecting these stereotypes (Thompson and Zerbinos, 1995; Graves, 1999; Gerbner, Gross, Morgan, and Signorielli, 1994), it is not irrelevant to ask whether or not *Frozen* is a feminist film with an emancipatory message, or just another stereotypical way of representing women. However, before we can answer that question, we need to understand how the very concept of feminism is perceived by the audience. The present study, based on interviews with young female Turkish students, points to the possibility that an audience may well think of *Frozen* as promoting women – men equality and still refuse to apply the term “feminist” to the film or to its female characters. The reason for their unwillingness to apply the term “feminist” to a film that they could still perceive as empowering of women seems to be that this term has come to be associated with female domination rather than with equality between men and women. Hence, on the surface it might appear as if the Turkish students agree with those Western scholars who reject the idea of *Frozen* being a feminist film, when in reality they may well be closer to those Western reviewers who celebrated the film as truly feminist. One significant contribution of this study is to underline the possibility of misunderstandings as one makes cross-cultural studies about gender and gender stereotypes.

Frozen ran in Turkish cinemas for 35 weeks and had an audience of 1.220.468 people according to Box Office Turkey; 177.255 watched it during its first weekend. In the category of highest-grossing animated films in Turkey it ranks as number 11. In this article, the focus will be on the reception of the main female characters of *Frozen*, Elsa and Anna, by young Turkish female university students. Given the divided opinion among reviewers and scholars as to whether or not *Frozen* is a feminist film, it should be of interest to find out how young Turkish women perceived it. Being university students, these women could be expected not only to be familiar with the concept of feminism but also to have an understanding of women’s agency and what it means to have or lack support for that agency. Hence, they could be expected to have a keen understanding of whatever messages of empowerment and gender equality that can be found in a film like *Frozen*.

Background: Women in Turkey in a Statistical Nutshell

It is a well-known social fact that there exist huge gender inequalities in Turkey, and that these inequalities, dating back to the time before the foundation of the Republic in 1923, have continued to persist up to the present time (Kağıtçıbaşı, 1986; Toprak, 1999).

The below table provides statistics from the year 2019 about education levels of women in Turkey aged 25 and above. According to these figures 6.9 per cent of women are illiterate while 7.4 per cent

have not finished even primary school, and 29.4 per cent have only four years of mandatory schooling. (According to the corresponding figures for men, 1.2 per cent of them are illiterate, 2.4 per cent lack primary school diploma, and 20.5 per cent have only four years of mandatory schooling.) Hence, more than 40 per cent of all Turkish women have no or only minimal education.

Table 1: Formal education completed for Female Population of 25 years of age and over, 2019 (per cent)

Total	Illiterate	Literate without diploma	Maximum 4 years of mandatory schooling	Maximum 8 years of mandatory schooling	Maximum 12 years of mandatory schooling	Higher education up to 4 years of undergraduate studies	Master	Ph.D.
100.0	6.9	7.4	29.4	20.3	17.5	16.3	1.9	0.3

Source: TurkStat, National Education Statistics Database, 2008-2019

A second important criterion indicating women's status in a country is employment rates. Only 28.7 per cent of all women in Turkey are employed and this is less than half of the employment rate for men. Even for the group of women with the highest level of education, more than 40 per cent are not employed.

Table 2: Employment rate, 15+ age (In per cent)

2019	Total	Illiterate	Less than high school	High school	Vocational high school	Higher education
Female	28,7	14,5	24,2	26,3	31,3	58,3

Source: TurkStat, Household Labour Force Survey, 2018, 2019 / TurkStat, Women in Statistics, 2020.

The official statistics about the level of feeling safe among women when they are walking alone at night in their neighbourhood in 2020 is as follows: Feeling secure: 48.7 per cent, feeling neither secure nor insecure: 24 per cent, feeling insecure: 27.3 per cent (İstatistiklerle Kadın, 2020). As a measure of women's involvement in politics and of their access to modern technology, we can note that the rate of women representatives in the parliament is 17.3 per cent. As an indication of computer literacy, the rate of women who order or buy products on the internet in 2020 was 32.7 per cent; the corresponding

rate for men ordering or buying products on the internet was 40.2 per cent (İstatistiklerle Kadın, 2020).

In addition to the above key data about women in Turkey provided by official statistics, there are also other interesting data about women, produced by various research companies. In 2019 Konda Research and Counselling released a report on gender in Turkey, based on lifestyle research made in the previous year. According to this report, 66 per cent of women in Turkey describe themselves as housewives (Konda Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Raporu, 2019). Moreover, according to the Konda report 54 per cent of the Turkish population believe that a woman should have her husband's permission to work outside the home (p. 37). 50 per cent of the women wear a traditional headscarf, while 9 per cent wear a religious turban (p. 135); 67 per cent of Turkish women (80 per cent when it comes to the group that identify themselves as housewives) describe themselves as religious or devoutly religious (p. 28).

The Research Participants

The research participants are university students and they are also the first generation university students in their respective families. All research participants were between 18 and 22 years of age at the time of the interviews. They had either watched *Frozen* in 2013, when they were about 11–14 years old, or at some point a couple of years later. Most of them were from İstanbul or studied in İstanbul. Nine out of the 20 research participants wore a headscarf; in this respect, the present study can be said to be based on a representative selection of Turkish women, given the Konda report mentioned above.

However, from another angle the participants in this study represent an elite minority among Turkish women. Not only are they university students, but they are also familiar with modern communications technology, as is evidenced by the fact that they were interviewed on Zoom. Hence, it can be safely inferred that the research participants have a computer literacy above the average for Turkish women.

Materials and Methods

This article relies on an eclectic approach which brings together qualitative research methodology with phenomenology within the frame of reception studies. The study is based on a qualitative research design focusing on the experiences and perceptions of the informants.

The phenomenological design was used to explore the experiences of individuals to clarify phenomena of which they might be aware but of which we do not have a detailed or deep

understanding. "The empirical phenomenological approach involves a return to experience in order to obtain comprehensive descriptions (...). The aim is to determine what an experience means for the persons who have had the experience and are able to provide a comprehensive description of it" (Moustakas, 1994: 13). Hence, the focus of this qualitative research is to study the research participants' perceptions and experiences of and about *Frozen* from their own perspective.

The data gathering instrument used in this research is the semi-structured interview. The analysis of the data collected focuses on conceptualization and on uncovering thematic structures. Phenomenologically designed studies, like other forms of qualitative research, do not lend themselves to generalizations or representative quantification; however, they help us recognize and understand the phenomena studied, aided by the testimony and lived experience of the informants (Yıldırım and Şimşek, 2008: 72–75).

In this research, it was initially planned that the researcher would make one interview with research participants who had watched the film earlier in their lives. Here, the meaning of the phrase "earlier in their lives" ranges from 2013, when the film was first out, to a few years before the interview took place. However, when the researcher made the first interviews with the research participants, she noticed that they did not remember the contents of the film very well. For this reason, the researcher decided to make two interviews with each research participant, the first one being based on the participant's recollection of her original experience of the movie, and the second one being made immediately after the participant had watched the movie a second time. The main questions posed to the research subjects are as follows:

1. Could you tell me something about yourself?
2. How did you decide to watch *Frozen*?
3. Could you tell me about the day you went to see the film?
4. Could you tell me the storyline of the movie?
5. What are your views of Elsa?
6. What are the similarities and differences between *Frozen* and the previous princess films that you have watched?
7. What aspect or feature of the film made the biggest impact on you?
8. How would you define the characters Elsa and Anna?
9. What do Elsa and Anna mean to you and how did these characters affect you?
10. What would you say is the message of the film?

The answers given to these questions were then further explored in the interviews. In the second round of the interviews, the opening

question was (11), "Did you notice anything new in your recent watching of *Frozen*?" Moreover, the following question was added: (12) "By some reviewers *Frozen* is regarded as a feminist movie. Do you agree with this? Please explain". The reason for this question was that it became clear during the first round of interviews that *Frozen* was not automatically associated with feminism by the research participants.

A mix of snowballing sampling and convenience sampling was used to reach the research subjects. The snowballing method is often used in qualitative research and involves the researcher's being led from one research participant to another, benefiting from the first participant's personal network. In this research, twenty research participants were recruited. Although in the snowballing process, both female and male audiences were invited to the research, it became clear that almost only female audiences watched *Frozen*. Thus, in the end 20 females participated in this research. The research participants were interviewed twice; thus in total 40 interviews were made. The interviews were made from July to November, 2021. The interviews were made over Zoom, due to the Covid-19 pandemic. Interviewer and interviewees could see each other during the interview, but only the voices were recorded with a digital voice recorder for interpretation purposes and were then selectively transcribed. The interviews were made in Turkish and then a selection of the transcribed parts were translated into English by the researcher. The analysis carried out in this research can best be defined as descriptive. The present article does not make any claim as to generalizability.

Results

The first series of interviews were made many years after the respondents had first watched *Frozen* and the second series of interviews took place after the research participants had watched *Frozen* once again and so refreshed their memory. The conclusion derived from the first series of interviews is that those research participants who watched *Frozen* as children, at the age of 11–14, did not have an accurate recollection of the contents of the film. While there were a few respondents who remembered some fragments of the film (for instance, that Elsa and Anna were sisters), others could not remember neither minor nor major details from the film or how the film ended. Hence, a need emerged for a second series of interviews after the participants had watched *Frozen* once again. The findings below come from this second series of interviews, with a focus on answers to questions 5, 6, and 12 as being particularly relevant to a discussion of feminism in *Frozen*.

How Do Turkish Young Women Define Elsa?

As mentioned above, some reviews of *Frozen* suggested that the character Elsa is depicted as feminist and as empowering of women, while some academic scholars were highly critical of this view and more inclined to dismiss the Elsa character as postfeminist or even antifeminist. Given this conflicted account of Elsa, it becomes a matter of curiosity how she was received by the Turkish audience.

In the present study, 14 research participants out of 20 define Elsa in terms of negative or weak qualities such as being scared or frightened by her own powers, as being a coward, as growing up under oppression with fear, as being full of fears and concerns, not being able to control her own powers (seven women), as diffident (two women), as introvert and timid (two women), as very pessimistic (one woman), as not being in peace with herself (one woman), as cold and distant (one woman), as panic stricken (one woman), as stubborn (one woman), and as running away from her own problems (one woman). Only six research participants defined Elsa as strong, and of them only three ranked strength as Elsa's number one quality. Five research participants evaluated Elsa as self-sacrificing while two defined her as protective; one defined her as altruistic.

These results seem to suggest that the reception of Elsa by women in Turkey is closer to the views of the critical scholars. However, as the Turkish audience criticizes Elsa for being fearful rather than for not conforming to feminist ideals, it would be premature to assume that the Turkish audience agree with the critical scholars as to the exact nature of the deficiencies of Elsa.

Differences Between *Frozen* and Previous Princess Movies According to Young Turkish Women

13 research participants out of 20 responded that *Frozen* stood out compared to other princess movies in its focus on sisterhood ties or sibling ties. Now the term "sisterhood" has played an important role within feminist theory, referring to "the idea and experience of female bonding, and the self-affirmation and identity discovered in a woman-centred vision and definition of womanhood" (Humm, 1995: 268). In spite of later criticism that the term "sisterhood" can be used to censure some women as "bad sisters", feminist theory still recognizes that "the excitement it generated as an early feminist rallying cry cannot be denied" (Code, 2002: 448). Here, it is important to note that while only five of the research participants used the phrase "sisterhood ties", the rest (eight of them) used the phrase "sibling ties". Thus it is possible to say that there is a certain tendency among the young women in this research to give their response in gender-blind words. This gender-blindness seems to be not only about

the choice of words, but reflects more deep-seated views. Hence, to the extent the creators of *Frozen* aimed at addressing a specific notion of sisterhood, they appear to have faced a barrier in Turkey that is not only linguistic but also cultural.

Four out of the above mentioned 13 research participants ranked *Frozen's* focus on sisterhood or sibling ties second in their list and instead prioritized other differences, such as the extensive use of music, the use of a snow theme, or Elsa's powers relating to snow as being the major differences compared to other princess movies. Eight research participants out of 20 perceived that the most significant difference between *Frozen* and other princess movies was that *Frozen* focused on the importance of being at peace with oneself, on the value of family, on bad parental treatment, on unconventional princess figures, including a princess figure with supernatural powers, and on the importance of love being extended to target the whole society.

Do Young Turkish Women Think *Frozen* is a Feminist Movie?

The last interview question was formulated as follows: "By some reviewers *Frozen* is regarded as a feminist movie. Do you agree with this? Please explain." After the participants had answered this question, the researcher asked them whether they had thought about the possible feminism of the movie before the question was asked. When the researcher felt that it would not be too invasive, she asked some of the participants additional questions about the meaning of feminism and whether they defined themselves as feminists.

13 out of 20 research participants reported that they did not agree with the opinion that *Frozen* is a feminist movie. Twelve of these 13 young women added that they had not thought of the possibility that *Frozen* could be a feminist movie before they were being asked by the researcher. One of the 13 participants who said *Frozen* was not a feminist movie indicated that she indeed had thought *Frozen* could be a feminist movie before she was asked about it.

One of the research participants who thought *Frozen* is not a feminist movie expressed her opinions as follows: "*I don't think it is a feminist movie. I didn't see much about women's rights in Frozen. The theme is only love and passion between siblings. I couldn't see anything about women's rights or about defending women's rights*".

Another young woman, sharing the same opinion, explained herself in these words: "*Some might call the movie feminist because in Frozen the princess does not wait to be saved by a prince as in other princess movies. There is not a prince for Elsa in the movie. But it is wrong to label the movie as feminist just because of this.*" When the

researcher asked this interviewee to explain herself, she responded as follows: "Feminism is not anything like this. It is not about being men's enemy. I don't think the movie is related to feminism. It wants to tell about siblinghood. There is no need to philosophize too much about it."

Although young Turkish women can see that the *Frozen* is about sisterly love and solidarity, they do not regard the movie as feminist. The interview material suggests that this could be due to two factors. One of them is a certain gender blindness in the research participants, manifesting itself in their use of the word *sibling* instead of *sister* as mentioned above. The other factor, which is overlapping with the first one, has to do with how feminism as an ideology is understood in Turkey. The young women in this research distinguish between two kinds of feminism, namely "real feminism" and "misunderstood feminism". According to them, the real meaning of feminism is women – men equality. However, also according to them, in Turkey feminism is widely misunderstood as denoting a belief in women's superiority over men. This view comes out in the following sentences of a research participant: "There are two different feminist views in the world. One of them defends the idea of women – men equality. This is the real feminist view and it is as it should be. The other one believes in women's superiority."

That the term "feminism" indeed has such a connotation in Turkey is confirmed by another recent study, in which the researcher observed that women were unwilling to make use of this term as it had come to be associated with being an "enemy of men" and with "women who want to resemble men", that is, as a term connoting challenging and aggressive behaviour and attitudes (Berber 2011: 220).

The young women interviewed in this research support the ideal of women – men equality, but they are reluctant to present themselves as feminists since they believe that in the wider society the term "feminism" is understood as advocating women's superiority over men or taking only women's side. In other words, while they accept women – men equality, they reject the term "feminism". The "misunderstood feminism" – believing in women's superiority over men or taking only women's side – is not a position that they want to identify with. In order to exemplify this chain of thought, I would like to quote from one of the interviews, in which the interviewee thought that women – men equality should be the norm but also held that *Frozen* is not a feminist movie:

- *I don't agree that Frozen is a feminist movie. Why should it be? Is it feminist just because women have two lead roles? Does it have to be one man and one woman all the time? It makes*

me think like this: Can't we have two strong women characters? I did not agree with the idea that the movie was feminist. There can be two strong women characters in the movie and still we don't have to call it feminist just because of this.

- *How did you make the connection? I didn't understand.*
- *In the other movies, men, too, were having lead roles. Generally, men have to do something, such as waking up the princess from eternal sleep. However, here the movie is about women's strength and their agency. For instance, Anna goes on a quest to save Elsa on her own or Elsa makes use of her own agency. In fact, I could label all this as "support for equality", but not as feminism. I don't think that here there is a tendency to defend women more than defending men. It is more about emphasizing equality. Because up to now, there were always expectations about men's agency, but here this movie gives young children the message that girls can act independently, on their own.*

In this dialogue, we can see that the research participant prefers to use the term "equality" instead of feminism to describe what is going on in *Frozen* and the depiction of strong women and gender relations. She overtly implies that she defines feminism as "defending women more than men" rather than as women – men equality, and that for this reason she does not consider *Frozen* a feminist film. Next the researcher explicitly asked the research participant to reflect on the term "feminism":

- *What is feminism?*
- *Women – men equality. The idea that women should have the same rights as men in social life.*

Hence, the interviewee is also aware of the concept of feminism as including the idea of women – men equality. Now the interviewer asks the interviewee to connect and compare what she implied before (that feminism is about defending only women) and what she has just said (that feminism is about women – men equality), relating her ideas about feminism to the context of *Frozen*.

- *You think that there is women – men equality in the movie, but it is not feminist?*
- *Yes, this is what I think. Because equality should be normalized. Equality doesn't have to mean feminism.*
- *Do you identify as a feminist?*
- *I think feminism is misunderstood in our country. Feminism is about overtly defending women. To me, it is like, if there are women in an incident, feminism means defending only the women in that incident. In the world, feminism is not like this. It*

is women and men having equal rights in their social life. For instance, I love Harry Potter. In the Harry Potter movies, there is a feminist actress called Emma Watson. I follow her closely. She is the reason why I first learnt about feminism. I can define myself as feminist but unfortunately, in Turkey, people misunderstand this label.

Based on the above quote, it becomes possible to understand that the interviewee wants to separate the idea of women – men equality, which she indeed wants to defend, from the term “feminism”, which she believes to be a liability, given a widespread misunderstanding of the term as denoting women's superiority over men or a one-sided support of women against men. On the other hand, she would welcome the opportunity to call herself a “feminist” if that term could be cleared of the negative connotations it has in the present Turkish context.

The problem faced by the interviewee is known from philosophy as the difference between *concepts* and *terms*. We can have a concept of something without having a corresponding term for it. For instance, children can have a concept of a candle in the sense that they can distinguish a candle from all objects that are not candles but without yet having acquired the corresponding term, that is the word “candle” (Hospers, 1997: 29–30). In a similar manner, the interviewee has a *concept* of feminism as women – men equality, but is unwilling to use the *term* “feminism” to represent that concept, since this term, as it is actually used in Turkey, denotes completely different norms and values.

The widespread use in Turkey of the term “feminism” to signify defending women's superiority over men, or being the enemy of men has thus created a major obstacle for those who believe in women – men equality to identify themselves as feminists. In order not to have to pay the social cost of being labeled as “enemies of men”, they prefer to call themselves supporters of women – men equality rather than feminists. Along these lines, one research participant said that “*I defend women – men equality, but when we say feminism... I don't like what people do on behalf of feminism. It feels like they are off base...*” This interviewee hence seems to have adopted for herself that notion of feminism that the previous interviewee called misunderstood.

Five out of 20 research participants said that the movie might be regarded as feminist but they did not think of it as feminist before the researcher asked the question. One of these women explained herself as follows: “*Yes, in fact we could say that Frozen is a feminist movie. In many other princess movies, the one who saves the princess is a prince. Here two sisters act on their own. Maybe this is because the*

movie is feminist. There is no need for men in the movie. Two strong girls could save the country. They could be queens and can use their powers in a good way. Yes, I agree that *Frozen* is a feminist movie." Another young woman said: "Yes, it could be a feminist movie. But this did not occur to me while I was watching it. Elsa becomes a queen and they don't see it as a problem."

However, these five women do not describe themselves as feminists. While one of them describes herself with the self-invented label "humanist feminist", the others say they believe in women – men equality without calling themselves as feminists. Here again it seems as if the Turkish understanding of the term "feminism" plays a role in the responses of the interviewees, as they either invent a new term to describe their feminist beliefs or simply avoid using the terms "feminism" or "feminist" altogether.

One young woman in this research came closer to the views of the scholars critical of the feminist credentials of *Frozen* by arguing that the movie was feminist only at the surface level. A closer look would reveal that its message is that women cannot do anything on their own, that they are scared of their power, that they feel it necessary to hide it and that they must isolate themselves from their loved ones in order to protect them.

However, although a majority of the research participants seems to agree with those academic critics who claim that *Frozen* is not a feminist film, this agreement may well be superficial, depending on the Turkish understanding of terms like "feminism" and "feminist". It might well be an agreement only in *form*, but not in *content*, in that Turkish women may share with the critics a reluctance to apply the word "feminist" to *Frozen*, but actually disagree with them when it comes to the *qualities* of the film narrative, which they can see as supportive of women – men equality. The reluctance of Turkish women to label such qualities as "feminist" should then be understood against the background of the negative connotations terms like "feminist" and "feminism" have acquired in the Turkish language.

Discussion

The present study posed three major questions: (1) How did young women in Turkey describe Elsa? (2) What are the differences between *Frozen* and other princess movies? (3) Do young Turkish women think *Frozen* is a feminist movie? The findings show that the young women in this research perceived Elsa as weak and fearful, but without connecting this to any anti- or postfeminist qualities. The major difference noted between *Frozen* and previous princess movies was its focus on sibling or sisterhood ties. Here, it is significant to note the

gender-blind character of the phrase “sibling” which was used by most of the research participants – that is, the more specific quality of sisterhood seems to have been overlooked. The most interesting findings of this research have to do with the third question, concerning the feminist qualities of *Frozen*. Here a superficial understanding of the responses would suggest that the research participants agree with those critics of *Frozen* who claim that it is *not* a feminist film. However, once one takes a closer look at their responses, one can see that this agreement holds only in form, and not in content, as the research participants recognize feminist qualities in the film but without being willing to *label* them as feminist. The reason for this has to do with the negative connotations of the terms “feminism” and “feminist” in Turkish mainstream language. Feminist qualities have to be expressed in other terms even by those who take a favourable view of them. In this research, participants preferred to talk of “women – men equality” instead. When one allows for this difference in terminology, it becomes more doubtful whether or not young Turkish women would side with the critics who deny that *Frozen* is a feminist film or with those reviewers who are convinced about its feminist qualities.

Whether or not the interviewees thought of *Frozen* as a feminist film, several of them accepted that it portrays Elsa and Anna as two strong princess characters, capable of saving each other without the intervention of any prince; in this respect, *Frozen* differs from more traditional fairytales. One reason why the interviewees yet do not think of *Frozen* as a feminist film could be that they simply take it for granted that women can be strong and successful agents in their own right. As one interviewee commented, “Does it have to be one man and one woman all the time?” This points to an interesting possibility, namely, that a feminist understanding of gender equality might be accepted by young Turkish women to a far greater extent than is suggested by their reluctance to use the word “feminism”. The findings of this study hence point to a more general need in any kind of cross-cultural research not only to consider the translatability of central terms with evaluative connotations, like “feminism” and “feminist”, but also to conduct interviews in a way that enables interviewees to clarify their viewpoints.

More generally, the findings of this study should serve as a reminder of the distinction between terms and concepts, that is, between the words people use and the ideas and beliefs they have in their minds when they use these words. A refusal by an informant to use certain terms in the way the researcher uses them does not necessarily imply a rejection of the ideas and beliefs that the researcher associate with these terms.

References

- Basile, T. (2014). Four Reasons Why 'Frozen' is the Most Feminist Disney Movie Ever (Yes, More than Brave or Mulan). *Theresa Basile* (blog), 2014. Accessed May 21, 2022. <http://theresabasile.com/wp/2014/02/03/4-reasons-why-frozen-is-the-most-feminist-disney-movie-ever-yes-more-than-brave-or-mulan/>
- Berber, N. (2011). *Özel sektörde yönetici kadınların cinsiyet kimliği ve feminizm algısı* [The gender identity of women managers in the private sector and their perception of feminism]. (Unpublished master thesis). Istanbul: Istanbul University, Social Sciences Institute.
- Bick, A. (2013). Frozen and Feminism on Screen. *Jewish Women's Archive* (blog), December 12, 2013. Accessed May 21, 2022. <https://jwa.org/blog/frozen-and-feminism-on-screen>
- Code, L. 2002. Sisterhood. In L. Code (Ed.), *Encyclopedia of Feminist Theories* (p. 448). London and New York, NY: Routledge.
- Coyne, S. M., Linder, J. R., Rasmussen, E. E., Nelson, D. A. and Birkbeck, V. (2016). Pretty as a Princess: Longitudinal Effects of Engagement with Disney Princesses on Gender Stereotypes, Body Esteem, and Prosocial Behavior in Children. *Child Development*, 87 (6), 1909–1925.
- Dundes, L., and Dundes, A. (2005). Young Hero Simba Defeats Old Villain Scar: Oedipus Wrecks the Lyin' King. *The Social Science Journal*, 43 (3), 479–485.
- Dundes, L., and Streiff, M. (2016). Reel Royal Diversity? The Glass Ceiling in Disney's *Mulan* and *Princess and the Frog*. *Societies*, 6 (4), 35.
- Dundes, L., Streiff, M., and Streiff, Z. (2018). Storm power, an icy tower and Elsa's Bower: The winds of change in Disney's *Frozen*. In L. Dundes (Ed.), *The Psychosocial implications of Disney movies* (pp. 202–230). Basel: MDPI.
- England, D. E., Descartes, L., and Collier-Meek, M. A. (2011). Gender Role Portrayal and the Disney Princesses. *Sex Roles*, 64 (7–8), 555–567.
- Feder, S. (2014). Slamming the Door: An Analysis of Elsa (*Frozen*). *The Feminist Wire*. Accessed May 21, 2022. <https://thefeministwire.com/2014/10/slamming-door-analysis-elsa-frozen/>
- Fisher, D. P. (2019). Frozen was our most important feminist film but the sequel won't have the same impact. *The Conversation*. Accessed May 21, 2022. <https://theconversation.com/frozen-was-our-most-important-feminist-film-but-the-sequel-wont-have-the-same-impact-118915>

- Garlen, J. C., and Sandlin, J. A. (2017). Happily (N)ever After: The Cruel Optimism of Disney's Romantic Ideal. *Feminist Media Studies*, 17 (6), 957–971.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., and Signorelli, N. (1980). The "Mainstreaming" of America: Violence Profile No. 11. *Journal of Communication*, 30 (3), 10–29.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., and Signorielli, N. (1994). Growing up with television: The cultivation perspective. In J. Bryant and D. Zillmann (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research* (pp. 17–41). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Graves, S. B. (1999). Television and Prejudice Reduction: When Does Television as a Vicarious Experience Make a Difference? *Journal of Social Issues*, 55 (4), 707–727.
- Groskop, V. (2019). Anthems, girl power and redemption: how *Frozen* ticked all the right boxes. *The Guardian*. Accessed May 21, 2022. <https://www.theguardian.com/film/2019/nov/17/how-frozen-melts-children-hearts>
- Hospers, J. (1997). *An introduction to philosophical analysis*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Humm, M. (1995). *The Dictionary of Feminist Theory*. Columbus, OH: Ohio State University Press.
- İstatistiklerle Kadın [Woman in Statistics] 2020. *TÜİK Haber Bülteni* [TUIK News Bulletin], Sayı: 37221, 2021. Accessed September 19, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2020-37221>
- Joyce, M. A. (2013). Advance Perspective: Disney's *Frozen* Defies Expectations. *Depth of Field Magazine*. Accessed May 21, 2022. <https://www.depthoffieldmagazine.com/2013/10/26/advance-perspective-disneys-frozen-defies-expectations/>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1986). Status of Women in Turkey: Cross-Cultural Perspectives. *International Journal of Middle East Studies*, 18 (4), 485–499.
- Konda Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Raporu [Konda Gender Report in Turkey]. (2019). Accessed September 19, 2021. https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2019/11/KONDA_ToplumsalCinsiyetRaporu.pdf
- Macaluso, M. (2016). The postfeminist princess: Public discourse and Disney's curricular guide to feminism. In J. A. Sandlin and J. C. Garlen

- (Ed.), *Disney, culture, and curriculum* (pp. 73–86). New York: Routledge.
- McClintock, P. (2014). Box Office Milestone: 'Frozen' Becomes No. 1 Animated Film of All Time. *The Hollywood Reporter*. Accessed May 21, 2022. <https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-news/box-office-milestone-frozen-becomes-692156/>
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Rudloff, M. (2016). (Post)feminist Paradoxes: The Sensibilities of Gender Representation in Disney's *Frozen*. *Outskirts*, 35, 1–20.
- Streiff, M., and L. Dundes. (2017). *Frozen in Time: How Disney Gender-Stereotypes Its Most Powerful Princess*. *Social Sciences*, 6, 38. DOI:10.3390/socsci6020038
- Thompson, T. L. and E. Zerbinos. (1995). Gender Roles in Animated Cartoons: Has the Picture Changed in 20 years? *Sex Roles*, 32 (9–10), 651–673.
- Toprak, B. (1999). Emancipated but unliberated women in Turkey, the impact of Islam. In F. Özbay (Ed.), *Women family and social change in Turkey* (pp. 39–50). Bangkok: UNESCO.
- Towbin, M. A., S. A. Haddock, T. S. Zimmerman, L. K. Lund, and L. R. Tanner. (2003). Images of Gender, Race, Age, and Sexual Orientation in Disney Feature-Length Animated Films. *Journal of Feminist Family Therapy*, 15 (4), 19–44.
- Wiersma, B. A. (2000). *The Gendered World of Disney: A Content Analysis of Gender Themes in Full-length Animated Disney Feature Films*", Electronic Theses and Dissertations 1906, Open Prairie, South Dakota State University. <https://openprairie.sdstate.edu/etd/1906>
- Yıldırım, A., and Hasan Ş. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* [Qualitative Research Methods in Social Sciences]. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zurcher, J. D., Sarah M. Webb, and T. Robinson. (2018). The Portrayal of Families across Generations in Disney Animated Films. *Social Sciences*, 7 (3), 47.

Sonya O. Rose¹ (2018). Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir? (What is Gender History?) (çev. Ferit Burak Aydar).

İstanbul: Can Yayınları. ss. 200. ISBN: 978-975-073-743-5

“Toplumsal cinsiyet farklı zaman ve mekânlarda değişen anlamlar barındırabilir mi?” ya da “Her dönemde her toplum erkek ve kadını var olduğuna inandıkları bedensel farklılıkları temelinde ayırt etmiş midir?” Sonya Orleans Rose’un kaleme aldığı *Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir?* başlıklı kitabı bu sorulara cevap aramaktadır.

Kitapta, Neden Toplumsal Cinsiyet Tarihi?, Toplumsal Cinsiyet Tarihinde Bedenler ve Cinsellik, Toplumsal Cinsiyet ve Diğer Farklılık İlişkileri, Erkekler ve Erillik, Toplumsal Cinsiyet ve Tarihsel Bilgi, Dönüşlerin Değerlendirilmesi ve Yeni Doğrultular olmak üzere altı bölüme yer verilmektedir. Bölümlerin ardında notlar, ek okuma önerileri, Türkçe okuma önerileri ve dizin kısımları bulunmaktadır. Kitabın esas konusu toplumsal cinsiyet tarihçilerinin neler yaptıklarıdır. Bu alana dair yaklaşımları ve bu yaklaşımların gelişimleri anlatılmaktadır. Yazar kadın ve erkek olmanın bir anlam taşıdığı fikri ile yola çıkarak bu iki cinsiyette olmanın ne anlama geldiği üzerinde durmuştur. Amaç hem toplumsal cinsiyet kavramını ve tarihini açıklamak hem de tarihçilerin bu konuya yaklaşımlarını anlatmaktır. Bu kitap toplumsal cinsiyet kavramıyla henüz tanışmamış olanların ve tanışıklığı olmasına rağmen tarihsel sürecine dair bilgi edinmek isteyenlerin kaynağı olacaktır.

İlk bölümde, toplumsal cinsiyet kavramının bir tarihi (geçmiş) olduğu anlatılmıştır. Başka bir ifade ile tarihçilerin bulunduğu ortak bir noktadan söz edilmiştir: İnsanlar hayatlarını idame ettiren, içerisinde bulunduğu koşullar ve bu koşulları şekillendiren toplumlar zaman içerisinde değişkenlik gösterir. Bu değişiklikler çeşitli biçimlerde ve zamanlar da olabilmektedir. Bununla birlikte yaşanan dönüşümlerin gerçekleşme hızları da değişkenlik göstermektedir.

Toplum içerisinde kadın ve erkek olarak tanımlanmanın ne anlama geldiğinin bir özü ve geçmişi olduğunu savunan tarihçilerin ilgilendiği spesifik konular vardır ki; bunlar kadınlar ile erkekler arasındaki algılanan farklar, ilişki yapıları, kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyeti, varlıklar olarak kendi iç ilişkilerinin doğası bağlamında zaman içindeki değişiklikler ve toplumun geçmişteki belli bir dönemde sergilediği çeşitlilikler olarak sıralanabilmektedir. Tarihin nasıl toplumsal cinsiyetli kılındığı konusunda yoğunlaşırken toplumsal cinsiyet kavramının üzerinde durulması gerektiğini de savunmaktadırlar. Elbet bu kavramı kadınlar ile erkekler, eril ile dişil arasında var olduğu düşünülen farkları ve bunlar hakkındaki fikirleri belirtmek için kullanmaktadırlar. Fakat kavramın temel fikri farkların toplumsal olarak inşa edilmesidir.

20. yüzyılın son yıllarına gelmeden, kadın ve toplumsal cinsiyet araştırmalarının antropoloji, tarih ve sosyoloji dâhil olmak üzere farklı ve çeşitli disiplinlerle etkisi artıp güçlenmeden önce; erkekler ile kadınlar arasındaki farkların doğadan kaynaklandığı düşünölmekteydi. Dolayısı ile kadınlar ile erkekler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik doğası sorgulanmıyordu. Doğal olduğu varsayımı araştırmacıların toplumsal cinsiyetin bir tarihi ya da tarihleri olduğunu ve tarih açasından önem arz ettiğini düşünmeye başladıkları noktayı filizlendirmektedir. Yani tarihsel koşulların oluşum aşamasını oluşturmaktadır. Esas kabul edilen toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin kadın tarihçiliği alanındaki araştırmalara ve tartışmalara yanıt olarak gelişmiş olmasıdır.

1960'ların sonunda yüzünü göstermeye başlayan kadın tarihçiliği 1970'lerde tam anlamıyla gelişmiş ve toplumsal cinsiyet tarihinin hayati bir bileşeni olarak bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. 20. yüzyıl öncesi yazılmış kadın tarihleri genellikle kraliçe ve azize gibi ünlü simaları konu almaktaydı. Bu gibi simaların dışında kalan kadınlara sıradan kadın gözüyle bakılmakta ve yaşamları çoğunlukla kayda alınmamaktaydı. Yazar bu duruma istisna olarak Britanya'dan Eileen Power, Alice Clark ve Ivy Pinchbeck ile ABD'den Julia Spruill ve Mary Beard'ın çalışmalarını örnek vermiştir. Bu çalışmalar kadın tarihçiliğinin filizleri niteliğini de taşımaktadır. Bu isimler dışında tarihçiler kadınların anne, eş, hizmetkâr işçi ve tüketici olarak faaliyetlerini tarihle alakasız şeyler olarak görmekteydiler. Kadınların tarihsel özne olarak göz ardı edilmesinin yeni kadın tarihçiliğinin gelişiminde erkenden fark edilmiş olan temel nedenlerden birini yazar, tarihçilerin tarihi neredeyse münhasıran siyaset ve iktisat alanıyla alakalı görmelerine ve bu alanlardaki faillerinde erkek olmasına bağlamaktadır. Özellikle emek tarihinde kadınların hem evdeki hem de tarla, atölye ve fabrikalardaki çalışmaları göz ardı edilmiştir. Bu noktada kadın tarihçileri, erkekler kadar kadınlarında emek mücadelelerinde ve toplumsal yardım faaliyetlerinde birer özne olarak yer aldıklarını, kadın emeğinin aileye ve genel olarak ekonomiye nasıl katkı sağladığını göstermiştir. Hatta hükümetlerin ve siyasal partilerin dışındaki yaşam alanlarını, ev içi şiddet veya beden işçiliği gibi konuları kapsayan özel hayatlar hakkında araştırmalar yaparak normalleştirilerek üzeri kapanan konulara farkındalık yaratarak ses getirmişlerdir.

İkinci bölümde toplumsal cinsiyet tarihinde bedenler ve cinsellik konuları üzerinde durulmuştur. Feminist araştırmacılar, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını birkaç açıdan sorunlu bulmaktadırlar. Özellikle bu iki kavramın halk arasında neredeyse eş anlamda dönüşümlü olarak kullanılmasını sorun olarak görmektedirler. Cinsiyet farklılığının doğal görülmesi, sabit ve değişmez algısını da beraberinde getirmektedir. Feminist araştırmacıların da karşısında durduğu konu tam olarak bu algıyı kapsamaktadır. Çünkü kadın ile erkek arasındaki

gerçek farkın üreme sürecinde bedenlerinin oynadığı rol olduğu görüşü bu iki kategori içinde çeşitlenmiş olan ve bu iki kategori dışında kalan bireylerin umursanmaması anlamını taşımaktadır.

Bölümde önemle yer verilen önemli bir paragraf Thomas Laquer'ün 18. yüzyıla gelmeden; Aydınlanma Çağı'ndan önce yaptığı incelemelerdir. Söz edilen döneme ait anatomik çizimleri ve tıp metinlerini inceleyerek kadın ve erkek bedenlerinin benzer görüldüğünü keşfetmiştir. Bilim ve felsefede tek cinsiyet modeli adı verilen bir benden anlayışı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kadınların erkeklerin düşük bir modeli olarak benimsenmesinden vazgeçilmesi, erkek ile kadının karşı cins oldukları görüşü 18. yüzyılda, cinsiyetin kavranma tarzına egemen olmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. Sonrasında Butler'ın ifadesine göre bizatihi bedenler, mükerrer bedensel edimler yoluyla toplumsal cinsiyetli hâle gelmiştir. Bu süreç performatiflik olarak adlandırılmaktadır (Rose, 2010, s. 39).

Üçüncü bölüm Toplumsal Cinsiyet ve Diğer Farklılık İlişkileri'dir. Toplumsal cinsiyetin kadınlar ile erkeklerin yaşamlarında nasıl işlev gösterdiğinin ve kadın erkek tanımlarının kültürler arasındaki farklar kadar hiyerarşik biçimde düzenlenmiş farklara dayandığının açık hâle getirildiği bir bölümdür. Toplumsal cinsiyet tarihçiliğinin en önemli aracı olan bağlam üzerinde duran tarihçiler bu noktada temel bir soruya odaklanmışlardır: "*Sınıf veya ırk/etnisitenin de eşit olmayan iktidar ilişkileri yarattığı bağlamlarda toplumsal cinsiyet farklılığı nasıl inşa ediliyor ve anlaşılıyordu?*" (Rose, 2010, s. 58). Yazar bu sorunun cevaplanmasında kültürler arası ve belli bir toplum içindeki çeşitliliklerin sadece tanınması ile kalınmaması gerektiğini, kadınların kendi aralarındaki erkeklerin de kendi aralarındaki ilişkilerin iktidardaki karmaşık şekilde oluşmuş farklılıklardan etkilendiğinin de görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Toplumsal cinsiyetin farklı zaman ve mekânlarda nasıl yaşandığını incelemek ve inşasını sorgulamak için kavramın ilişkisel bağlamda anlaşılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyeti sosyokültürel bir ilişki gözüyle görmek, toplumsal cinsiyet ile diğer sosyokültürel ilişkilerden onlarca arasındaki bağları yeni bir gözle görmek demektir (Rose, 2010, s. 59).

Dördüncü bölümde Erkekler ve Erillik anlatılmıştır. Erkeklik söz konusu olduğunda siyasal, toplumsal ve ekonomik faaliyetlerden hiç atlamamak koşuluyla detaylı anlatıma yer verilmektedir. Fakat toplumsal cinsiyet kavramı içerisine o kadar da dâhil edilmemektedir. "*Yani, tarih anlatılarındaki tarihsel aktörlerin toplumsal cinsiyetli varlıklar olduğu görülmemiştir.*" (Rose, 2010, s. 81)

Erkeklik konusunda, özellikle kabul görülen erkek kesiminin zaten toplumda var olduğu ve zaten var olması gerektiği algısından ötürü, ekstra bir araştırma veya soruşturmaya gerek duyulmayan bir dönemden geçildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat yazar

erkeksi ya da eril olmanın da bir tarihsel dönemi olduğunu, toplumsal bağlamlara göre değiştiğini ve kendine has kodlar taşıdığını ifade etmektedir. Bu noktada literatüre kazandırılan hegemonya kelimesi belirlemektedir. 1970'li yıllarda "erkeklik" artık toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Erkekliği kavramsallaştıran Connell, güç ve iktidar kavramlarını merkezi bir konuma taşıyarak erkekliği toplumdaki iktidar ilişkilerini pekiştiren bir yapı olarak değerlendirmiştir. Güç ve iktidar kavramlarından hareketle "hegemonik erkeklik" kavramını farklı erkeklikleri inceleyerek, farklı güçlere sahip erkek olma biçimlerini ortaya koymuştur (Laloğlu, 2018, s. 1).

Bu biçimlerden en geçerli olanı, içerisinde ataerkil tutumları barındıran hegemonik erkeklik biçimidir. Bu tutumda bir erkeğin erkek olarak kabul edilebilmesi için özellikle cinsel yönden tatmin olması gerekmektedir. Bir başka deyişle erillik sergileme fırsatı bulması gerekmektedir. Ancak bu şekilde birey hem bir erkek hem de bir asker sayılabilir. Erkeğin cinselliği ile devletin askeri kuvveti paralel biçimde önem arz etmektedir.

Beşinci bölüm Toplumsal Cinsiyet ve Tarihsel Bilgi'dir. Amerika'da ve Karayip Adalarında köleliğin gelişmesinde merkez konumda olan toplumsal cinsiyete başka olay ve örneklerle yaklaşmıştır. 16. - 17. yüzyıl başlarında Kuzey Amerika sınır bölgelerinde İngiliz yerleşimciler, Amerikan yerlileri ve Fransızların dâhil olduğu şiddete başvuru olan mücadeleler incelenmiştir.

Ann Little'a ait bir araştırmada çoğunlukla savaş hâlinde olan İngilizler, Fransızlar ve yerlilerde aynı biçimlenmiş toplumsal cinsiyet farklılığına odaklanılmıştır. Halklar farklı olsa da özellikle erkeklerin yaşadıkları toplum içindeki rollerinin çok benzer olduğu sonucuna varmıştır. *Birbirlerinin iktidarına ve otoritelerine meydan okurken toplumsal cinsiyetli retorikten faydalanmışlardır* (Rose, 2010, s. 110). Üzerinde yoğunlaşan meselenin sadece egemenlik ve dirlikler değil aynı zamanda erkeklik meselesi olduğu ifade edilmektedir. Yazara göre toplumsal cinsiyet farklılığı ve erkeklik ile kadınlığın temel özellikleri hakkındaki fikirler siyasal aktörlerin Britanya tahtı karşı isyanında kullandıkları imgeleri de şekillendirmiştir. Kadınlar kamusal ortamlarda temsil edilmediklerinden giderek daha fazla anne rolü ile bağdaştırılmıştır. Yazar özellikle Fransa'da kadınlarla ilgili olumsuz algıların yaygınlığından ve kadınların siyasal özne olarak görülmesinden söz etmektedir. Despot iktidar imgesi aşırı erkleşmiş ve bu bağlamda özgürlük simgesi narin bir kadın olarak tasvir edilmiştir (Rose, 2010, s. 112). Najmabadi'ye göre de vatan sevgili ya da ana olarak, millet de erkek olarak tahayyül edilir. Bu bakışla millet vatanını yani erkekler kadını koşulsuz savunmalı ve korumalıdır (akt. Gür, 2017, s. 35).

Fransız Devrimi kadınların aleyhine mi oldu sorusuna yer veren yazar, cevabında bu devrim ile aile hukukunda, kadın ve çocuklara yarar sağlayan reformların gerçekleştirildiği ve ataerkilliğin reddedildiği konularına açıklık getirmiştir.

Son kısımda ise bilinen tarihin, tarihçinin onu inşa ettiği şekliyle biliniyor olmasından söz edilmiştir. Yazara göre eski tarihçiler kendilerini belli bir ölçüde geçmişin aktif üreticileri olarak görmüşlerdir fakat 20. yüzyıl sonunda tarihçilerin gerçekleştirdiği post modern dönüş, tarihsel bilgiye duyarlılığı artırmıştır. *Bilginin önemi daha da taktir edilir olmuştur* (Rose, 2010, s. 135)

Kathleen Canning, genel olarak feminist tarihin bu dönüş gelişiminde asli rol oynadığını ileri sürmektedir (akt. Rose, 2010, s. 136) 1970 ve 1980 yıllarında feminist araştırmacılar cinsel eşitsizliklerin biyolojiyle açıklanabileceğini reddetmiştir. Cinsel farklılıkların toplumsal olarak inşa edildiğini savunmuşlardır. Dilsel dönüşü gerçekleştiren feminist tarihçiler ilerlerken, toplumsal cinsiyet kavramının nasıl oluşturulduğu ve tarihsel süreçleri nasıl etkilediğine dair temel konuları odak alarak ilerlemiştir. Gerçekliği oluşturanın ve gerçekliği yansıtmaktan ziyade inşa edenin dil ve söylem olduğu kanısına varmıştır (Rose, 2010, s. 136).

Kaynakça

Gür, Murat, (2017) Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik. İstanbul: Kesit.

Laloğlu Pınar, (2018) Hegemonik Erkeklik ve Şiddet. Academia Sosyal Bilimler Dergisi. Özel Sayı: 393-397.

Safiye Tüvür

Yüksek Lisans Öğrencisi

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

G. Mağusa/KKTC

E-posta: tuvursafiye696@gmail.com

ORCID NO: 0009-0008-6334-3517

¹ Sonya O. Rose, 1935 yılında ABD'da doğmuştur. Lisans derecesini Antioch College'dan, sosyoloji alanında, yüksek lisans ve doktora derecesini ise Northwestern Üniversitesi'nden almıştır. 19. ve 20. yüzyıldaki sanayileşme süreci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında kadınların rolü konularında araştırmalar yapmış bir tarihçidir. Yayımlanan diğer kitapları: Limited Livelihoods: Gender and Class in Nineteenth-Century England (Kısıtlı Geçimler: 19. yüzyıl İngiltere'sinde Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf), Which People's War?: National Identity and Citizenship in Britain, 1939-1945 (Hangi Halkların Savaşı?: Britanya'da Ulusal Kimlik ve Yurttaşlık, 1939-1945) şeklinde sıralanabilir (Can Sanat Yayınları, 2010).

Authors in This Issue/Bu Sayıya Katkıda Bulunan Yazarlar
In alphabetical order/Alfabetik sırayla

Articles/Makaleler

Sr. Instr. Hülya Karakartal

İzmir Kavram Vocational School
İzmir-Turkey

Assoc.Prof. Derya Şaşman-Kaylı

Manisa Celal Bayar University
Manisa-Turkey

Dr. Ezgi Kaşdarma

Kütahya Dumlupınar University,
Kütahya-Türkiye

Dr. Merve Yılmazbilek

Independent researcher

Timija Futo

Independent researcher
Germany

Assis. Prof. Dr. Elnaz Nasehi

Arkin University

Assoc. Prof. Dr. Fatma Fulya Tepe

Aydın University
İstanbul-Turkey

Emeritus Professor Per Bauhn

Linnaeus University-Sweden

Book Review/Eser Tanıtımı

Safiye Tüvür

Master Students
Eastern Mediterranean University
Famagusta-North Cyprus

**Kadın / Woman 2000- Journal for Women' Studies (JWS)
Notes for Contributors**

General Principles

Please read the Publication Policy before sending a letter to JWS.

- Make sure that you satisfy the following conditions:
- The manuscript has not been published before,
- The composition of the manuscript complies with the journal's publication principles
- There are no direct – or indirect – references to the author(s) in the body of the text.

When submitting the manuscript, also include: a letter of application; a title page (including title, subtitle (if any), name(s) and surnames, institution(s), ORCID iD, contact information and e-mail addresses) of the authors; and an abstract in Turkish and English including keywords. Submit your article to:

<https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000>.

Publication policy

Published biannually (June and December) since 2000, Kadın/Woman2000, JWS welcomes articles and discussion papers with a primary focus on gender at the intersections of race, sexuality, culture, class, nationality. Articles from interdisciplinary perspectives are encouraged. We welcome the work of academics, independent researchers, artists and for/non-profit organizations. The journal also publishes notes, conference announcements, reports and reviews, and book reviews.

1. Publication Language

JWS is published manuscripts both in English and Turkish

2. Copyright

JWS only considers previously unpublished work. The Publisher maintains all the rights of publication for manuscripts accepted for publication by JWS Editorial Board, EMU. While the Publisher holds the copyright, authors may use the published work in other publications as long as they cite JWS as the original publication. The ideas, opinions, assumptions, theses or arguments in the articles belong to their authors. The views expressed in published work should not be understood to represent the views of Eastern Mediterranean University or the Center for Women's Studies.

3. Reviewing Process

- a. All manuscripts are blind-peer-reviewed by at least two referees.
- b. The evaluations are confidential and remain with the editorial.
- c. When submitting revised manuscripts (following peer reviews), authors should include clear and concise reports indicating the changes made and link those changes directly to the referee proposals.
- d. The Editorial Board may request corrections and suggestions on the manuscript before it is sent for publication. These suggestions will be shared with the author(s) before publication.
- e. Referees are expected to submit their evaluations within 6-8 weeks.

4. Length

The length of the manuscripts should not exceed 7000 words including footnotes and bibliography.

5. Plagiarism

As an ethical principle, the manuscripts submitted for evaluation are screened for plagiarism. All the manuscripts sent to JWS are scrupulously investigated against any allegations of plagiarism or abuse either published or in evaluation process. Investigations are conducted on the published articles and, when necessary, the institutions of the authors are informed.

6. Ethical Consent

For the manuscripts dealt with human subject consent form and participant information sheet approved by related ethical committees are necessary.

Writing Rules

- a. Manuscripts should be sent electronically in Times News Roman 12 font with two line spacing throughout – including figures and tables prepared in accordance with the publication guidelines.
- b. Turkish articles should be based on the Spelling Guide of the Turkish Language Association and Turkish words should be used as much as possible instead of foreign words. When new and unfamiliar words in Turkish are used, they should be placed in parenthesis in Turkish and English in their first use. English articles should consult the Oxford English Dictionary and annexes as a reference.
- c. Manuscripts should be submitted with title page, main text, references, annexes, tables, figure titles, figures, author notes and correspondence address.
- d. The title page should contain the title of the article, which consists of a maximum of 10-12 words (maximum 50 characters with spaces between words), the authors' name and surname, title, institution and ORCID ID number.
- e. The main text should start on a new page.
- f. References and authors referred to should be referenced as follows: (Author's surname, publication year, and referenced page number, (Brown, 2003: 23).
- g. Additional information about the text should be given as endnotes at the bottom of the page.
- h. Tables and figures should include numbers, headings, and the source (references). Headings should be placed above tables and figures, and references should be written below.
- i. Authors are requested to submit the text, tables, and artwork with the manuscripts. If there are pictures or drawings to be included in the manuscript they should be sent with the manuscript. The pictures should be numbered according to their order in the article and should include subtitles. They should be shown as Figure 1 and Figure 2 in brackets.
- j. The manuscript should be divided into un-numbered subsections written in small letters and bold. The secondary subtitles should be written in bold and italic.
- k. Equations should be given sequence numbers. The sequence number should be in parentheses and on the right side of the page. If the derivation of the equations is shown briefly, the derivation process should be shown on a separate page with all steps to be given to the referees.

About Funding

Any sources of funding or financial support by any institution should be identified in the manuscript before publication and with the date and amount of support. Authors are expected to supply all details regarding funding.

References and Bibliography

All references used in the text should be given in alphabetical order starting on a separate page under the heading "References". Each reference should include: Author Surname, Name (Year of publication). Book name (in italic letters) or article name, Journal name (in italic letters). Book names should be written in italic, article names should be written in normal letters and journal names should be written in italics. In addition, citations from unpublished sources should also be cited in a way that is clear and unambiguous.

Examples: Oakley, A. (1972). *Sex, Gender & Society*. New York: Harper Colophon Books.
Millet, K. (1973). *Cinsel Politika*. (çev. S. Selvi). İstanbul: Payel.
Kandiyoti, D. A. (1987). Emancipated but Unliberated? Reflections on the Turkish Case. *Feminist Studies*, 13(2): 317-338.

For referencing and citation issues not mentioned above, please consult the APA 6 guide. Manuscripts that do not comply with these guidelines are returned to authors for corrections. Manuscripts that are not approved by the Editorial Board are returned to the author with their original tables and figures, if any.

Publication Charges

There are no submission fees, publication fees or page charges for Kadın/Woman 2000, JWS.

Open Access

It provides open access to all issues of JWS excluding the last three years. Every year in January, a new issue will be made available through open Access.

Postal Address:

Center for Women's Studies

Kadın / Woman 2000, Journal for Women's Studies (JWS)

Socrates Street

Faculty of Education Sciences

EF 110

99628

Famagusta, North Cyprus via

Mersin 10-Turkey

Tel: (392) 630 2269 Fax: (392) 392 365 1017

e-mail: jws.cws@emu.edu.tr

Web address: <https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000>

**Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies (JWS)
Yayın İlkeleri****Genel İlkeler**

JWS'ye yazı göndermeden Yayın İlkeleri'ni mutlaka okuyunuz.

- Aşağıdaki koşulların sağlanmış olduğundan emin olunuz.
- Yazının daha önce yayınlanmamış olması,
- Yazının Yayın ilkeleri'ne uygun olarak hazırlanmış olması
- Ana metinde yazar(lar) hakkında bilginin olmaması,

Yazınızı teslim etmeden önce

- bir başvuru mektubu
- bir başlık sayfası (içinde başlık, (varsa) kısa başlık, yaza(lar)ın isimleri, kurumları, iletişim bilgileri ve e-posta adreslerinin yer aldığı) hazırlanmış olduğundan
- Yazının özünü hazırlayınız.
- Yazınızı <https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000> adresine çevrimiçi olarak teslim edebilirsiniz.

Yayın politikası Yayın İlkeleri

2000 yılından bu yana yayında olan, yılda iki sayı yayınlanan JWS disiplinlerarası bir perspektifle toplumsal cinsiyet ve onun çapraz kestiği sorun alanları olan ırk, cinsellik, kültür, sınıf, milliyet konularına ilişkin akademisyen, bağımsız araştırmacı, sanatçı kişi ve kuruluşlardan araştırma, tartışma ve yazılara yer vermektedir. Bunların yanı sıra notlar, konferans duyuru, rapor ve değerlendirmeleri ve kitap tanıtım ve eleştirileri de yayınlamaktadır.

Yayın Dili

Kadın/Woman 2000, Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayınlanır.

1. Telif Hakkı

Kadın/Woman 2000'e gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış olmalıdır.

Kadın/Woman 2000 Yayın Kurulu tarafından yayımlanmak üzere kabul edilen yazılarda,

DAÜ – Yayınevi bütün yayın haklarına sahiptir. Ancak yazarlar yayınlanan bilgileri kısmen

Kadın/Woman 2000'ne atıfta bulunmak üzere başka yayınlarında kullanabilirler.

Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesi'ni veya Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi'ni bağlamaz.

2. Hakemlik

- Tüm yazılar, yazar(lar)ın kimliği saklı tutularak konu ile ilgili en az iki hakem tarafından incelenir. Hakem değerlendirme formu için linki tıklayınız. Buraya değerlendirme formunu ekleyelim mi?
- Yapılan değerlendirme(ler), hakem isimleri gizli tutularak yayın kurulu başkanı tarafından yazarların bilgisine sunulur.
- Yazarlardan hakem değerlendirmeleri sonrasında gözden geçirilmiş bir yazıyı yeniden teslim etmeleri durumunda, hakem önerilerine ilişkin yapılan değişiklik ve eklemeleri belirten açık bir rapor eklemeyi unutmayınız.
- Yayın Kurulu, yayıma gönderilen yazılarda düzeltme yapabilir. Bunlar yayımdan önce yazarın bilgisine sunulur.
- Hakemlerden 6-8 hafta içinde değerlendirmelerini göndermeleri beklenir.

3. Uzunluk

Yazıların uzunluğu dipnotlar ve kaynakça da dâhil olmak üzere 7000 sözcüğü geçmemelidir.

4. Etik Onam

Saha çalışmayı ve görüşme ye dayalı makalelerde ilgili etik komite tarafından onaylanmış, onam formu ve katılımcı bilgilendirme formu gereklidir.

5. Aşırımcılık ve İntihal

Değerlendirilmek üzere gönderilen yazılar aşırımcılık ve intihale karşı taranmaktadır. Kadın/Woman2000'e gelen yayınlanmış veya değerlendirme aşamasındaki yazılarla ilgili intihal ve kötüyü kullanım iddiaları titizlikle araştırılır. **Yayınlanmış olanlar hakkında işlem yapılır ve yazarların varsa bağlı olduğu kurumlar bilgilendirilir.**

Yazım Kuralları

- Yazılar yayına uygun olarak hazırlanmış figür ve tablolar ile birlikte Times News Roman 12 fontunda iki satır aralığıyla yazılmış olarak, elektronik olarak gönderilmelidir.
- Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu esas alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Türkçede pek alışılmamış sözcükler yazıda kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde Türkçe ve İngilizce olarak verilmelidir. İngilizce yazılarda yazım kuralları için ise *Oxford English Dictionary* veya ekleri örnek alınmalıdır.
- Yazılar başlık sayfası, ana metin, kaynaklar, ekler, tablolar, şekil başlıkları, şekiller, yazar notları ve yazışma adresi ile teslim edilmelidir.
- Başlık sayfası en fazla 10-12 kelimedenden oluşan makale başlığını, (kelimeler arasındaki boşluklar ile beraber en fazla 50 karakter), yazarların adı ve soyadı, ünvanı, çalıştığı kurumu ve **ORCID numarasını** içermelidir.
- Ana metin yeni bir sayfadan başlamalıdır.
- Metin içinde atıfta bulunulan kaynak ve şahıslar (Yazar soyadı, yayın yılı, ve atıfta bulunulan sayfa numarası, (Brown, 2003: 23) şeklinde verilmelidir.
- Metinle ilgili ek bilgiler dipnot olarak sayfa sonunda verilmelidir.
- Şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tablo ve figürlerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ve figürlerle ilgili notlar ise alta yazılmalıdır.
- Makalede yer alması istenen resimler veya çizimler yayıma hazır şekilde gönderilmelidir. Resimler makalede yer alış sıralarına göre numaralandırılmalı ve alt yazı ile verilmelidir. Resim 1, Resim 2 şeklinde parantez içinde gösterilmelidir.
- Yazıyı numaralandırılmamış alt bölümlere ayırınız. Küçük harflerle ve koyu ile yazınız. İkincil alt başlıkları ise koyu ve italik olarak yazınız.
- Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla aynı bir sayfada gösterilmelidir.

Fon Desteği Hakkında

Yayınlanmak üzere gönderilen yazılarla ilgili olarak herhangi bir fon ve maddi destek veren kurum veya kurumlar destek verdikleri tarih ve sayı belirtilmek kaydıyla bildirilmelidir.

Kaynak Gösterme ve Kaynakça

Metinde yararlanılan tüm kaynaklar ayrı bir sayfadan başlayarak alfabetik sırada Kaynaklar başlığı altında şu sıraya göre verilmelidir: Yazar Soyadı Adı (Yayın yılı). *Kitap ismi* (italik harflerle) veya makale ismi, *Dergi adı* (italik harflerle) Basım yeri: Basımevi, dergide yer aldığı sayfa numaraları. Kitap isimleri *İtalik* harflerle, makale isimleri normal harflerle, dergi adı *İtalik* olarak yazılmalıdır. Ayrıca yayımlanmamış kaynaklardan yapılan alıntılar da tam olarak anlaşılacak şekilde kullanılmalıdır.

Örnekler:

Oakley, A. (1972). *Sex, Gender & Society*. New York: Harper Colophon Books.

Millet, K. (1973). *Cinsel Politika*. (çev. S. Selvi). İstanbul: Payel.

Kandiyoti, D. A. (1987). Emancipated but Unliberated? Reflections on the Turkish Case. *Feminist Studies*, 13(2): 317-338.

Burada değinilmeyen konular için APA yazım şartlarına başvurulabilir.

Bu ilkelere uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarlarına geri gönderilir. Yayın Kurulu tarafından yayımı uygun bulunmayan yazılar bir nüsha olarak varsa orijinal tablo ve figürleriyle birlikte yazara iade edilir.

Basım ücreti

Kadın/Woman 2000 teslim, basım aşamasında ve veya sayfa sayısı bazında herhangi bir ücret almamaktadır.

Açık Erişim

Kadın/Woman2000'in son üç yıl dışındaki tüm sayılarına açık erişim olanağı vermektedir. Her yıl Ocak ayında bir yeni sayı daha açık erişime açılmaktadır.

İletişim Adresi

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Kadın / Woman 2000, Kadın Çalışmaları Dergisi

Sokrates Caddesi

Eğitim Bilimleri Fakültesi

EF 110

99628

Gazimağusa - KKTC

Tel: (392) 630 2269 Fax: (392) 392 365 1017

e-mail: jws.cws@emu.edu.tr

İnternet adresi: <https://ojs.emu.edu.tr/index.php/woman2000>